

**KIRSAL TURİZMİN YEREL HALKIN
SOSYAL REFAHINA ETKİSİ:
ISPARTA KUYUCAK ÖRNEĞİ
DOKTORA TEZİ
YUSUF ÇUHADAR
Eskişehir 2022**

**KIRSAL TURİZMİN YEREL HALKIN SOSYAL REFAHINA ETKİSİ:
ISPARTA KUYUCAK ÖRNEĞİ**

Yusuf ÇUHADAR

DOKTORA TEZİ

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İnci Oya COŞKUN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

KIRSAL TURİZMİN YEREL HALKIN SOSYAL REFAHINA ETKİSİ: ISPARTA KUYUCAK ÖRNEĞİ

Yusuf ÇUHADAR

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2022

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İnci Oya COŞKUN

Kırsal turizm kırsal alanlarda tarım dışı istihdamın artırılması, gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve girişimcilerin teşvik edilmesi, bölgeler arası sosyal ve kültürel dengesizliklerin azaltılması, kadınların ekonomik hayata katılımının desteklenmesi, göçün durdurulması ya da en aza indirilmesi ve tüm bunlarla birlikte kırsal kalkınmanın sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Kırsal turizm aynı zamanda kırsal alanlarda sosyal refahı artırmak için öncül bir rol üstlenmektedir. Bu araştırmanın amacı, Isparta'nın Keçiborlu ilçesine bağlı Kuyucak Köyü'nde özellikle lavanta tarımı ile gelişen kırsal turizmin yöre halkının sosyal refahı üzerindeki etkilerini ölçmektir. Araştırma kapsamında nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışmasından yararlanılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme soruları Küresel Sosyal Refah Ölçüm Endeksi'nden yararlanılarak hazırlanmış, son hali alan uzmanı akademisyenlerin görüşleri alınarak düzenlenmiştir. Katılımcılarla yüz yüze gerçekleştirilen ve ses kayıt cihazı ile kaydedilen görüşmeler MAXQDA nitel veri analizi programı ile sistematik olarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda yörede gelişen kırsal turizmi faaliyetlerinin Kuyucak Köyü'nde yaşayan insanların sosyal refah seviyesini ekonomik ve çevresel anlamda belirgin biçimde arttırdığı tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kırsal turizm, Kırsal kalkınma, Refah, Sosyal refah, Isparta-Kuyucak.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF RURAL TOURISM ON THE SOCIAL WELFARE OF LOCAL PEOPLE: THE CASE OF ISPARTA KUYUCAK

Yusuf ÇUHADAR

Department of Tourism Management

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, July 2022

Supervisor: Asst. Prof. İnci Oya COŞKUN

Rural tourism is of great importance in terms of increasing non-agricultural employment in rural areas, diversifying income sources and encouraging entrepreneurs, reducing interregional social and cultural imbalances, supporting women's participation in economic life, stopping or minimizing migration and ensuring rural development. Rural tourism also plays a leading role to increase social welfare in rural areas. The aim of this research is to measure the effects of rural tourism on the social welfare of the local people in Kuyucak Village of Keçiborlu District of Isparta, which develops especially with lavender agriculture. The case study, which is one of the qualitative research designs, was used within the scope of the research. The semi-structured interview technique was used as data collection method. The interview questions were prepared by using the Global Social Welfare Index, and the final version was arranged by consulting with expert academicians. Face-to-face interviews with the participants were recorded with a voice recorder and systematically analyzed with the MAXQDA qualitative data analysis program. As a result of the analysis, it has been determined that the rural tourism activities developed in the region have significantly increased the social welfare level of the people living in Kuyucak Village in economic and environmental terms. Suggestions regarding the research findings are presented.

Keywords: Rural tourism, Rural development, Welfare, Social welfare, Isparta-Kuyucak.

ÖNSÖZ

Doktora öğrenimimin nihai ürünü olan tezimin meydana gelmesinde, çalışma süresince beni aydınlatan, cesaretlendiren, yönlendiren, ters mantıkla motive eden, bilgi birikimi ve deneyimleriyle akademik gelişimime önemli katkı sağlayan hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İnci Oya Coşkun'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, tez izleme jürimde bulunan ve tezimin ortaya çıkmasında desteğini ve bilgisini esirgemeyen Doç. Dr. Emre Ozan Aksöz'e; Akademik kariyerimin başlarında ilk çalışmamı yaparken yardımcı olan, kırsal turizmi sevdiren ve doktora tezi sürecinde de desteğini, bilgisini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Utku Ongun'a; kıymetli görüşleriyle tez çalışmama yön veren kırsal turizm ve kırsal kalkınmanın duayeni sayılan Doç. Dr. Hüseyin Çeken'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca akademik kariyerimin başlangıcında bana yön veren yüksek lisans danışmanım Prof. Dr. Murat Çuhadar'a teşekkürü borç bilirim. Yine hem akademik hem de çalışma arkadaşı sayabileceğim yanlarında durduğumda güçlü hissettiğim Prof. Dr. Murat Yeşiltaş'a, Öğr. Gör. Ramazan Arslan, Doç. Dr. Uğur Kılınç ve Doç. Dr. Olcay Kılınç hocalarıma teşekkür ederim.

Çalışmamda görüşme sorularının oluşturulmasında savunma jürisi üyeleri haricinde görüşlerinin aldığı Füsün Baykal'a, Cevdet Avcıkurt'a ve Taner Dalgın'a teşekkür ederim. Çalışmamın veri toplama aşamasında bana yardımcı olan Kuyucaklı Ali Altın'a hoşgörülü, yardımsever, misafirperver ve cana yakın tavırlarıyla Kuyucak'ta yaşayan yerel halka ve son olarak kırsal turizme karşı olumlu bir bakış açısı olan Keçiörlü ilçesi Kaymakamı Tahsin Aksu'ya şükranlarımı sunarım.

Son olarak, desteği, sabrı, neşesi ile tez çalışmamın her aşamasında yanımda olduğunu hissettiren eşim Cansu Çuhadar'a, aramıza yeni katılarak tez çalışmamı bir nebze baltalayan ancak bir gülümsemesiyle bu hayata dair bütün olumsuzlukları unutturan oğlum Toprak Çuhadar'a ve akademik kariyer sürecimi her zaman beni destekleyerek bugünlere gelmemi sağlayan geniş aileme teşekkür ve minnet duyduğumu belirtirim.

Yusuf ÇUHADAR

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

..../..../20....

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(İmza)

Yusuf ÇUHADAR

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Problemi	2
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırma Soruları.....	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
2.1. Refah Kavramı	7
2.1.1. Ekonomik Refah	8
2.1.2. Sosyal Refah	11
2.2. Kırsal Kalkınma Kavramı.....	30
2.3. Kırsal Turizm Kavramı.....	38
2.4. Kırsal Turizm, Kırsal Kalkınma ve Sosyal Refah İlişkisi	53
3. ALANYAZIN	60
4. YÖNTEM	67
4.1. Araştırmanın Deseni	67
4.2. Araştırma Alanı.....	68
4.3. Çalışma Grubu	70
4.4. Veri Toplama Tekniği ve Araştırma Süreci	72
4.5. Görüşme Formunun Oluşturulması ve Görüşme İlkeleri.....	75
4.6. Araştırmanın Güven Duyulabilirliği.....	75

4.7. Araştırma Verilerinin Analizi ve Çözümleme Süreci	80
5. BULGULAR.....	82
5.1. Ana Temalara ve Alt Temalara İlişkin Açıklamalar	82
5.2. Araştırmaya Yönelik Betimsel Bulgular	83
5.2.1. Ekonomik Etkiler Ana Teması ile İlgili Katılımcı Görüşleri	85
5.2.2. Sosyo-Kültürel Etkiler Ana Teması ile İlgili Katılımcı Görüşleri	93
5.2.3. Çevresel Etkiler Ana Teması ile İlgili Katılımcı Görüşleri	105
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	112
KAYNAKÇA.....	124
EKLER	
ÖZGEÇMİŐ	

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Sosyo-Ekonomik Refah Endeksi Göstergeler.....	22
Tablo 2.2. Küresel Refah Endeksi Göstergeler.....	22
Tablo 2.3. OECD Daha İyi Yaşam Endeksi Göstergeler.....	24
Tablo 2.4. İnsani Gelişme Endeksi Göstergeler.....	25
Tablo 2.5. Sürdürülebilir Ekonomik Refah Endeksi Göstergeler.....	27
Tablo 2.6. Sosyal Refahın 12 Kısmi Göstergesi ve Değişkenler.....	28
Tablo 2.7. Kırsal Kalkınma Yaklaşımlarını Özetleyen Zaman Çizelgesi.....	35
Tablo 2.8. Kırsal ve Kentsel Rekreatif Etkinlikler.....	44
Tablo 4.1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler.....	71
Tablo 5.1. Görüşmeler Sonucu En Çok Kullanılan 25 Sözcük (n = 2686).....	84

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Kırsal Turizmin Diğer Turizm Türleriyle İlişkisine Genel Bakış.....	41
Şekil 2.2. Kırsal turizm bileşenleri	45
Şekil 2.3. Kırsal Turizm-Kırsal Kalkınma-Sosyal Refah Etkileşimi.....	54
Şekil 4.1. Çalışma Alanı Olan Isparta Kuyucak’ın Haritada Gösterimi.....	69
Şekil 5.1. Ana Temalar, Alt Temalar ve Kod Sayısına İlişkin Kod Sistemi	83
Şekil 5.2. Görüşmeler Sonucu Kelime Frekanslarına İlişkin Kelime Bulutu.....	84
Şekil 5.3. Ekonomik Etkiler Kodu ile İlgili Katılımcı Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli.....	85
Şekil 5.4. Sosyo-Kültürel Etkiler Kodu ile İlgili Katılımcı Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli.....	94
Şekil 5.5. Çevresel Etkiler Kodu ile İlgili Katılımcı Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli.....	106

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

BAKA	: Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı
BM	: Birleşmiş Milletler
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TUROFED	: Türkiye Otelciler Federasyonu
TURSAB	: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
UNWTO	: Dünya Turizm Örgütü
vb.	: ve benzeri

1. GİRİŞ

Türkiye'deki turizm politikaları ve alınan kararlar bağlamında 80'li yıllardan itibaren turizmin gelişim süreci incelendiğinde deniz-kum-güneş üçlüsünü kaynak olarak alan kitle turizminin yaygın bir şekilde benimsenip uygulandığı görülmektedir. Günümüzde ise; artan rekabeti karşılamak ve pazar payını arttırmak, turizmi sadece yaz sezonunda yoğunlaşan bir faaliyet olmaktan çıkartıp tüm yıl boyunca faydalanmak amacıyla alternatif turizm çeşitleri öne çıkmıştır. Alternatif turizm, kitle turizminin etkisiyle hızla bozulan ve beton yığını haline gelen kıyıların yeniden doğal formuna kavuşturulması, turizmin belli bölgelerde sıkışıp kalması değil geniş alanlarda çeşitlendirilmesi yaklaşımının gelişmesinde etkili olmuştur.

İnsanların kentsel alanlarda maruz kaldıkları gürültü, kalabalık, aşırı yığılma, yoğun çalışma koşulları, stres, trafik sıkışıklığı vb. gibi faktörler doğaya duyulan özlemin artmasına neden olmuştur. Hem çevresel bozulma hem de zorlu yaşam koşulları turizm talebini değiştirmiş, insanlar kitlesel turizmden bireysel turizm hareketlerine doğru yönelmeye ve doğal yapısını kaybetmemiş, kalabalık olmayan destinasyonları tercih etmeye başlamıştır. Alternatif turizm çeşitleri içinde kırsal turizm çekici bir alternatif olmuştur.

Kırsal turizm, “insanların devamlı olarak yaşadıkları yerler dışındaki kırsal yöreye ziyaretleri, buralarda özellikle yörede yaşayan kişilerin ürettikleri mal ve hizmetleri, yöreye has doğal ortamlarda talep ederek ve yörede para arttırma arzularını minimize ederek geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür” (Akça, 2004). Geray (1999)'a göre; kırsal alanların gelişmesi, kırsalda yaşayan insanların içinde bulunduğu sosyolojik, ekonomik, çevresel ve kültürel koşullardan bağımsız olarak değerlendirilemez. Kırsal kalkınmanın temel amacı, kırsal alanlarda yaşayan insanların kurduğu yerel toplumların yapısal özelliklerini dikkate alarak onların karşılaştıkları sorunları çözmektir. Ayrıca temel ihtiyaçlarını karşılamak yoluyla, köylünün refahını yükselterek, ürününün değerini, emeğinin hakkının almasını sağlayarak kırsal bölgede beklenen ekonomik gelişmeyi ve toplumsal değişmeyi gerçekleştirmektir. Bu bağlamda incelendiğinde aslında kırsal kalkınmayla kırsal turizm bağdaşmaktadır. Birleşmiş Milletler kırsal kalkınmayı; “mikro düzeyde yaşamını idame ettiren toplulukların içinde buldukları sosyal, ekonomik, çevresel koşulları iyileştirmek gayesi ile başlattıkları çabaların, bu toplulukların ülkenin bütünüyle kıyaslanması ve ulusal kalkınma girişimlerine gerekli katkıda bulunmalarının sağlanması süreci” olarak tanımlamaktadır

(Akça ve Esengün 2001). Yukarıda sıralanan tanımlardan yola çıkarak kırsal kalkınmanın sosyal refah düzeyinde artışın ifadesi olduğu söylenebilir.

Sosyal refah kavramının tanımı konusunda tam bir fikir birliği bulunmamakla birlikte, genel anlamıyla insanlar için iyi olan ya da iyilik olarak açıklanabilir. Spesifik olarak değerlendirildiğinde ise temel olarak sağlık, barınma, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler ve eğitim gibi hizmetlerin sağlanmasıyla erişilen daha iyi olma hali olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkenin bölgeleri arasında kalkınma düzeyi farklılıklarını gidermek ve kırsalda yaşamını sürdüren insanların sosyal refah seviyelerini arttırmak için kırsal turizm son yıllarda önemli bir araç olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Kırsal turizmin kalkınma açısından önemini ve sosyal refah üzerindeki etkilerini dikkate alarak bu çalışmada son yıllarda özellikle lavanta tarımı ile bilinen bir turizm destinasyonuna dönüşen Isparta'nın Keçiözü ilçesine bağlı Kuyucak Köyü'nde gelişen kırsal turizm faaliyetlerinin yerel halkın sosyal refahı üzerindeki etkilerinin araştırılması hedeflenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde araştırma problemi ve araştırmanın amacına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde refah ve kırsal turizm kavramları tanımlanarak alanyazında yer alan ilgili çalışmalara değinilmiştir. Üçüncü bölümde yöntem ve nitel araştırma süreci detaylı olarak açıklanmış, dördüncü bölümde ise araştırma bulguları açıklanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda kırsal turizm alanındaki uygulamalar açısından karar vericilere ve girişimcilere yönelik öneriler ile gelecekte yapılacak akademik araştırmalar ilişkin öneriler sunulmuştur.

1.1. Araştırma Problemi

Turizm, istihdam ve döviz girdisi yaratıcı, bölgeler arası ekonomik dengesizliği giderici özellikleriyle ulusal ekonomiye katkıda bulunan, uluslararası kültürel ve toplumsal etkileşimi sağlayan ve bütünleştiren etkisi ile hem ekonomik hem de sosyo-kültürel açıdan değişimi sağlayan önemli bir endüstri konumundadır. Ekonomik açıdan yarattığı faydalar değerlendirildiğinde, ortaya çıkardığı ekonomik canlılık ve özellikle ödemeler dengesine olan katkısı, pek çok ülke açısından turizm endüstrisini cazip hale getirmiş ve ülkelerin kalkınma planlarında geniş bir yer edinmesine neden olmuştur.

Ülkemizde de merkezî ve orta vadeli kalkınma planları içinde hem kırsal kalkınma hem de turizm ile ilgili başlıklar yer almaktadır. Kırsal kalkınma; kırsal alanlarda yaşamını sürdüren ve geçim kaynağı olarak büyük oranda tarımdan faydalanan toplumda

var olan kişilerin yaşam olanaklarının iyi hale getirilmesi, geçim düzeylerinin yükseltilmesi, kırsal yöreler ile diğer alanlar arasındaki gelişim farklılığının düşürülmesi, zirai üretimin sınai ile bütünleştirilmesi, işsizlik düzeyini kırsal bölgelerde düşürülmesi ve göç olgusunu önlenmesi amacını taşımaktadır. Tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirler azaldıkça, kırsal alanlarda yaşamını sürdüren insanların da yaşama tutunma gücü günden güne azalmaktadır.

Kırsal turizmin odak noktası, yerel kültür ve yaşam biçimleri korunarak turizm faaliyetleri aracılığı ile kırsalda yaşayan insanların kalkınması, ekonomik ve sosyal refah seviyelerinin yükseltilmesidir. Sosyal refah, hayata karşı hissedilen kişisel memnuniyeti veya yaşam kalitesini ifade eder; dolayısıyla yalnızca gelir ve maddi varlıklara dayalı kişisel memnuniyeti değil, bununla birlikte sağlık, iş, politik özgürlük, çocukluk, arkadaşlıklar, fiziki ve sosyal çevre gibi hayatın diğer yönlerinin kişiye kattığı memnuniyet hissini de kapsamaktadır. Bu kavramlardan yola çıkarak, araştırmanın temel problemi, bir kırsal turizm destinasyonu olarak Kuyucak Köyü'nde gelişen turizm faaliyetlerinin bölgede yaşayan halkın sosyal refah düzeylerini ne ölçüde ve hangi açılardan etkilediğini tespit etmek, turizm faaliyetlerinin sosyal refah üzerindeki olumlu etkilerinin artırılması konusunda öneriler geliştirmektir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Kırsal turizm, ekonomik açıdan ve yaşam biçimi itibarıyla tarımsal faaliyetlerin temel geçim kaynağı olduğu kırsal alanlarda tarımsal faaliyetlere turizm faaliyetlerinin eklenmesi, yerel istihdamın teşvik edilmesi, tarım haricinde ek gelir yaratmasıyla birlikte yörede yaşayan insanların refahını artırarak kırsal kalkınmanın sağlanmasında önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Kırsal turizm, yörede yaşayan halkın yaşam tarzına ve o yörede bulunan doğal kaynaklara göre şekillenir. Bu nedenle kırsal turizm hem sürdürülebilirlik hem de kırsal kalkınma açısından pek çok ülke tarafından desteklenen, teşvik edilen bir turizm çeşidi haline gelmiştir. Kırsal turizm sadece o yörenin ekonomik anlamda kalkınmasına katkı sağlamasıyla kalmaz, bunun yanında sosyal, kültürel ve çevresel olarak gelişmeyi ve korumayı desteklemesi açısından da büyük önem arz eder.

Bir ülkede bölgeler arası kalkınma açısından farklılıkları bertaraf etmek ve kırsal alanlarda yaşamını sürdüren insanların refah seviyelerini yükseltmek için son yıllarda kırsal turizm giderek daha fazla ilgi çekmeye başlamıştır. Ayrıca turizm talebinin yapısı değişmeye başlamış, deniz-kum-güneş üçlüsüne yönelik kitle tur anlayışından alternatif

turizm çeşitlerine doğru belirgin bir kayma olmuştur. Kırsal turizm de kentsel alanlarda yaşanan çevre kirliliği, gürültü, trafik ve insan yoğunluğu vb. sorunlar nedeniyle insanların giderek daha fazla tercih ettiği bir alternatif turizm çeşidi haline gelmiştir. Turizm talebinde ortaya çıkan değişiklikler ve kırsal turizmin kırsal alanlar açısından ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel önemi dikkate alınarak bu çalışmanın amacı Isparta ili Keçiborlu ilçesine bağlı Kuyucak Köyü'nde gelişen kırsal turizm faaliyetlerinin yörede yaşayan insanların sosyal refahı üzerindeki etkilerini ölçmek ve sosyal refaha katkısını arttırmak için öneriler geliştirmektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Kırsal turizmin sosyal refaha etkisi üzerine yapılan geniş alanyazın taraması sonucunda gerek mikro bazda gerek makro bazda Türkiye de herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dünyada ise kırsal turizm ve sosyal refah arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar çok sınırlıdır ve makro düzeydedir. Bu bağlamda çalışmanın özgün bir çalışma olabileceği düşüncesi, sektöre ve alana katkı sağlayacağından dolayı önem arz etmektedir. Önem konusunda bir başka değinilecek durum ise kırsal turizm konusunda Avrupa Birliği başta olmak üzere pek çok ülke ve kurumun finansal teşvikler sağlamasıdır. Birçok kurum ve kuruluş biliyor ki kırsalda kalkınma sağlamanın öncülü kırsal turizmdir. Bu bağlamda da kırsal turizmin önem arz ettiğini düşünen kurum ve kuruluşlar teşvik, hibe desteği vermektedir. Bunlara ek olarak insanların turizm tüketim davranışlarının değişmesidir. İnsanlar son yirmi yılda kitle turizme katılma olgusundan alternatif turizmi gerçekleştirme olgusuna geçiş gösterme eğilimindedir. Özellikle ülkemizde ve dünyada son iki senedir yaşanan salgın ve bunun getirdiği pandemi koşulları insanları kalabalık ve kitle halinde gerçekleştirilen turizm anlayışından uzaklaştırmıştır. Daha az popüler ve az kişinin bulunduğu destinasyonlar insanların tercih sebebi olmuştur. Kitle turizminin yoğunlaştığı destinasyonlarda, mimari açıdan beton yapılaşmanın çoğalması ve bölgenin özgün yapısının bozulması, gürültünün artması, hava kirliliğinin çoğalması, yeşil alanların gündün güne azalması, kültürel varlıkların yok olması gözlemlenmektedir. Kırsal turizm bu manada bu bozulma, yıpranma vb. olumsuzlukların yaşanmasını teşvik etmeyeceğinden dolayı önem arz etmektedir. Ayrıca kırsal bölgede yaşayan kişiler diğer bölgelerde yaşayan kişilere göre bazı olanakları erişim konusunda geride kalmaktadır. Kırsal turizm, bölgede yeni iş imkânları yaratmak suretiyle bölgelerarası gelir dağılımında olumlu etki yaparak ve erişimde kıtlık çekilen

olanakları bölgeye çekerek bölgeler arasında dengeli kalkınmaya imkân sağlamaktadır. Bu manada da önem arz ettiği düşünülmektedir. Bunun yanında yörede lavanta tarımı yapılması, turistik ürün olarak ön plana çıkması ve Türkiye'de bu uygulamaların öncülüğünü üstlenmesi çalışmanın bir başka önemini göstermektedir.

Bir kırsal alanda kırsal turizmin gelişmesiyle birlikte yörede yaşayan insanların gerek ekonomik refahının gerekse sosyal refahın artması beklenir. Çünkü kırsal turizm yörede gelişme göstererek ekonomik olarak (gelir artışı, istihdam artışı, alım gücü artışı, vb.), sosyo-kültürel olarak (kültürün korunması, göç olgusunun değişmesi, vb.), çevresel olarak (çevrenin korunması, restorasyon faaliyetleri, vb.) insanları olumlu etkiler. Tabii bu etkilerin olumlu olması özellikle paydaşları da kapsayacak şekilde planlama, pazarlama yapılmasıyla gerçekleşir. Bunlara ek olarak bölge halkının desteği alınarak doğru bir yönetim anlayışı benimsenmelidir. Dolayısıyla sürdürülebilir kırsal kalkınma sağlanması ve ekonomik ve sosyal refahın gerçekleştirilmesi açısından planlama, yönetim, pazarlama çok önemli duruma gelmektedir. Bu çalışmanın sonuçları ile daha iyi planlama, pazarlama, destinasyon yönetimi, yerel halkın katılımı ve sosyal refaha katkısının artırılması konusunda bilgi sağlanması ve öneriler geliştirilmesi uygulama açısından önemini vurgulamaktadır.

1.4. Araştırma Soruları

Bu çalışmanın odaklandığı temel araştırma sorusu “Kuyucak'ta gelişen kırsal turizm faaliyetleri yerel halkın sosyal refahını olumlu yönde etkiliyor mu?” olarak belirlenmiştir. Buna bağlı alt sorular ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- Kuyucak'ta kırsal turizmin ekonomik etkileri var mıdır (gelir düzeyi, istihdam, enflasyon gibi)?
- Eğitim, sağlık gibi sosyal hizmet alanlarından kırsal turizmin Kuyucak'ta gelişmesi sayesinde bir farklılık görülmekte midir?
- Ulaşım, teknolojik olanaklar açısından kırsal turizmin gelişmesi Kuyucak'ta nasıl etkiler yaratmıştır?
- Kuyucak'ta kırsal turizm gelişmesiyle gerek aile yapısında gerekse kültürel anlamda değişiklik olmuş mudur?
- Çevre ile ilgili unsurlar kırsal turizmin gelişmesiyle ne ölçüde değişime uğramıştır?

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın odak noktası kırsal turizmin yörede yaşayan insanların sosyal refahına etkisinin tespit edilmesidir. Bu açıdan araştırmanın önemli bir sınırlılığı refah ve sosyal refah kavramının kesin olarak yapılmış ve herkes tarafından kullanılan bir tanımının olmamasıdır. İnsanlar için iyi olan ya da iyilik olarak tanımlanabildiği gibi, sosyal güvenlik, sağlık hizmetleri, barınma, eğitim gibi sosyal olanakların yerine getirilmesiyle kişinin daha iyi olması hali olarak da ifade edilebilmektedir.

Refah sıklıkla kullanılan bir kavram olmasına karşılık genel bir tanımının yapılmamasının altında sosyal politika, psikoloji, felsefe, sosyoloji, siyaset bilimi, sağlık, iktisat gibi farklı disiplinlerde farklı yaklaşımlar ile ele alınıyor olması yatmaktadır. Coğrafi ve kültürel farklılıkların da etkin olduğu refah olgusunda, kavramsallaştırma sorunu uluslararası farklı yaklaşımlar nedeniyle de ortaya çıkmaktadır (Çağlayan, 2019).

Çalışmanın ikinci bir kısıtı ise sosyal refah ile turizm arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların Türkiye’de daha önce yapılmamış olması, dünyada ise sınırlı sayıda araştırmanın ülke bazında makro ölçekli olarak yürütülmüş olmasıdır. Çalışma alanı olarak seçilen Isparta Kuyucak Köyü’nün mikro ölçekli bir kırsal alan olması, kırsal turizmin yörede yaşayan insanların refahını belirli ölçütler üzerinden inceleme hususunda zorlayıcı bir etken olmaktadır. Araştırmanın saha incelemesi aşamasının gerçekleştirildiği dönem itibariyle koronavirüs pandemisinin yol açtığı seyahat kısıtlamaları, bireysel sağlık önlemleri (maske, mesafe vb.) de yüz yüze görüşmeler açısından önemli bir sınırlılık yaratmaktadır. Pandemi ortamının taşıdığı risk faktörlerinden dolayı katılımcıların görüşme yapmaktan korkması, görüşmeyi kabul edenlerin kısa sürede görüşmeyi sonlandırmak istemesi gibi sınırlılıklar yaratmaktadır.

Son olarak hem araştırmanın nitel yapısı hem de kırsal turizm alanlarının her birinin kendine has özellikleri nedeniyle bu çalışmanın sonuçları sadece çalışma alanı olan Isparta-Kuyucak Köyü’nü temsil etmektedir. Benzer kırsal alanların da araştırma sonuçlarından yararlanması mümkünse de, sonuçların temel olarak Kuyucak için geçerli olduğu söylenebilir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, öncelikle refah kavramının etimolojik olarak incelenmesi, tanımı, yapısal çerçevesi ve boyutlarına ilişkin bilgiler sunulmuştur. Ardından, ekonomik ve sosyal refah kavramları üzerinde durulmuştur. Sosyal refah kavramı içinde bu kavrama ilişkin yaklaşımlara değinilmiş ve refah ölçüm endekslerinden literatürde en çok kullanılanlara yer verilmiştir. Sonrasında, kırsal kalkınma ve kırsal turizm kavramları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Son olarak bahsedilen kırsal turizm, kırsal kalkınma kavramlarının refah kavramı ile ilişkilendirildiği literatür taranmış ve çalışmaya aktarılmıştır.

2.1. Refah Kavramı

Etimolojik olarak refah sözcüğü incelendiğinde Arapçadan Türkçeye geçmiştir ve Arapçada “bolluk, zenginlik” anlamında kullanılmaktadır (http-1). Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre, “bolluk, rahatlık ve varlık içinde yaşama” anlamına gelir ve Türkçede gönenç olarak adlandırılır (http-2). Sözcük İngilizcede ise “well (iyi)” ve “fare (geçim)” sözcüklerinin bir araya getirilmesiyle türetilmiş ve fiziksel, zihinsel, sağlık, mutluluk kelimeleriyle tanımlanarak “welfare” olarak literatürde yer almıştır (http-3). “Refah her birimizin kazanmak istediği servetin bir diğer adıdır” (Small, 1906, s. 703). Haberler (1941, s. 259)’e göre refah, bir ülke ekonomisinde reel gelirler bağlamında üretim ve tüketime ek olarak istihdam seviyesinin yüksek ya da yükselme eğiliminde olduğu; atıl durumda olan kıt kaynakların ve istihdam dışı işgücünün çok az seviye ya da bu seviyeye yakın olduğu bir durumu ifade etmektedir. Bir başka tanımında, Sen (1984) refah kelimesini faydacılık, gelişme ve zenginlik potansiyelinin karışımı olarak ifade etmiştir. Jackson (2009, s. 37)’a göre refah, sosyal tercih olanakları fazla, gelir seviyesi iyi olan kişilerin, çevreyi minimum seviyede kirletecek kaynak kullanımını ifade eder. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere refah kavramının evrensel düzeyde ortak bir tanımı yoktur. Refah kavramı ekonomi, psikoloji, sağlık, felsefe, sosyal politika, sosyoloji, vb. gibi farklı disiplinlerde farklı tanımlarla alınmaktadır (Greve, 2008, s. 57).

Genel olarak refah kavramının dört boyutu bulunmaktadır. Bunlar; ekonomik refah, sosyal refah, fiziksel refah ve duygusal refahdır. Ekonomik refah, ailelerin veya bireylerin sahip oldukları ekonomik güvence ve yeterlilik üzerinden ifade edilmektedir. (Özmete, 2004, s. 10). Bireylerin ve ailelerin ekonomik yeterliliği vardır ve bunlar yaşam kalitesini ölçmek için kullanılan bir göstergedir. Her bir birey ve aile, ekonomik refahı ve yeterli

bir yaşam standardını neyin oluşturduğunu tanımlar ve onlar için yaşama eğilimine girer. İnsanlar ekonomik olarak güvende olmayı tercih eder ve oluşacak herhangi bir tehlikeye karşı korunma arzusundadırlar. İnsanlar günlük yaşamlarında karşılaştıkları ekonomik risklerden (iş kaybı, hastalık, iflas, banka başarısızlıklar, yoksulluk, yaşlılıkta yoksunluk) korunmak için ekonomik refahlarını artırma eğilimindedir (Goldsmith, 1996). Sosyal refah gerek iş hayatında gerek aile içinde bireylerin başkalarıyla kurmuş olduğu etkileşimler ile yıpranmış ya da hayata karşı yorulmuş olan bireylerin, sosyal ihtiyaçları ile alakalıdır. İnsanlar sosyal anlamda (eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler, yaşam statüsü, istihdam olanakları, sosyal güvence durumları ve sosyalleşme vb. gibi) daha makbul olanaklara sahip olmaları sosyal refahla ifade edilmektedir (Darling, 1987). Fiziksel refah; bireylerin sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek için vücutlarının korunması ile alakalıdır. İnsanların, bedenlerinin ihtiyaçları ile ilgilenmesi veya onunla meşgul olması, fiziksel refahın odak noktasıdır. İnsanlar fiziksel refahlarını sağlayarak hastalıklardan kaçınma, daha sağlıklı olma, yeterli beslenebilme gibi olanaklara erişmiş olur (McGregor, 1998). Duygusal refah ise, genel olarak kişinin kendine ve diğer insanlara karşı yaşama ilişkin düşünceleri ve değerlendirmeleri içermektedir. Duygusal refahta, insanların kendini oluşturması, gerçekleştirilmesi, kendini ifade etmesi önemlidir ve insanların bunu hissetmesi gerekir (Henry, 1995).

Refah kavramı doğrudan ya da dolaylı olarak pek çok ekonomik ve sosyal değişkenle etkileşim içindedir. Refah; istihdam, ekonomik büyüme, gelir dağılımı, enflasyon, eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler, yaşam statüsü, sosyal güvence durumları ve sosyalleşme vb. gibi ekonomik değişkenlerle yakın bağlantı içindedir. Bu değişkenlerin değerlerinde ortaya çıkan artış ya da azalış seyri, ekonomik, sosyal, fiziksel ve duygusal refahı olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Çoban, 2018).

Refah konusunda genel olarak üç alt kategoriden bahsedilebilir. Bunlar; ekonomik refah (economic welfare), sosyal refah (social welfare) ve refah devleti (welfare state) olarak sıralanmaktadır (Pierson, 1998). Refah devleti, devlet yönetiminin refah kavramını ele alma biçimi ile ilgili politik bir yaklaşımı ifade etmektedir ve bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Dolayısıyla araştırmanın amaçları doğrultusunda bu bölümde ekonomik ve sosyal refah kavramları üzerinde durulmuştur.

2.1.1. Ekonomik Refah

İktisat bilimi bireylerin istek ve ihtiyaçlarının kıt olan kaynaklar ile nasıl karşılanacağını incelerken, refah kavramı da önemli bir iktisadi kavram olarak bireylerin

tercihlerine uygun olarak ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgilenmektedir (Albayrak, 2003, s. 1). Ekonomik refah kişilerin ve toplumların en yüksek refah seviyesine erişmesine olanak sağlayacak bir ekonomik sistemi oluşturmayı amaç edinen normatif, yani olması gerekeni inceleyen bir yaklaşımdır. Adam Smith'in 1776 senesinde yayınlamış olduğu "Milletlerin Zenginliği" isimli çalışma bu yaklaşımın temellerini oluşturmaktadır. İktisadın bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkmasını sağlayan iktisatçı olarak kabul edilen Adam Smith, ekonomi politikasının amacını hükümdarı ve halkı zengin hale getirmek olarak tanımlamıştır (Myint, 1948'den aktaran Güney, 2013).

Adam Smith "Milletlerin Zenginliği" adlı eseriyle ilk bakışta zenginliğin kaynağını serbest ticaret yoluyla araştırmaya çalışıyor gibi görünse de, aslında refah hususunda belli bir dünya görüşü sunmaktadır. Bu eserin asıl etkisi, bireysel çıkarların iktisattaki yerini ortaya koyma çabasıdır. Smith'in iktisadi sisteminin sac ayaklarından biri kişisel ıkardır. Smith, bir ülkenin zenginliğinin sadece o ülkede elde edilen gümüş ve altın miktarıyla lulemeyeceğini söylemiştir. Bu varlıkların yanında sahip olunan evler, topraklar ve tüketebilir malların da dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Smith, serbest piyasa kapitalizmine ilişkin üç önermenin altını çizerek refahın ve zenginliğin nasıl meydana getirileceğini açıklamıştır. Bunlar kısaca şöyle açıklanabilir (Skousen, 2014);

- zgrlk: Malı, sermayeyi, emeği üretme ve değiştirebilme hakkı
- Kişisel çıkar: kişinin öncelikli olarak kendi çıkarını düşünmesi, bu anlamda kendi içini takip etmesi
- Rekabet: Mal ve hizmetlerin üretim ve değişiminde rekabet etme hakkı

Bu üç önermeyle Smith bir model oluşturmuş ve bu modelin doğal bir ahenk içinde çalışacağına inanmıştır. Toplumdaki bütün bireylerin bağımsız olarak gerçekleştirdiği kişisel çıkarlarının, devletin herhangi bir müdahalesine gereksinim duymaksızın, srndrlebilir bir refah seviyesine ulaşmış bir toplum meydana getirilmesi için yeterli olduğu düşüncesindedir. Smith, bireylerin kendi çıkarlarının yargılayıcısı olduğunu ve bu manada zgr olmaları gerektiğini belirtmektedir. Her birey kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için hareket ederken aslında bilmeden toplum menfaatine hizmet etmektedir. Tam bu noktada "görünmez el" metaforu, kişilerin kendi çıkarlarına göre hareket etmesinin toplum çıkarlarına göre hareket etmesinden daha da fazla toplumsal fayda yaratacağını ne sürmektedir (Smith, 2013). Ancak Smith'in görünmez el metaforu, 1929 yılında yaşanan ekonomik buhrana herhangi bir zm nerisi getirememiş, yaşanan kriz karşısında adeta çaresiz kalmıştır. John Maynard Keynes, kriz

dönemini yaşamış olması ve dönemin şartlarını iyi teşhis etmesi sayesinde oluşan sorunlara yeni çözüm önerileri getirmiştir. Keynes, klasikçilerin aksine devletin ekonomide düzenleyici bir rol üstlenmesi gerektiğini ve devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunmuştur (Özcan, 2009).

İktisadın yapı taşı sayılan refah ekonomisinin sistemleşip günümüze kadar gelmesi, Pigou'nun 1920 yılında ilk baskısını yayınladığı ve 1962 senesinde son haline kavuşturduğu *The Economics of Welfare* adlı çalışmasına dayandırılmaktadır (Holcombe, 2009, s. 210). Pigou yaşamı boyunca uzun uğraşlar vererek refah, servet ve özellikle sanayi devriminden sonra işsizlik konularıyla ilgilenmiş ve çözüm aramıştır ve iktisat bilimine önemli katkılarda bulunmuştur (Johnson, 1960, s. 152-153).

Refahı doyum olarak değerlendiren Pigou, ekonomik refah kavramını önceleyerek, ulusal gelirin büyüklüğü ve gelir bölüşümüne değinmiştir. Ayrıca Pigou bir bireyin ekonomik refahı ile asıl kastedilen durumun ne olduğu üzerinde odaklanmıştır. Bir insanın sahip olduğu mülkiyeti ya da gelirinden, daha kapsamlı bir ifade ile “ekonomik refahından” bahsedildiğinde, aslında burada düşünüldüğü gibi bir refah söz konusu değildir. Ekonomik refah, refahın bir aracı olabilir, fakat kesinlikle aynısı değildir. Pigou'ya göre ekonomik refah, refahın sadece bir parçası olduğu gibi ekonomik refah aynı kalırken refah değişebilmektedir, zira ekonomik refahtaki bir değişim, refahtaki eşit bir değişim ile nadiren birlikte hareket etmektedir. Kısacası ekonomik refah toplam refahın bir göstergesi değildir ancak ekonomik bir neden ekonomik olmayan refahı da etkileyebilmektedir (Pigou, 1951).

Pigou iktisat politikasının temel amacının sosyal gelirin asıl değerinin maksimize edilmesi olduğunu söylemektedir. Bunun için de üretimde bulunan çeşitli malların belirli bir fiyat seti ile değerlendirilmesi gerektiğini ve bu fiyat setinin serbest piyasa mekanizması içerisinde piyasada belirlendiğini savunmaktadır. Sosyal gelirin reel değerini maksimize etmek için üç adımı öne sürmektedir. Birinci adım, sosyal refah ile ekonomik refah arasında doğrudan bir ilişki olduğu gerçeğinin kabul edilmesidir. İkinci adım, elde edilecek servetin ya da gelirin farklı kişileri farklı düzeylerde memnu edeceği gerçeğini göz önünde bulundurmadır. Üçüncü adım ise sosyal paylara göre dağıtılan farklı mallarda oluşan fazlalıkların tüketicilerin toplamı ile eşdeğer olması gerekir (Hicks, 1939, s. 698).

Pigou, refah ölçülürken soyut değerler yerine somut unsurların kullanılması gerektiğini savunmuştur. Soyut kavramların refahın anlaşılması açısından yetersiz

kaldığını söylemiştir. Somut bir unsur olarak paranın refah ölçümü bağlamında önemli olduğunu belirtmiştir (Pigou, 2009, s. 10-11). Pigou da, Keynes gibi devletin piyasaya müdahale etmesinin şart olduğuna inanmaktadır. Bu açıdan görünmez el metaforuna, yani Adam Smith'e karşı çıkmaktadır. Vergi politikalarının ve serbest piyasa ekonomisinin sosyal refah üzerinde etkili olacağı kanaatindedir (Çalışkan, 2001, s. 40).

Bazı iktisatçılar ekonomik refahı, bireylerin mutlu olması için gelir elde etmesi olarak tanımlar. Ancak refah gelirle sınırlı kalmayıp, elde edilen gelir ve gelire sahip olunabilecek her şeyden çok daha fazlası olduğunu kabul eden iktisatçılarda bulunmaktadır. Bu bağlamda ekonomik refah, kişinin satın alabileceği mallardan ve hizmetlerden elde edebileceği fayda ile kişinin mutluluğuna katkıda bulunan bir kavramdır (Praag ve Frijters 1999, s. 31).

2.1.2. Sosyal Refah

Sosyal refah kavramının uygulaması açısından kökeni insanların yerleşik hayata geçmesine kadar uzanmaktadır. İnsanların yerleşik düzene geçmesiyle toplumlarda belli bir yaşam standartı sağlanmış ve bu yaşam standartı korunmuştur. Bu ve buna benzer olguların oluşumu aslında sosyal refahın temelini temsil etmektedir. Toplumdaki genç, üretken ve sağlıklı kişilerin yaşam standartlarının iyi olmasının yanında yaşlı, bakıma muhtaç, sağlıksız insanların da bu standartlara sahip olması gün geçtikçe önemli hal almıştır. Toplumun ihtiyaçlarını karşılayan ve insanların sosyal refah düzeyinin artmasını sağlayan devlet bu konularda düzenlemeler yaparak her zaman ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalan uç noktada yaşayan üyelerinin yanında olmuştur (Tosun, 1997, s. 32).

Sosyal refah, kişilerin tükettiği mal ve hizmete ve bunlarla ilintili olarak satın alma gücüne veya gelirlerine, bireyler için güvenlik ve koruma sağlamak adına yapılan hizmetlere kadar uzanan bir kavramdır. Refah devleti düşüncesi, sosyal refahın bu manasıyla alakalıdır. Buna göre refah devletini genel anlamda ifade edersek, hayatın bireylerin karşısına çıkarmış olduğu belirsiz durumlara ve kötü sürprizlerine rağmen güvence sağlayan hizmetler yani refah sağlamayı hedefleyen bir devlet modeli olarak tanımlanabilmektedir (Aktan & Özkıvrak, 2008).

Refah devletinin temellerinin, 19. yüzyılın ortalarında İngiltere'de vatandaşların temel eğitim ihtiyaçlarının kanun nezdinde sağlanmasına kadar gittiği görülmektedir. Refah devletinin başlangıç noktasının ise 1883 yılında Bismark'ın Almanya'da sosyal sigorta uygulamalarını yürürlüğe koyması olduğu ileri sürülmektedir (Özmen,2017, s.

88). ‘Refah Devleti’ kavramını ilk olarak kullanan ise II. Dünya Savaşı döneminde Başpiskopos Temple olmuştur. Temple, “Citizen and Churchman” adlı eserinde Nazi Almanyası’na tehdidine karşı bir bakıma tek başına ayakta durmaya çalışan İngiltere arasındaki tezatlığı ortaya koyabilmek adına yani savaş çıkarmanın sosyal devlet anlayışıyla bağdaşmadığına değinmek maksadıyla refah devleti kavramını kullanmıştır. Aslında, bu terim devletin sosyalliğini vurgulamak düşüncesiyle değil, savaş sırasında moralleri yükseltmek ve disiplin ortamını oluşturabilmek amacıyla kullanılmıştır (Pierson, 1998). 1942 yılında iktisatçı William Beveridge’in hazırlamış olduğu ve John Maynard Keynes’in de eleştiri ve önerilerle katkıda bulunduğu Beveridge Raporunun da refah devletinin kuramsal gelişiminde önemli bir yeri bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı’nın bitmesinin ardından devam eden dönemde bu rapor refah devleti düzeninin temelini oluşturmaktadır. Bu rapor üç temel öneriyi esas almaktadır. Birincisi kapsamlı bir sağlık sigortası yapılması, ikincisi aile yardımında bulunulması ve üçüncüsü tam istihdamın devlet tarafından sağlanması şeklindedir (Barr, 2004, s. 30). II. Dünya Savaşı sonrasında yaygınlık kazanan bu kavram, kapitalist ekonomi anlayışıyla beraber gelişen sanayileşme ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı sorunlar sonucunda devletin bir müdahale gereksiniminde bulunma düşüncesiyle açıklanmaktadır (Özaydın, 2008).

Refah devleti; toplumda yaşamını idame ettiren herkese asgari bir gelir temin eden, karşılaşılan felaket, yaşlılık, hastalık ve işsizlik gibi olumsuz durumlar karşısında gerekli önlemleri alabilen ve devlet güvencesini ön plana çıkaran bir anlayış olarak tanımlanmaktadır (Kurşun ve Rakıcı, 2016). Refah devleti aynı zamanda piyasa mekanizmaları ile özel mülkiyet esasına üzerine oluşturulmuş bir devlet sistemidir. Toplumun sosyal ihtiyaçlarının sağlanması bağlamında kamu kaynakları refah devleti prensibinde etkin bir şekilde kullanılır. Devlet bu sosyal hizmetleri gerçekleştirmek için gerek aracı kurumlar gerekse kendi bünyesindeki olanakları kullanır. Sosyal güvenlik sistemleri, artan oranlı vergileme, sağlık sistemi, tarım sektörüne yönelik sübvansiyon ve destekleme politikaları, işsizlik sigortaları, düşük ücretli konut tahsisi, tamamı ücretsiz ya da çok az bir miktarda katkı payının alındığı eğitim gibi sosyal yatırımlar refah devletinin araçları arasında sıralanabilir (Wedderburn, 1965, s. 127-128).

Sosyal refahın toplumsal açıdan önemli olması ve buna istinaden sosyal refah seviyesini yükseltme çabaları devletlerin üzerine düşen yükü artırabilir. Devletler yüklendikleri bu sorumluluk anlayışıyla sosyal refahı sağlayabilmek adına çeşitli faaliyetlerde bulunup gerek ekonomiye gerekse topluma müdahale edebilir. Bu bağlamda

devletin sosyal refahı sağlamada etkin rol oynadığını söylemek mümkündür (Aldoğan, 2009, s.31). Tümevarım mantığıyla sosyal refahın artırılması sonucunda bireysel refahın artacağı kanısına varılmıştır (Hamlin, 2008, s. 110). Bu bağlamda konuyu daha iyi anlamak adına sosyal refah kavramından önce bireysel refah kavramını tanımlamak uygun olacaktır.

Bireysel refah, maksimum faydaya ulaşabilmek amacıyla bireylerin tercihleri sonucunda mal ve hizmetlerden sağladığı tatmin düzeyini belirtmektedir. İktisat teorisi incelendiğinde bireysel refah, fayda ile birebir örtüştürülerek kullanılagelen bir kavramdır. Fayda, bireylerin refahının ölçüsüdür (Güney, 2013, s. 71-72). Sosyal refah ise bireysel olarak mutluluk, iyilik ya da iyi oluşun toplumun tamamını kapsayacak biçimde sağlanması anlamına gelmektedir (Çelebi, 2003). Refah ekonomisi kavramı da sosyal refahı, toplumun refah anlayışı olarak tanımlar ve bireysel refah üzerine kuruludur (Kaplow ve Shavell, 2000, s. 20).

Geniş bir tanımla sosyal refah, toplumu oluşturan ve bu toplumda hayatını idame ettiren bireylerin ekonomik açıdan elde ettikleri gelire ek olarak sosyal anlamda (eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler, yaşam statüsü, istihdam olanakları, sosyal güvence durumları ve sosyalleşme vb. gibi) daha makbul olanaklara sahip olmalarını ifade etmektedir (Wong, vd. 2006). Tanımdan da anlaşılacağı üzere ekonomik kaynakların yanında sosyal olanaklardan da yararlanma söz konusu olmaktadır.

Sanayi Devrimi ile birlikte birçok alanda yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Sosyal refah da bu yeni kavramlardan biridir. Sanayileşme süreciyle birlikte toplumların yapılarında ekonomik, siyasi, sosyal ve hatta kültürel olmak üzere köklü değişimler yaşanmıştır (İzgi ve Özpolat, 2008). Örneğin, toplumdaki aile yapısı değişime uğramış geleneksel tarım toplumu geniş aile modelinden, daha az kişi ile kurulmuş çekirdek aile modeline doğru geçiş süreci başlamıştır. Çekirdek aile tipiyle aile içi bireylerin birbirine karşı sorumluluğu azalmış, yardımlaşma azalmış, ilişkiler daha gevşek hale gelmiş, insanlar çevrelerine ve kendilerine yabancılaşmaya başlamıştır (Bayraç, 2003). Benzer şekilde sanayileşme büyük şehirlerde yeni iş olanakları doğurmuş, bu da köyden kente göçü hızlandırmıştır. Böylelikle kentlerde çarpık kentleşme, nüfus kalabalığı ve kentli kesim ve kırsal alanda yaşayan bireyler arasında sosyo-kültürel farklar oluşmuştur. Bu farklar da kayda değer bir şekilde sınıflar arasındaki eşitsizliğin artmasına ve çeşitli toplumsal sorunların (hırsızlık, cinayet, gasp, fuhuş ve yoksulluk vb.) oluşmasına neden olmuştur (Güzel, 2014). Özellikle gelişmiş ülkelerle rekabet yarışında yetersiz kalan az

gelişmiş ülkelerde kitlesel ve yaygın işsizlik, yoksulluk, yetersiz beslenme, barınma, sefalet, eksik eğitim, yaşlı ve çocuk sorunları, toplumsal adaletsizlik gibi pek çok sosyal sorun ortaya çıkmıştır (Koçak, 2007). Sanayileşme ile birlikte gelen bu sorunlar refah seviyesini düşürmüş, toplumlarda daha fazla ihtiyaç sahibi insan ve korunmaya muhtaç çocuk olmasına neden olmuştur.

İlgili alanyazın incelendiğinde birçok bilim insanının farkı temeller üzerinde kurgulayarak sosyal refah yaklaşımları ve ölçütleri ortaya koydukları görülmektedir. Bu ölçütlerden bazılarının hali hazırda önemli sosyal refah kriteri olarak kullanıldıkları söylenebilir. Bunlar; Pigou Optimumu, Pareto Optimumu, Bergson'un ve Bentham'ın sosyal refah fonksiyonları, Scitovsky İkili Kriter Yaklaşımı, Kaldor-Hicks Telafi Kriteri, Rawls Yaklaşımı, Amartya- Sen'in ve Arrow'un İmkânsızlık Teoremleri olarak sıralanabilir.

Pigou Optimumu: Arthur Cecil Pigou'nun 'The Economics of Welfare' adlı çalışmasıyla refah ekonomisi ilk defa kavram olarak ele alınmıştır. Bu eserle beraber Pigou klasik refah ekonomisinin öncülüğünü yapmaktadır. Aynı dönemlerde Pareto yeni refah iktisadı akımının öncülüğünü yapmaktadır. Bu iki akım farklı gibi gözükse de analitik yapılarının hemen hemen aynı olguya dayandığı söylenebilir (Nath, 1973, s. 5).

Pigou, bireylerin refahlarının toplamının sosyal refahı oluşturduğunu söylemekte ve bireysel refahı da fayda ile tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre bireylerin elde ettikleri faydaların toplamı toplam sosyal refahı verir (Little, 1960, s. 8).

$$W = U_1 + U_2 + U_3 + \dots + U_n$$

$W \rightarrow$ Toplam Sosyal Refah

$U \rightarrow$ Kişisel Faydalar

Pigou faydayı toplumsal ve bireysel olmak üzere iki başlık altında ele almıştır. Bireysel fayda ile toplumsal faydanın birbirine eşit olmadığını ve toplumsal faydanın artırılmasının daha önemli olduğunu söylemektedir (Kazgan, 1999, s. 112).

Pigou optimumu önermesine göre sosyal refah artışının gerçekleşebilmesi için iki durum vardır. Bunlar (Pigou, 1962, s. 47):

- i. Bireylerin tercihleri için onları daha fazla çalışmaya zorlamaksızın üretim artışını gerçekleştiren bütün durumlar sosyal refahı artırır.
- ii. Toplam üretim hacmini daraltmadan ya da etkilemeden, nispi bir şekilde gelir seviyesi düşük olan kişilerin milli gelirden edindiği payı çoğaltan her bir sebep sosyal refahı artırır.

Önermeler incelendiğinde ilk önermenin üretimle, ikinci önermenin ise üretilen değerin dağıtımıyla alakalı olduğu görülmektedir. Pigou'nun savunduğu düşünce sosyal refah artışının gelir dağılımının eşit bir şekilde yapılmasıyla sağlanabileceğidir. Bunun için de örneğin zengin bireylerden yoksul bireylere satın alma gücünün ya da gelirin transfer edilmesi gerekir, çünkü Pigou'nun anlayışına göre ekonomik refahın sağlanması sahip olunan gelirle değil, bireylerin tüketim anlayışı ile bağlantılıdır. Örneğin, zengin bir toplum üyesi gelirlerinin çok az bir bölümünü tüketiyor olabilir. Tercihleri hemen hemen aynı olan kısmen fakir bir bireye kısmen zengin bir bireyden gelir nakledilmesi ihtiyaç şiddeti daha fazla olan tercihlerin (birincil ihtiyaçlar) tatminini gerçekleştireceği için sosyal refahı artacaktır (Pigou, 1962, 89).

Pareto Optimumu: Vilfredo Pareto, kendinden sonra gelişen neo-klasik iktisadın temelini oluştururken, aynı zamanda modern refah iktisadının kaynağını oluşturan teoriler geliştirmiştir (Price, 1977, s. 6-7). Tüketici davranışının temel unsurları ve fayda teorisi hakkında belirgin bakış açıları oluşturmuştur. Pareto, faydanın teorik olarak para ile ölçülebileceğini iddia eden ve azalan marjinal fayda kavramını öne süren kardinal fayda yaklaşımından uzaklaşıp, faydanın ölçülemeyeceğini ancak sıralamaya tabi olabileceğini ve bunun için de kayıtsızlık eğrilerinin kullanılabilceğini savunan ordinal fayda yaklaşımını benimsemiştir (Özgüven, 1984). Pareto, belli olguların kanunlarını bulmaya çalıştığını ve çalışmasındaki bulguların insanlığın yararına ya da insanların mutluluğunu araştırma gibi bir gayesinin olmadığını sadece bilimsel bir amaçla yapıldığını belirtmiştir (Pareto, 1971, s.2). Pareto, "Manual of Political Economy" adlı çalışmasında refah iktisadının temelini oluşturan Pareto Optimumu kavramını ortaya koymuştur.

Pareto optimumu, bireyin refahını arttırmanın yolunun diğer bireylerin refahlarını azaltmaktan geçtiği düşüncesiyle tanımlanır. Yalnız Pareto optimumu eşitsizlik ile ilintili değildir. Toplumda bazı bireylerin yoksulluk içinde olması, bazı bireylerin ise bolluk içerisinde bulunması Pareto optimumun gerçekleşmeyeceğini ya da gerçekleşmediğini göstermez. Yoksul kişilerin çok fazla olduğu bir toplumda eğer ekonomik faaliyet gerçekleştirilmiş ise sosyal refaha ulaşılmıştır düşüncesi vardır. Yoksul kişileri daha yoksul bir hale getirmeden, zengin kişilerin refahlarında meydana gelen her bir artış Pareto optimumuna göre sosyal refahta da bir artış olarak kabul edilmektedir (Çelebi, 2000, s.43).

Pareto optimumu bireyci bir yaklaşımla sosyal refahı değerlendirmiştir. Pareto'nun bireylerin fayda seviyeleri cinsinden sosyal refah fonksiyonu şu şekilde ifade edilebilir.

$$W=W(U_1, U_2, U_3, \dots, U_n)$$

$W \rightarrow$ Sosyal Refah

$U_1 \rightarrow$ Birinci Kişinin Faydası

$U_n \rightarrow n.$ Kişinin Faydası

Toplumda bulunan “n” sayıdaki tüm kişilerin fayda seviyeleri bu fonksiyon içinde yer alır. Kaynak dağılımında oluşabilecek herhangi bir değişme, başka kişilerin refahında herhangi bir değişiklik yapmadan en az bir kişinin refahını arttırıyorsa, bu değişme sosyal refahı arttırmış olur (Rowley ve Peacock, 1975, s. 9).

Bergson’un Sosyal Refah Fonksiyonu: Sosyal refah kavramı içerisinde önemli sorunlardan biri politika yapıcılar tarafından uygulanan politikaların sosyal refahı ne yönlü etkileyeceğidir. Politikaların sosyal refah üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri ile bu etkilerin ölçülmesi önemli konulardır. Bergson, tam da bu noktada bu sorulara verilebilecek yanıtlarla bir sosyal refah fonksiyonu oluşturulabileceğini savunmuştur. Bergson’a göre kaynak dağılımının düzene oturması için tüketicilere ait olan faydalar sosyal refah fonksiyonu bağlamında birleştirilmelidir (Yaylalı, 2004, s. 509). Bergson’un düşüncesine göre sosyal refah fonksiyonu şöyledir:

$$W = f(U_1, U_2, U_3, \dots, U_n)$$

$W \rightarrow$ Sosyal Refah

$U_1 \rightarrow$ Birinci Kişiye Ait Olan Fayda Düzeyi

$U_n \rightarrow n.$ Kişinin Fayda Düzeyi

Bireylerin fayda düzeyleri Bergson’a ait olan sosyal refah ölçütlerine göre karşılaştırılmalıdır. Bu kıyaslama sonucunda bireylerin fayda düzeyleri, açık değer yargıları bağlamında edinilerek sıralamaya konulmalıdır. Bu yapılan sıralama tümüyle bireylerin kendi düşünceleri ışığında şekle kavuşturulacaktır (Koutsoyiannis, 1997, s. 580). Sosyal refah fonksiyonu bağlamında Bergson’un mantığıyla kayıtsızlık eğrilerinin yukarıya doğru çıkarak orijinden uzaklaşması sosyal refahı arttıracakken, orijine daha çok yaklaşması toplumsal refahı azaltacaktır (Slivinski, 1987, s. 247). Açık değer yargıları üzerinden bir fayda sıralamasına dayanan Bergson’un sosyal refah fonksiyonunun toplumu yöneten idarecilerin toplumdaki bireylerin üzerinde baskı kurabilmeleri ve kendi görüşlerini empoze edebilmeleri nedeniyle uygulama bağlamında yeterli olmadığı düşünülmektedir (Türkay, 2001).

Bentham Sosyal Refah Yaklaşımı (Faydacı): Faydacılığın kurucusu olarak bilinen Jeremy Bentham’ın ahlak görüşü, sosyal refah tutumuyla bağlantılı olarak kayda

değer bir yaklaşımdır. Bentham, 1789’da yayımlanan “Ahlak ve Yasama İlkelerine Giriş” adlı yapıtıyla neo-klasik iktisat anlayışının temellerini atmıştır. Bentham’ın düşüncesine göre güzel olan bir şey, kişiyi en fazla mutlu eden ve kişiye en çok haz sağlayandır. Faydacı görüş Bentham’a göre üç temel düşünceye dayanmaktadır. Bu üç temel düşünceden ilki; iyi ya da kötü şeklinde toplumun bir sosyal halden farklı bir sosyal hale geçmesi durumunun çözümlenmesinin, geçilen bu sosyal halin bireylere sağladığı fayda ile mümkün olduğudur. İkincisi düşünce ise; bir halin iyi olarak kabul görmesi için rastgele bir sosyal halin ortaya çıkardığı sonucun pozitif yönde olması gerekliliğidir. Bu durumda ikinci dayanak sonuç odaklı olmaktadır. Üçüncüsü ise, herhangi bir uygulanan politika neticesinde toplam faydada pozitif yönde değişme oluyorsa, bu politikanın toplum nezdinde kabul edilebilir bir politika olduğudur. Hatta toplumdaki bazı bireylerin refahları azalmış olsa dahi, sonuç kabul edilebilir niteliktedir. Neticede toplumdaki bireylerin elde ettikleri faydaların tek tek toplamı toplumsal faydayı ifade eder (Kirmanoğlu, 2013, 78). Bentham’ın düşüncesine göre sosyal refah fonksiyonu şöyledir:

$$W = U(U_1, U_2, U_3, \dots, U_n)$$

$$W \rightarrow \text{Toplam Refah}$$

$$U \rightarrow \text{Fayda}$$

$$U_n \rightarrow n. \text{ Kişinin fayda düzeyi}$$

Toplumda yaşayan kişilerin faydaları, uygulanan politikalara göre, bireysel refah bağlamında pozitif ya da negatif yönde olabilir. Dolayısıyla refah seviyesi artan kişilerin sayısı, refah seviyesi azalan kişilerin sayısından yüksek olursa toplam fayda pozitif bir şekilde yükselmiş olacak ve uygulanagelen politika kabul görür bir nitelikte olacaktır.

Rawls Yaklaşımı: John Rawls tarafından ortaya konan yaklaşım, Bentham’ın faydacı ahlak yaklaşımının tam anlamıyla karşısında olan bir yaklaşımdır. Rawls’a göre sosyal refah toplumda en düşük refah seviyesine sahip olan kişilerin durumu ile tanımlanabilir. Sosyal refah arttırabilmek için en kötü durumda olan kişilerin refahının artırılması gerektiğini savunan bir yaklaşımdır. Refah bakımından iyi durumda olan kişilerin refahlarındaki artış sebebiyle toplam faydanın artması, sosyal refah artışı anlamına gelmez (Barr, 2004, s.48). Rawls’a göre yoksul konumda olan kişiyi daha iyi bir duruma getirinceye kadar zenginden yoksula gelir transferi gerçekleştirilmelidir. Aksi durumda sosyal refahın sağlanması pek de mümkün değildir, çünkü bir birim fayda, bir kişiden alınıp diğer kişiye verilirse faydaların toplamı değişime uğramaz ve doğal olarak

da sosyal refah değişmemiş olur (Akalin, 2000, s. 65). Yukarıda değinilen faydacı sosyal refah yaklaşımları bu durumu kabul etmezler.

Kaldor-Hicks Telafi Kriteri: Kaldor-Hicks telafi teorisi olarak adlandırılan paradigma ilk olarak Nicholas Kaldor'un 1939 yılında kaleme aldığı "Welfare Propositions of Economics and Interpersonal Comparisons of Utility" adlı makalesiyle ve sonrasında bu teoriyi destekler nitelikte J.R.Hicks tarafından kaleme alınan "Foundations of Welfare Economics" adlı makale ile oluşmuştur. Kaldor ve Hicks'in çalışmaları ayrıca Pareto optimumunun daha anlaşılır hale gelmesi konusunda önemli yer tutmaktadır. Kaldor ve Hicks'in telafi kriteri teorisinin Pareto'nun ortaya attığı görüşlerin devamı niteliğinde olduğu söylenebilir (Kaldor, 1939, s. 549-552).

Kaldor ve Hicks'in geliştirdiği sosyal refah teorisi, zararı telafi etme ya da tazmin etme kuralına dayanmaktadır. Kaldor ve Hicks'e göre yeniden dağılımın bazı sonuçları bulunmaktadır. Bu bağlamda yeniden dağılım refahın tekrardan aktarılmasına, gelirlerin de tekrardan yönlendirilmesine sebep olmaktadır (Yaylalı, 2004, s. 507).

Pareto'nun anlayışına göre sosyal refahın maksimuma erişmesi için, bir kişinin refah düzeyinin yükselmesi ancak farklı bir kişinin refah düzeyinin düşmesi gerekir. Pareto'nun bu savına Kaldor, azalmakta olan refah seviyesinin toplamı ile artmakta olan refah seviyesinin karşılaştırılması doğrultusundaki savıyla katkı sağlamaktadır. Kaldor (1939, s. 550-551)'a göre uygulamada olan iktisadi politikalardan herhangi birinde oluşabilecek değişiklik neticesinde sosyal refah dengesi bağlamında bir Pareto optimumundan başka bir Pareto optimumuna geçilir. Bu durumda bazı kişilerin refah seviyesi artarken, bazı kişilerin refah seviyesi azalabilir. Refah seviyesi azalan kişilerin, maruz kaldıkları refah kayıplarının giderilmesine (telafi edilmesine) karşın refah seviyesi artan kişiler bir önceki refah seviyelerine göre, halen daha yüksek refah seviyesinde bulunuyor ise sosyal refah artmış demektir.

Scitovsky İkili Kriter İlkesi: Kaldor ve Hicks ikilisinin sosyal refah konusundaki görüşlerini destekleyen Tibor Scitovsky, sosyal refah seviyesini yükseltecek iki yeni kriter saptamıştır. Kaldor-Hicks telafi teorisi Scitovsky (1941)'e göre, zararların telafi edilmediğini savunur. Ayrıca Pareto optimum özelliği göstermeyen iki duruma uygulandığı zaman kendi arasında çelişkiye düşmektedir. Diğer taraftan Kaldor-Hicks telafi teorisi mevcut olan gelir dağılımını koruyucu niteliktedir. Başka bir deyişle uygulanan iktisadi politika değişikliğinin sebep olduğu kaybı telafi ederek başlangıçta var olan gelir dağılımına geri dönmekte, politika değişikliğinden önce var olan gelir

dağılımına aşırı derecede önem vermektedir. Oysa ki Scitovsky (1941)'e göre, bir refah artışından bahsedebilmek için oluşabilecek herhangi bir iktisat politikası değişikliğinden sonra Pareto optimum dengesinden başka bir Pareto optimum dengesine geçildiğinde, refahı artan kişilerin artan toplam refahı, refahı azalan kişilerin azalan toplam refahından fazla olması yeterli ölçüt değildir. Bu kritere ek olarak; refah seviyesi artan kişilerin refah seviyesi azalan kişileri politika değişikliği konusunda ikna edebilmeleri gerekmektedir.

Scitovsky (1941), sosyal refah artışına yol açması için herhangi bir politika değişikliğinde bu iki kriterin bir arada gerçekleşmesi gerektiğini söylemektedir, bu nedenle de Scitovsky kriterine ikili kriter adı da verilmektedir.

Arrow'un İmkânsızlık Teoremi: Arrow'a göre bireylerin tercihleri sonucunda elde edilen bilgiler ile bir sosyal refah fonksiyonu meydana getirilemez. Sosyal refah fonksiyonunun oluşturulması için demokratik yollar ile bireylerin seçimlerinin oylanması ve bu tercihlerin tutarlı olması yeterli değildir (Yaylalı, 2004).

Arrow'un sosyal refah fonksiyonunun oluşturulabilmesi için ortaya sürdüğü ve adil bir seçim için gerekli gördüğü beş şart vardır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Arrow, 1950, s. 329):

- Sosyal refah bireysel tercihlerden bağımsız olmamalı, ayrı düşünülmemelidir.
- Sosyal tercihler tam olmalıdır. Bununla beraber tercihler arasında geçiş imkânı sağlanmalıdır. Örneğin; X ögesi Y'ye, Y ögesi de Z'ye tercih edilmiş ise X'in Z'ye de tercih etmiş olması gerekliliktir.
- Çoğunluğun yaptığı tercihe önem verilmelidir. Ekonomide yapılacak rastgele bir değişiklik oylamaya sunuluyor ise ve bu değişimi istemeyen kişiler çoğunlukta ise çoğunluğun tercih ettiği karar gözetilerek bu iktisadi değişiklik gerçekleştirilmemelidir.
- Sosyal refahın tercihleri alternatif tercihlerden bağımsız olarak şekillenmeli ve birbiri arasında ilişki olmamalıdır.
- Bireysel oy kullananlar pek de önem arz etmez. Çok fazla sayıda benzer tercihte bulunan bireylerin seçimini dikkate almak gerekir.

Amartya Sen'in İmkânsızlık Teoremi: 1970'li yılların başında yapmış olduğu çalışmalar ile Amartya Sen, refah ekonomisi bağlamında fayda haricinde kalan değişkenlerin de göz önünde bulunması gerektiğini savunmuştur (Pattanaik, 1997, s. 110). Bireysel refah fonksiyonu kapsamında faydacı yaklaşım, Amartya Sen'e göre birey olma özelliğini göz ardı etmektedir. Bunun yanında farklı mekân ve zamanlarda bireyin

refah algısı değişebilmekte, ancak faydacı yaklaşım bunları dikkate almamaktadır (Sen, 1982, s. 256-257). Arrow'un imkânsızlık teoremi ile Sen'in ortaya koymuş olduğu teorem bir bakıma benzerlik göstermektedir. Arrow'un teoreminden farklı olarak Sen, liberal anlayış içerisinde toplumda çoğunluk gösterenin kararına ayak uydurmanın doğru olmadığını söylemektedir (Güney, 2013, s. 98).

Sen, sosyal refah teorileri içeriğinde elde edilecek servet ve gelirden daha da hayati değere sahip unsurlar barındırdığını söylemiştir. Sosyal refahı yükseltilebilmek için bireylerin temel özgürlüklerinin sağlanması ve yaşam kalitelerinin artırılmasının başlangıç hedef olarak ele alınması gerektiğini savunmuştur, çünkü servet ve geliri merkez noktaya getiren zihniyet, klasik refah ilkelerinden kalma bir anlayıştır. Buna göre klasik refah ilkelerinden kurtulmanın yolu bireylerin temel hak ve özgürlüklerini sağlayarak, yine bireylerin yaşam standartlarının yükselmesini sağlamaktır (Sen, 1999, s. 24).

Sosyal refah yaklaşımları incelendiğinde her bireyin refahındaki artışın toplumsal refahtaki artışı sağladığını, toplumdaki refah düzeyi en düşük olan kesimin refah seviyesindeki artışın sosyal refahı temin ettiğini, bireyler arasındaki sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin indirgenmesiyle sosyal refah artışının gerçekleşeceği gibi birbirinden farklı sosyal refah yaklaşımları vardır (Connolly ve Munro, 1999). Kişisel refahın bireylerin mutluluğu olarak kabul edilmesi ve kişilerin ne kadar mutlu olursa refahı o kadar artacağı düşüncesi, refah ölçümünü ve karşılaştırmasını zorlaştırmaktadır. Mikro iktisatta refahın fayda olarak tanımlanması ve fayda ölçütlerinin tüketim ve gelir olması, parasal değerlerle ölçümün kolaylığını göstermektedir (Duclos vd., 2010). Bu anlayıştan gelirdeki değişimin ölçülmesi refahında ölçüleceği kanısını çıkarmaktadır.

Gelir refah göstergelerinden biridir. Gelirin artış göstermesi, ülke ekonomisinin büyümesi, akabinde kişi başı gelirin yükselmesi sosyal refahı açıklamada önemli bir kısıt ve kolaylık getirir. Fakat kişi başı gelirin artışı veya toplam gelirin yükselmesi tek başına sosyal refah artış gösterdi demek için yeterli olamaz. Sosyal refahın sağlanması adına adil bir gelir dağılımının olması ve yoksul kesimin sosyo-ekonomik düzeylerinde bir artış olması gerekmektedir. Ayrıca, gelir üzerinde etkisi olan diğer faktörlerin de etki düzeyi belirlenmelidir. Sosyal refahın ana göstergesi olarak tüketim ve gelir ele alındığında, sosyal refahın belirleyicisi olan durumlar geliri artıran değişkenlerdir. Eğitim düzeyi, barınma imkânı, bir iş sahibi olma, çevresel ortam, sağlık durumu, sosyal yaşama katılım gibi ana hatların her birinde kişinin gelirini artırmaya yönelik bir değişim, sosyal refah

artışını da sağlayacaktır. Sosyal refahın ölçülmesinde gerek ulusal gerekse uluslararası alanda oluşturulan birçok endeks bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM), Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), çeşitli ülkeler ve kurumlar tarafından sosyal refah analizlerinde bu endeksleri kullanılmaktadır.

2.1.3. Refah Ölçüm Endeksleri

Küreselleşen dünya ve ekonomik değişkenlerin öneminin artmasıyla birlikte uzun yıllardır iktisatçıların üzerinde çalıştığı refah kavramı hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde daha çok ilgi görmeye başlamıştır. İktisadi büyümenin önemli bir gösterge olarak değerlendirildiği günümüzde, büyüme ile birlikte gelen toplumsal gelişmenin nasıl sağlanacağı ya da ne ölçüde sağlandığı konusu refah düzeyinin belirlenmesine bağlıdır. Dolayısıyla, bireyler ve toplumlar için refah üzerinde durulması gereken önemli bir kavramdır. İktisadi kalkınmanın doğrudan bir göstergesi olan refah düzeyinin ölçülmesi için kullanılan gelir yöntemi, yaklaşık otuz yıl önce başlayan küreselleşme ile birlikte yaşam koşullarının değişime uğraması nedeniyle yetersiz kalmaya başlamıştır. Özellikle bu süreçte, refahın tanımlanması ya da ölçülmesi noktasında yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmuştur. Refahın ölçülmesinde gelir faktörünün yanı sıra, çevre, sağlık, iletişim, vb. çok çeşitli faktörlerin de ele alınması gerekmektedir (Akar, 2014, s. 2). Ekonomik ve sosyal refah düzeylerini gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde ölçmek amacıyla hazırlanmış birçok endeks bulunmaktadır. İzleyen bölümde küresel boyutta kabul görmüş endeksler açıklanmıştır.

Sosyo-Ekonomik Refah Endeksi (Socio-economic Welfare Index-SEWI): Bir topluluğun yaşam koşullarını ölçmeye çalışan Sosyo-ekonomik Refah Endeksi, aslında bir değer endeksidir ve genel anlamda insani gelişme endeksinin ölçülmesinde kullanılan standartlardan meydana gelmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından çeşitli ulusların gelişmişlik seviyesini hesaplamak amacıyla hazırlanmıştır. Juan J. Alarcon (Limmat Vakfı Proje Direktörü) tarafından geliştirilmiş ve 2000 yılında yapılan bir araştırma ile ortaya konulmuştur.

Sosyo-ekonomik refah endeksi, belirli bir zaman diliminde bir toplumun yaşam koşullarını, sahip oldukları kaynaklarla (mal-hizmet) ölçmektedir (http-4). Bütün bu kaynaklar somut ve somut olmayan özelliklerine göre bireysel ve ortak olmak üzere dört ana kategori altında incelenmektedir. Bu dört ana kategorinin değerlendirilmesi için ise toplam dokuz gösterge kullanılmaktadır. Bu göstergeler; net varlıklar, gelir, sağlık

hizmeti, genel eğitim, mesleki eğitim, kamu hizmetleri, sıhhi koşullar, kamu güvenliği, sivil/insan hakları olarak sıralanmaktadır. Bu her bir göstergenin endeks içinde bir ağırlık oranı vardır (Tablo 2.1). Gösterge değerlerinin toplamı 0 ile 100 arasında bir toplam değere ulaşılmaktadır. Toplam değer üzerinden ağırlıklandırılmış puanlara göre elde edilen toplam değer refah seviyesini ortaya koymaktadır (http-4).

Tablo 2.1. *Sosyo-Ekonomik Refah Endeksi Göstergeler (http-5)*

<i>Ana bileşenler</i>	<i>Göstergeler</i>	<i>Ağırlıklar</i>
Bireysel-Dokunulabilir	Gelir	20
	Net varlıklar	12
	Sağlık hizmetleri	8
Bireysel-Dokunulamaz	Genel eğitim	12
	Mesleki eğitim	18
Ortak-Dokunulabilir	Kamu hizmetleri	5
	Sıhhi koşullar	5
Ortak Dokunulamaz	Kamu güvenliği	12
	Sivil/İnsan hakları	8
	TOPLAM	100

Küresel Refah Endeksi (The Legatum Prosperity Index- LPI): Londra merkezli Legatum Enstitüsü, 2007 yılından bu yana 196 ülkeyi kapsayan ve dünya nüfusunun nerdeyse tamamını içeren bir refah endeksi yayınlamaktadır. Legatum Enstitüsü küresel anlamda refahın nasıl gerçekleştiğini anlama noktasında adeta misyon üstlenmiştir. Endekste politika odaklı 65 unsur yer almaktadır. Ülke bazında uygulanabilecek 294 gösterge ile toplumların mevcut refah seviyesini ölçerek, yıllara göre değişimi küresel boyutta raporlamaktadır. Endeks, özellikle ekonomik, sosyal ve kurumsal boyutlarıyla geniş bir biçimde hem sosyal hem de ekonomik refah tablosunu ortaya koymaktadır. 12 ana bileşenden oluşan küresel refah endeksinde uluslar, bu endeksi 100 tam puan üzerinden değerlendirmektedir. Bu bileşenler; kişisel özgürlük, emniyet ve güvenlik, yönetim (demokrasi, hukukun üstünlüğü), yatırım ortamı, sosyal sermaye, kurumsal koşullar, ekonomik kalite, pazara erişim ve altyapı, sağlık, yaşam koşulları, doğal çevre unsurları ve eğitimden meydana gelmektedir (Tablo 2.2) (http-6).

Tablo 2.2. *Küresel Refah Endeksi Göstergeler (http-6)*

Kapsayıcı toplumlar	Açık ekonomiler	Yetkilendirilmiş insanlar
Emniyet ve güvenlik Savaş ve Sivil Çatışma Terörizm Siyasi Bağlantılı Terör ve Şiddet Şiddet suçu Mülkiyet Suçu	Yatırım ve Çevre Mülkiyet hakları Yatırımcının Koruması Sözleşmenin Uygulanması Finansman Ekosistemi Uluslararası Yatırıma İlişkin Kısıtlamalar	Yaşam koşulları Zarardan Koruma Bağlantılılık Barınak Temel hizmetler Beslenme Maddi kaynaklar
Kişisel özgürlük Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Konuşma ve Bilgiye Ulaşma Özgürlüğü Hukuki Ayrımcılığın Yokluğu Sosyal Hoşgörü	Kurumsal Koşullar İç Piyasada Rekabet Edilebilirlik İş Yaratma Ortamı Düzenleme Yükü İşgücü Piyasası Esnekliği	Sağlık Yaşam Süresi Akıl sağlığı Fiziksel sağlık Bakım Sistemleri Önleyici Müdahaleler Davranışsal Risk Faktörleri
Yönetim Devlet Baskısı Siyasi Sorumluluk Hukukun Üstünlüğü Devletin Dürüstlüğü Devletin Etkinliği Düzenleyici Kalite	Pazar Erişimi ve Altyapı Piyasa Bozulmaları İthalat Tarife Engelleri Açık Piyasa Ölçeği Sınır İdaresi Ulaşım Kaynaklar İletişim	Eğitim Yetişkin Becerileri Yüksek Öğrenim Orta Öğretim İlköğretim Okul Öncesi Eğitim
Sosyal Sermaye Bireysel ve Aile İlişkileri Sosyal Ağlar Kişilerarası Güven Kurumsal Güven Kentsel ve Sosyal Katılım	Ekonomik Kalite İş Gücü Katılımı Dinamizm Verimlilik ve Rekabetçilik Makroekonomik İstikrar Mali Sürdürülebilirlik	Doğal Çevre Koruma Çalışmaları Okyanuslar Temiz su Orman, Arazi ve Toprak Hava Kirliliğine Maruz Kalma Emisyonlar

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi olarak daha iyi bir düzeye geçmeleri ve gezegenin de daha yaşanabilir bir hal alması için bireylerin ve dolayısıyla toplumun refahının artırılması gerekmektedir. Legatum Refah Endeksi, bireylerin yaşamlarında hissettiği hazzı önem verdiği için geliştirilebilir bir ölçüm aracıdır. Ayrıca bu endeksin geliştirilmesinde kişi başına düşen GSYİH'nin yalnız başına bir refah ölçüt kriteri olamayacağı görüşü etkin olmuştur. Endeksin yapısında temel olarak bireylerin kendi yaşantılarında aldıkları doyumunu ölçme gayesi bulunmakta, böylelikle toplumların ve ülkelerin refah düzeylerine dair bir tablonun daha açık bir biçimde ortaya konulacağı düşünülmektedir (Paksoy, 2015, s. 158). İlgili literatürde Legatum refah endeksinden sıklıkla faydalandığı görülmektedir. Gligorić, vd. (2018) yaptıkları çalışmada, küresel refah endeksini kullanılarak Batı Balkan ve Avrupa Birliği ülkelerinin son on yıldaki refahını analiz etmişler ve bu refahın itici güçlerini araştırmışlar. Ulaşılan sonuçlara göre yeni üye devletlerin kurumsal boyutta veya daha doğrusu kişisel özgürlük bileşeninde gelişme için en fazla alana sahip olduğunu gösterirken, Batı Balkan ülkeleri, eğitim,

sağlık ve eğitimin yanı sıra çevreye daha fazla yatırım yaparak refahlarını hızlandırabilirler kanısına ulaşmışlar.

Daha İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index- BLI): OECD Daha İyi Yaşam Endeksi, Stiglitz-Sen-Fitoussi Komisyonu olarak da tanınan Ekonomik Performansın Ölçülmesi ve Sosyal İlerleme Komisyonu'nun önerileri doğrultusunda uluslararası olarak karşılaştırılabilir refah önlemlerini bir araya getirmeye yönelik ilk girişim olarak tanımlanmaktadır. Endeks 2011 yılından bu yana iki yılda bir olacak şekilde yayınlanmaktadır. Endeks sayesinde 37 OECD ülkesi ve 4 ortak ülkedeki insanların refahı çok boyutlu olarak incelenmektedir. Ayrıca endeks, sosyal ve ekonomik performansı da içine alan ve ülkeler arası karşılaştırmalı analiz yapmaya olanak sağlayan istatistiksel bir rapordur. Temel olarak 11 ana unsurdan oluşan endekste, ülkelerin maddi yaşam koşulları ve yaşam kalitesi alanlarında 80'den fazla gösterge kullanılmaktadır (http-7). OECD tarafından uygulamaya konulan bu endeks gelir, konut, eğitim, iş, iletişim ve toplum, sağlık, çevre, sivil katılım ve yönetim, güvenlik, iş yaşam dengesi ve yaşam memnuniyeti kriterlerine göre oluşturulmaktadır (Tablo 2.3) (Şenaras ve Çetin, 2016).

Tablo 2.3. OECD Daha İyi Yaşam Endeksi Göstergeler (http-7)

Temel Unsurlar	Göstergeler
Konut	Temel Tesisleri Olmayan Konutlar
	Konut Harcamaları
	Kişi Başına Düşen Oda Sayısı
Gelir	Hane halkı Net Düzeltilmiş Harcanabilir Gelir
	Hane halkı Net Serveti
Meslekler	İşgücü Piyasası Güvensizliği
	İstihdam Oranı
	Uzun Süreli İşsizlik Oranı
	Kişisel Kazançlar
Toplum	Destek Ağının Kalitesi
Eğitim	Eğitimsel Kazanımlar
	Öğrenci Becerileri
	Eğitimde Geçen Yıllar
Çevre	Hava Kirliliği
	Su Kalitesi
Sivil katılım	Düzenlemelerin Geliştirilmesi İçin Paydaş Katılımı
	Seçmen Katılımı
Sağlık	Ortalama Yaşam Süresi
	Kendi Kendine Bildirilen Sağlık
Yaşam Memnuniyeti	Yaşam Memnuniyeti
Güvenlik	Geceleri Yalnız Yürürken Güvende Hissetme
	Cinayet Oranı
İş yaşam dengesi	Çok Uzun Saatler Çalışanların Sayısı
	Boş Zaman ve Kişisel Bakıma Ayrılan Zaman

Gao, (2021). Yaptığı bu çalışmada Çin'de eski bir Portekiz bölgesi olan Makao sakinlerinin Çin Halk Cumhuriyeti'nin güney kesiminde yer alan Zhuhai sakinlerine göre nasıl bir refah seviyesinde olduklarını karşılaştırmak için yapılmıştır. İki farklı Çin kültürüne sahip bölgenin OECD'nin daha iyi yaşam endeksinin 11 temel bileşenini kullanarak karşılaştırmada bulunmuştur. Bu bileşenlerle anket oluşturulmuş, Makao ve Zhuhai'deki yaşayan 446 kişiye uygulanmıştır. Makao sakinlerinin Zhuhai'deki sakinlerine göre hayatlarından çok daha fazla memnun olmaları sonucuna ulaşılmıştır.

İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index-HDI): Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yıllık gelişme raporunda kullanılan İnsani Gelişme Endeksi 1990 yılında Pakistan uyruklu iktisatçı Mahbub ul Haq tarafından geliştirilmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından 1990 yılında ilk kez hazırlanan raporun ardından her yıl ülkelere göre düzenli olarak yayımlanmaktadır (Bolat ve Çılan, 2007). İnsani Gelişme Endeksi, kalkınmanın göstergesi olarak kabul edilen ekonomik büyümeye alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Bu endeks, insani gelişme ile ekonomik gelişme arasında kesin bir ayrım yapmaktadır. Gelirin tek başına refah kaynaklarını arttırmada yeterli olmayacağını, bunun yanında sağlık ve eğitim gibi olanakların da o ülkede yaşayan insanlar için önemli olduğunun altını çizmektedir. İnsani gelişme endeksi; sağlık, eğitim ve gelir bileşenlerinden oluşmaktadır (Gülel, vd., 2017).

Üç göstereyi birleştiren İnsani Gelişme Endeksi tek bir bileşik endeks ile insani gelişmeyi değerlendiren bir yöntemdir. Endeksin temel ölçütleri, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgi birikimi, insani yaşam standardı boyutları olarak sıralanmaktadır (Tablo 2.4). Uzun ve sağlıklı yaşam boyutu doğum anında belenen yaşam süresi ile ölçülmektedir. Bilgi birikimi, 25 yaş ve üstü kişilerin yaşamları süresi boyunca eğitim alabildikleri zamanla ve okula başlama çağındaki çocuklar için beklenen okula devam süresi ile hesaplanırken, yaşam standardının ölçümü için satın alma gücü paritesi ile desteklenen kişi başına düşen GSMH kullanılmaktadır.

Tablo 2.4. İnsani Gelişme Endeksi Göstergeler (<http-8>)

Boyutlar	Uzun ve Sağlıklı Yaşam	Bilgi Birikimi	İyi Bir Yaşam Standardı
Göstergeler	Doğum Anında Beklenen Yaşam Süresi	Tahmini Eğitim Süresi	Kişi Başına GSMH (Satın Alma Gücü Paritesi)
Boyut Endeksi	Ortalama Yaşam Süresi Endeksi	Eğitim Endeksi	GSMH Endeksi

Bu üç farklı hesaplamanın bileşik endeks sonucu ile insani gelişme düzeyi belirlenmektedir. Endeks değeri 0 ile 1,00 arasında belirlenmiş olup, 0,00 değeri minimum gelişmişliği, 1,00 değeri ise maksimum gelişme düzeyini ifade etmektedir (Fırat ve Aydın, 2015, s. 73).

Günel, vd. (2017)'ye göre; çeşitli kriterlere göre illerin, bölge ya da eyaletlerin ve ülkelerin sınıflandırılması çok yaygındır. İnsani gelişme endeksi bu sınıflandırmalarda çok kullanılan bir endekstir. Resmi olarak Türkiye'de iller için bir hesaplama yapılmamaktadır. Çalışmanın amacı, 2013 yılı için Türkiye'de illere göre İnsani Gelişme Endeksi'ni hesaplamaktır. Endeks hesaplaması sonucunda Türkiye'de ilk sırada Ankara son sırada ise Muş yer almaktadır.

Sürdürülebilir Ekonomik Refah Endeksi (Index of Sustainable Economic Welfare-ISEW): John B. Cobb ve Herman Daly tarafından Sürdürülebilir Ekonomik Refah Endeksi, 1989 yılında tasarlanmış bir endekstir. Bu endeks gayri safi milli hasılası yükselme eğiliminde olan ülkelerin vatandaşlarının da refah içinde olacağı prensibine dayanmaktadır. Basit bir tanımlamayla endeks, insanların refahını yakalamada ölçüt olarak ekonomik faaliyetleri göstermektedir. ISEW, uluslararası ilerlemenin bir ölçüsü olarak gösterilen Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)'nin yetersizliklerini bertaraf etmeyi amaçlamaktadır. Toplumda unutulmaya yüz tutmuş sosyal ve toplumsal faydaları ekonomik gelişmişlikle birlikte dikkate alarak hesaplama yapan ekonomik bir araçtır (Chelli, vd., 2013).

ISEW, genellikle yerel politikaları yönlendiren geleneksel ekonomik performans önlemlerini, arazi yönetimi ve nüfus davranışları ve çevre üzerindeki etkileri ve sürdürülebilirliği hakkında bilgi ile entegre etmeye çalışır. Endeks; gelir dağılımı, çevresel hasar, ev işlerinin değeri ve diğer değişikliklerin ev sahipleri arasında kaynak bölüşümü için ayarlamaları içerir. Genel olarak, ISEW'in hesaplama metodolojisi, bireysel tüketimi bir başlangıç noktası olarak kullanır. Bireysel tüketim yalnızca tüketicilerin toplam nihai harcamalarını içerir; devlet harcamalarını ve ticareti içermez. Bireysel tüketim gelir eşitsizliğine göre ayarlanır, daha sonra savunma harcamaları çıkarılır. Bu harcamalar, hava ve su kirliliği, aşırı nüfus ve sıkışıklık ile sağlık ve eğitimin bir kısmı ile ilgili maliyetlerdir. Hane halkı emeği gibi pazarlanmayan hizmetler ve sağlık ve eğitim için devlet harcamalarının bir kısmı (savunmacı olmadığı kabul edilir, dolayısıyla refahı arttırır) dahildir (Pulselli, vd., 2006).

Tablo 2.5. *Sürdürülebilir Ekonomik Refah Endeksi Göstergeler (Prochowicz ve Sleszynski, 2006, s. 75-90)*

ISEW Öğeleri	Katkı
Kişisel tüketim harcamaları	(+)
Ev emeğinden sağlanan hizmetler	(+)
Dayanıklı tüketim mallarından alınan hizmetler	(+)
Sokaklardan ve otoyollardan gelen hizmetler	(+)
Halk sağlığı ve eğitim harcamaları	(+)
Yenilenemeyen kaynakların tükenmesi	(-)
Eğitim ve Sağlık için kamu harcamaları	(-)
Dayanıklı tüketim mallarına yapılan harcamalar	(-)
Ulaşım maliyeti	(-)
Kentleşme Maliyeti	(-)
Araba kazalarının maliyeti	(-)
Su kirliliği maliyeti	(-)
Hava kirliliği maliyeti	(-)
Gürültü kirliliğinin maliyeti	(-)
Sulak alan kaybı	(-)
Tarımsal arazi kaybı	(-)
Uzun vadeli çevresel hasarın maliyeti	(-)
Ozon tabakasının incelmesinin maliyeti	(-)

ISEW birçok çalışmada kullanılmıştır, bu çalışmalardan biri de Castaneda'nın (1999) da Şili de yaptığı çalışmadır. ISEW, gelir eşitsizliklerini, ev işçiliğini ve doğal sermayeye verilen zararı içeren GSYİH düzeltmeleri sağlar. Genel anlamda sonuç olarak ISEW'in, doğal sermayedeki bir kayıp nedeniyle refahta bir düşüşün meydana geldiği 1970'lere kadar GSYİH ile paralel çalıştığını göstermektedir. Bu çalışma, gelişmekte olan bir ülke olan Şili için benzer eğilimlerin olup olmadığını analiz etmek amacıyla ISEW'den yararlanmaya yönelik ilk girişimdir. Şili için ISEW, GSYİH ile karşılaştırıldığında (-%0,16'ya karşı %2,9) son 30 yılda çok daha yavaş bir yıllık oranda büyüdü. Şili ISEW, 1980'lere kadar GSYİH ile paralellik gösteriyor; daha sonra ISEW'de bir düşüş meydana gelir, bu da Şili'nin sürdürülebilir bir yolda olmadığını ve ekonomik büyüme ile doğal kaynakların tükenmesi arasında güçlü bir bağlantı olduğunu gösterir (Castaneda,1999, s. 231).

Küresel Sosyal Refah İndeksi (Global Social Welfare Index): Bu endeks 2001 yılında İspanyol eyaletlerinde sosyal refahın ölçülmesi için kullanılmıştır. 12 objektif kısmi göstergeden oluşmaktadır. Küresel Sosyal Refah Endeksi 12 kısmi göstergenin her birinde yer alan değişkenleri açıklamaktadır. Bu endekste toplam 80 değişken kullanılmaktadır. 12 gösterge, Birleşmiş Milletler (BM), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve İspanyol Ulusal İstatistik Enstitüsü (INE) gibi kurumlar tarafından sosyal refah analizlerinde kullanılanlarla tutarlı olarak gelir, sağlık, eğitim, kültür ve boş zaman, istihdam, konut, erişilebilirlik, sosyal katılım, güvenlik ve çevresel kalite boyutları ile sosyal refahı incelemektedir (Urtasun ve Gutiérrez, 2006)

Tablo 2.6. Sosyal Refahın 12 Kısmi Göstergesi ve Değişkenler (Urtasun ve Gutiérrez, 2006)

Gösterge	Değişkenler
Gelir Endeksi	(1) İlde kişi başına kullanılabilir hane halkı geliri.
Sağlık Endeksi	(2) Yaşam beklentisi, (3) ölüm oranı, (4) yeni doğan ölüm oranı, (5) ortalama intihar, (6) uyuşturucu tüketiminden kaynaklanan ölümler, (7) hastanede yatan hastalar, (8) kanser hastaları, (9) AIDS hastaları, (10) bulaşıcı vakalar ve (11) engellilerin oranı.
Sağlık Hizmeti Endeksi	(12) En yakın devlet hastanesine ortalama mesafe, (13) hastane yatak oranı, (14) hastaneler tarafından sağlanan yüksek teknoloji tıbbi hizmet oranı, (15) oran lisanslı hekimlerin oranı, (16) kayıtlı hemşire oranı ve (17) yaşlı bakım merkezlerindeki yatak oranı.
Eğitimde Başarı Endeksi	(18) Lise mezunu nüfus oranı, (19) üniversite mezunu nüfus oranı, (20) yüksek okula devam eden ergen oranı okul ve (21) üniversiteye devam eden üniversite çağındaki sakinlerin oranı; (22) gazete okuyucusu, (23) sinemaya giden kişi, (24) internet kullanıcısı ve (25) kütüphane kullanıcısı oranı.
Kültür ve Boş Zaman Seçeneği Endeksi	(26) Müze oranı, (27) performans salonları, (28) müzik ve dans kaynakları, (29) sinema seyircisi sayısı, (30) boğa güreşlerinin oranı, (31) geleneksel festivaller, (32) barlar ve restoranlar, (33) alışveriş ve eğlence merkezleri ve (34) yaşlı merkezleri ve sportif eğlence için 2 değişken: (35) Spor tesisleri ve (36) açık hava rekreasyon tesisleri.
İstihdam Kazanım Endeksi	(37) İşsizlik oranı, (38) genç işsizlik oranı ve (39) istihdam oranı.
İstihdam Kalite Endeksi	(40) İşyerinde ciddi ve ölümcül kaza oranı, (41) hastalık izni gerektiren ciddi mesleki hastalık oranı, (42) geçici veya istikrarsız iş sözleşmesi oranı, (43) işsizlik kapsamı oranı, (44) işsizler için eğitim kurslarına kayıt oranı ve (45) bebek bakımı sübvansiyonları.

Konut ve Ev Ekipman Endeksi	(46) bitmiş devlet destekli konutların oranı (47) m2 başına konut ortalama fiyatı, (48) 100 m2 den büyük olan hanelerin oranı (49) ikinci konut sahiplik oranı (50) Çanak antenli ev oranı, (51) elektrikli süpürge, (52) araba, (53) internet erişimi, (54) buzdolabı-dondurucu, (55) bulaşık makinesi, (56) mikrodalga, (57) kişisel bilgisayar, (58) cep telefonu, (59) iki veya daha fazla TV ve (60) video oynatıcı.
Erişilebilirlik ve Yol Güvenliği Endeksi	(61) Bir bölgedeki ana şehre olan ortalama mesafe, (62) ücretli yolların uzunluğu ve sınırlı erişimli otoyolların oranı, (63) iki şeritli otoyolların uzunluk oranı, (64) ticari havalimanlarındaki yolcular (65) demiryolu rotalarında yolculuklar ve (66) toplam karayolu kazası kurbanları.
Birlikte Yaşama ve Sosyal Katılım Endeksi	(67) Evlilikten ayrılma oranı, (68) büyük aileler, (69) aktif dernek oranı, (70) izinsiz gösterilere katılanların oranı ve (71) eyalet seçimlerinde çekimserlik oranı.
Vatandaş Güvenlik Endeksi	(72) Suç oranı, (73) tutuklanan kişi oranı, (74) doğal çevreye ve çevreye karşı eylemlere polis müdahalesi oranı, (75) ölümcül saldırılar, (76) terörist ölüm tehditleri ve (77) sokak şiddeti oranı.
Çevresel Kalite Endeksi	(78) Az yeşil alana sahip konut oranı ve (79) sokaklarda temizlik standartları düşük konut oranı; (80) Yangından etkilenen ormanlık alan yüzey alanı oranı.

Yoksullukla mücadele ve sosyal refahı iyileştirme çabası içerisinde olan ülkeler tarafından kullanılan bu endeks, bileşik göstergeler oluşturma metodolojisi aracılığıyla geliştirilmiştir. Endeks, sağlık, eğitim, ekonomi, sosyal güvenlik, barınma ve istihdam dahil olmak üzere çeşitli yaşam alanlarından farklı sosyal göstergeler hakkında bilgiler içermektedir (Mohaqeqi Kamal, vd., 2015).

Urtasun, A. ve Gutiérrez, I. (2006) yaptığı çalışmada turizmin iki tanımlayıcısını, yani ölçeğini ve yığılma düzeyini ölçmekte ve ardından her iki tanımlayıcıyı da ev sahibi toplulukların yaşam kalitesi üzerindeki doğrudan ve ortak etkilerine göre değerlendirme istemişler. Bu araştırma için 50 İspanyol vilayetinin her biri için inşa edilen, turizmin yığılma ölçeğini ve 12 nesnel kısmi göstergeden oluşan Sosyal Refah Endeksini kullanmışlar. Sonuç olarak, turistik destinasyonların ait oldukları toplulukların ekonomik, sosyo-kültürel veya çevresel sistemlerine zarar vermeden sürdürebilecekleri taşıma kapasitesi sınırlarının veya maksimum eşiklerin varlığını sunmuşlardır.

Yukarıda açıklanan endeksler genel anlamda ülkelerin ekonomik ve sosyal refah düzeylerini gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Küresel boyutta kabul görmüş bu endekslerin göstergeleri yürütülmüş olan bu çalışma için analiz edilmiştir. Kırsal kalkınma bağlamında insanların sosyal refah seviyesini ölçebilecek göstergeler ele alınmıştır. Küresel Sosyal Refah Endeksi 12 kısmi

göstergeden oluşmaktadır. Bu göstergeler kırsal kalkınmada baz alınabilecek değişkenlerdir. Kendi içinde bu göstergeler 80 değişkene ayrılmaktadır ve çok kapsamlı sosyal refah ölçümü için ideal olduğu düşünülmüştür. Gelir, sağlık, eğitim, kültür ve boş zaman, istihdam, konut, erişilebilirlik, sosyal katılım, güvenlik ve çevresel kalite boyutları ile sosyal refahı ölçmeye yarayan bu göstergelerdir ve bu göstergeler ile kırsal kalkınmayı sağlayan boyutlar uyuşmaktadır. Bundan dolayı Küresel Sosyal Refah Endeksi bu çalışmada baz alınmıştır. Ayrıca Küresel Sosyal Refah Endeksi; Birleşmiş Milletler (BM), Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve İspanyol Ulusal İstatistik Enstitüsü (INE) gibi kurumlar tarafından sosyal refah analizlerinde kullanılmaktadır. Bu durum da bir başka tercih sebebidir.

2.2. Kırsal Kalkınma Kavramı

Kırsal alanların, dünya genelinde nüfusunun azalması, ekonomik olarak elde edilen gelirin azalması ve toplumsal değişim gibi sorunlarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Sanayileşme ve kentleşme bir asırdan daha fazla bir süredir kırsal alanlarda yaşayan insanların ekonomik ve sosyal statüsünü değiştirmektedir. Bu olumsuz etkiler özellikle son 40 yılda yoğunlaşarak artmıştır. Teknolojik değişiklikler, kırsalda gelirin azalması ile birlikte tarımsal istihdam açısından sorun yaratmış, buna ek olarak kırsal alanlara hizmet sağlayan kuruluşlar azalan nüfusla beraber hizmet anlayışını yitirme eğilimine girmiştir (OECD, 1994, s. 6). Bu ve buna benzer sorunları çözebilmek adına ülkeler kırsal kalkınma kavramı üzerinde daha çok durmaya başlamışlardır.

Oakley ve Garforth'a (1985) göre kalkınma dinamik bir kavramdır ve mevcut durum ya da bir önceki durumu dikkate alarak değişime girmeyi öngörür. Geray (1991) kalkınmayı bir ülkenin yapısal niteliklerinin olumlu yönde değişimi olarak açıklamaktadır. Savaş'a (1979) göre ise kalkınma, üretim ve kişi başına ulusal gelirin artırılmasının yanında, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısının da değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Kalkınma, bir ekonomide toplam yatırımların GSMH'ye olan oranının artırılması, kişi başına düşen milli gelirdeki reel artışın devamlılık arz etmesi, ekonomide tarım dışı sektörün büyümesidir (Çağlar 1986, s. 29).

Kalkınma kavramı sanayileşme, büyüme ve gelişme gibi kendine yakın anlamlar taşıyan kavramlarla iç içe geçmiş ve bazen onların yerine kullanılmıştır. Doğal olarak bu kavramlar arasında anlam kayması yaşanmıştır (Yavilioğlu, 2002, s. 59). Sanayileşme, mal üretimi konusunda makineleşme ve sanayinin milli gelir içinde payının artması

anlamına gelir. Geniş anlamda sanayileşme, üretimde modern tekniklerin uygulanması, üretim bandından çıkan malların kalitesinin artırılması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi ile ülkede siyasal, sosyal ve ekonomik değişikliklerin oluşmasıdır. Sanayileşme kalkınma bağlamında vazgeçilmez bir hedef olarak değerlendirilmiş, özetle klasik kalkınma iktisadında kalkınmanın ölçütü olarak görülmüştür (Şenses, 2018, s. 105-106).

Ülkelerde ya da bölgelerde istihdam oranının artması, üretim artışı, girdi oranlarında yükseliş gibi sayısal olarak değer artışları iktisadi büyüme olarak nitelendirilmektedir. Bu sayısal artışa bağlı olarak meydana gelen sosyal, kültürel alanlardaki gelişmeler, yaşam standardının yükselmesi vb. gibi gelişmeler ise iktisadi kalkınma kavramı altında incelenmektedir. Kalkınma, insanların yaşam kalitelerinin artırılması, isteklerinin ve ulusların karşılıklı bir şekilde birbirlerinin ulaştıkları yaşam seviyesine ulaşma girişimlerinin olgunlaştırıldığı doğal bir süreçtir (Kahraman ve Türkay, 2006). Büyüme sadece milli gelirdeki niceliksel olarak artışı ifade eder, kalkınma ise teknolojiye ve üretimde oluşan gelişmeler ile birlikte ortaya çıkan sosyal ve ekonomik gelişmeleri kapsar. Ayrıca kalkınma, teknolojiyi kullanım yeteneğindeki gelişmeyi de değerlendiren bir kavramdır. Kısacası, kalkınmanın ilk adımı büyümedir (Arslan, 2013, s. 47). İktisadi gelişme ise, daha çok yapısal değişim içine girmiş ve kalkınma aşamasını tamamlamış ekonomilerin olağan durumunu anlatmak için kullanılan ve kalkınmadan çok da farklı olmayan bir kavramdır. Gelir ve refah sorunlarını kısmen çözmüş olan ekonomilerin, eğitimde, sağlıkta, sosyal alanlarda, demokraside, hukuk alanında, kültürel yaşamda ilerlemesini tasvir etmek için kullanılmaktadır (http-9).

Kalkınma temel olarak iktisadi bir kavram olarak ele alınmasına karşın, sadece ekonomik bir olay değildir. Özellikle gelişmekte olan bir ülkede sadece kişi başına düşen gelirin ya da salt üretimin artırılması değil, bunun yanında ekonomik, sosyal ve kültürel yapının da değiştirilmesi ya da geliştirilmesi sürecidir. Kalkınma; ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal ve psikolojik etkenlerle ilintili bir kavramdır (Kaypak, 2012).

Kalkınma; ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve insani kalkınma olarak üç boyutta ele alınır ve bu boyutlar eş zamanlı olarak ülkelerin kalkınma uğraşlarında kullanılmaktadır. **Ekonomik kalkınma**, insanların refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerin gelişmiş bir ekonomik yapı içerisinde üretilmesidir. **Sosyal kalkınma**, daha çok sağlık, eğitim, şehirleşme, çevre ve altyapı sorunları gibi konuları içeren, sosyal yaşam koşullarını daha iyi hale getirmek için ele alınan kalkınma boyutudur. **İnsani kalkınma** ise, ülkedeki tüm insanların ülkenin olumlu

yönde gelişmesinde yapıcı rol oynamalarının sağlanması amacıyla sahip oldukları tüm potansiyeli kalkınma için kullanmaları anlamına gelmektedir (Tolunay ve Akyol, 2006, s. 116).

Kırsal kalkınma; kırsal alanlarda yaşamını idame ettiren kentsel alanlarda yaşayanlara göre daha az olanağa sahip halkın ekonomik ve sosyal yaşam standartlarını geliştirmek amacıyla oluşturulmuş bir stratejidir (Worldbank,1975). Gülçubuk'a (2002) göre kırsal kalkınma; kent ile kır yerleşmeleri arasında oluşan kültürel, ekonomik ve sosyal farklılıkların optimum bir dengeye kavuşturulması ve kırsalda yaşayan insanları bulunduğu kırsal alanda kalkındırmayı hedefleyen politik bir tercihtir. Benzer bir tanımda kırsal kalkınma; kentsel alanlardaki sosyal, ekonomik, kültürel ve teknolojik gelişmelerden yoksun olarak yaşamını kırsal alanda sürdüren kişilerin, göç olgusuna kapılmadan buldukları yerlerde bu olanaklardan yararlanmalarını sağlayan sosyal ve ekonomik politikalar bütünüdür (Cengiz ve Çelem, 2003, s. 144). Daha kapsamlı bir tanımla kırsal kalkınma; kırsal alanda yaşamını sürdüren ve geçimini genel anlamda tarımsal faaliyetlerden veya benzer kırsal uğraşlardan sağlayan kişi ve toplulukların insani yaşam koşullarına kavuşturulması amacıyla onlarda ilk başta bu doğrultuda bir gereksinme duygusu yaratma, sonrasında ise bu duygu doğrultusunda çaba harcamaları için onlara maddi ve manevi yönden bütün yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplulukların kültürel, toplumsal, ekonomik kalkınmalarını sağlama uğraşdır (Akesen, 2009).

Yukarıda yapılan tanımlar çerçevesinde kırsal kalkınmanın temel amaçları şöyle sıralanabilir (Akın, vd. 2011):

- Kırsal alanların çeşitli faaliyetlerle varlığının korunması ve devam ettirilmesi,
- Kırsal alan ile kentsel alan arasındaki farklılıkların azaltılarak kentlere yapılan göçün önlenmesi ya da azaltılması,
- Çevresel bozulmaları minimize ederek doğal kaynak potansiyelinden mümkün olduğunca yararlanılması,
- Kentli kesime göre ekonomik ve sosyal olanakları kısıtlı olan ve esas olarak gelirinin büyük kısmını tarımdan ve tarıma dayalı faaliyetlerden sağlayan kırsal toplumun yaşam standardının iyileştirilmesi için entegre edilmesi,
- Sürdürülebilir bir kırsal yaşamın sağlanması.

Kırsal kalkınmanın bileşenleri; tarımsal kalkınma, kırsal sanayi ve kırsal turizm olarak ele alınabilir. **Tarımsal kalkınma** kapsamında tarımsal üretim faaliyetleri yer almaktadır. Kaliteli ürün elde etme, üretim artışı gerçekleştirerek gelir artışı sağlama vb. gibi konuları kapsayan uygulamaları içerir. **Kırsal sanayi**, kırsal alanda elde edilen ham haldeki kaynakları (tıbbi bitkiler, tarımsal ürünler, su ürünleri vb.) yerinde değerlendirme ve bunları mamule çevirip uygun pazarlara sunabilme faaliyetlerinin bütününden oluşur. **Kırsal turizm** ise tarımsal olarak faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı kırsal bölgelerde, tarımsal faaliyetlerin yanı sıra turizm arz kaynaklarına bağlı olarak gelişen bir turizm çeşididir. Kırsal turizm aynı zamanda kırsal kalkınmanın sağlanması noktasında öncü bir faaliyet alanı olarak nitelendirilmektedir (Uçar, vd., 2010, s.52).

Ekonomik veriler toplumların kalkınmışlık düzeylerinin tespitinde kullanılan ölçütlerin içinde yer almaktadır. Bu veriler ülkenin refah düzeyine ithalat, ihracat, milli gelir gibi faktörlerle doğrudan etki eder. Kırsal kalkınma kavramı da insanların gereksinimlerini daha iyi karşılayarak refah düzeyini yükseltmek amacıyla birtakım tedbirler alır. Bu tedbirler eşit gelir dağılımının sağlanmasından, işsizlik sorununun çözümüne kadar geniş bir yelpazeden oluşur (Çakır, 2011). Kalkınmada başlıca hedef toplumun refah seviyesini yüksek tutmaktır. Bunu sağlamak adına yapılacak çalışmaların başında GSMH'yi artırılmak gelmektedir, çünkü milli hasıla refah seviyesinin yükselmesini sağlayan ve üretime dolaylı bir şekilde katkıda bulunan eğitim, sağlık, beslenme gibi yatırımların finansmanını sağlar. İkinci olarak üretimin bütün faaliyet dallarında marjinal verimliliğinin eşitlenmesi gerekmektedir. Bu durumunda üretimin artışı refah düzeyinin yükselmesine yardımcı olabilir. Son olarak sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkesine göre refah düzeyini yükseltmek için, tüketim mallarının ve hizmetlerin dağılımının marjinal faydası da bütün bireyler için birbirine yakın oranda olmalıdır (Çakar, 2007, s. 28).

Dünyada ekonomik, sosyal, siyasi ve çevresel politikalarda ortaya çıkan gelişmeler karşısında, ülkeler ulusal ya da uluslararası politikalarında değişikliğe gitmiştir. Bu politikaların oluşturulmasında iklim değişikliği, küreselleşme, kentleşme gibi olgular önemli bir yer tutmaktadır. Bu politikaların bir uzantısı olarak yerel toplulukları güçlendirme, yerelleşme, kalkınma süreçlerine var olan tüm paydaşların katılımı gibi gelişmeler kırsal kalkınma olgusuna ve ilgili politikalara doğrudan veya dolaylı bir şekilde etki etmiştir. Özellikle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kırsalda yaşayan nüfusun yoğunluğu ve bu nüfusun hala en dezavantajlı toplumsal kesimlerin

başını çekmesi, bu alandaki sorunların çözüme kavuşturulmasında kırsal kalkınma politikalarını anahtar strateji konumuna getirmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Kırsal kalkınma ile ilgili çalışmalarında kırsalda yaşayan insanların refah seviyesini yükseltip yoksulluğu önleme ya da azaltmada en önemli konu olarak kabul edilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler incelendiğinde büyük çoğunluğunun ekonomik yapıları tarım ağırlıklıdır. Bu ülkelerde tarımın en fazla istihdam yaratan sektör olması nedeniyle tarım çalışanları genel olarak az nitelikli işçilerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra miras yoluyla parçalanan tarımsal alanlar yüzünden iyice daralan tarımsal faaliyetler küçük tarımsal aile işletmelerini ortaya çıkarmıştır. Bu durum da tarım çalışanlarının gelişmiş ülkelere kıyasla sınırlı seviyede yaşam standardı sağlayarak, elde edecekleri gelirden ve refah seviyesinden yoksun olmalarına neden olmaktadır (Çondur ve Cömertler, 2010, s. 68). Dolayısıyla özellikle kalkınma çabasında olan ülkelerde kırsal kalkınma politikaları kırsal alanlarda refah seviyesinin yükseltilmesiyle beraber yoksulluğun azaltılması bağlamında büyük öneme sahiptir.

Kırsal kalkınma 19. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış bir kavramdır. Bu kavram zamanla uluslararası alandaki ilerlemelere paralel olarak pek çok değişikliğe uğramış ve günümüze kadar ulaşmıştır (Gülçubuk vd., 2010, s. 1). Kırsal kalkınma yaklaşımlarında özellikle 1980’li yıllardan sonra değişimler yaşanmıştır. Buna istinaden tüm insanlığın mutlu ve refah içinde yaşamını sürdürdükleri bir dünya dileği ve stratejisi ile, kırsal alanlarda yaşayan insanlara yönelik kalkınma arayışları hız kazanmıştır (Torun, 2013). 19. yüzyılın başından bu yana geçen zaman içinde dünyada siyasi, ekonomik, kültürel, hukuki, çevresel ve teknolojik değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler sonucu gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın tüm ülkeler uyguladıkları kırsal kalkınma politikasını revize etme gereksinimi duymuştur. Bu bağlamda kırsal kalkınma kavramı son yıllarda üzerinde en çok düşünülen olgulardan biri haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler, OECD, Dünya Bankası, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, hükümetler ve çeşitli sivil toplum örgütleri programlarında kırsal kalkınma olgusuna daha fazla zaman, bilgi ve kaynak ayırmıştır (Çeken vd., 2007).

Ellis ve Biggs (2001) tarafından kırsal kalkınma yaklaşımlarında ortaya çıkan değişim; çok sayıda teori, tema ve politikaları özetleyen onar yıllık “zaman çizelgesi” ile ifade edilmiştir (Tablo 2.7). 1950’lerden beri kırsal kalkınma düşüncesinde etkili olan çok sayıda teori, tema ve politika hamlelerini listeleyen bu zaman çizelgesinin amacı, bu düşünce tarzlarının ve birbirleri üzerindeki tarihsel etkilerinin kesin bir açıklamasını

yapmak değil, daha ziyade ana akım kırsal kalkınma anlatılarını vurgulamak ve dönüm noktalarını keşfetmektir. Bu düşünce ve terimlerin, belli bir dönemde, net bir şekilde tarihi sınırlar arasına konumlandırılması pek de mümkün olmamaktadır, çünkü bunlar kendinden önceki dönemin etkisi altında ortaya çıkıp, kendinden sonraki dönemleri de etkilemektedir. Kırsal kalkınma politikalarının ilk kez ortaya çıkışlarından itibaren 10-15 yıl sonra da geniş anlamda etki yarattıkları görülmektedir. Bu düşünce ve terimler, ulusal ve uluslararası kırsal kalkınma politikalarının oluşumunda ön plana çıkan anahtar sözcükleri kapsayan bir terminoloji oluşturmaktadır (Ellis ve Biggs, 2001, s. 438).

Tablo 2.7. *Kırsal Kalkınma Yaklaşımlarını Özetleyen Zaman Çizelgesi (Ellis ve Biggs,2001).*

1950'ler	1960'lar	1970'ler	1980'ler	1990'lar	2000'ler	2010'lar
Modernleşme İkili Ekonomi Modeli İlkel Tarım Teknolojileri Toplum Kalkınması Tembel Köylüler						
	Geçiş Yaklaşımı Teknoloji Transferi Makineleşme Tarımsal Genişleme Tarımın Ekonomik Büyüme Rolü Yeşil Devrim (Başlangıç) Rasyonel Köylüler					
		Büyüme ile Yeniden Bölüşüm Temel İhtiyaçlar Bütünleşmiş Kırsal Kalkınma Devlet Tarım Politikaları Devlet Kredileri Kentsel Önyargı İnovasyona Teşvik Yeşil Devrim (Devam) Kırsal Gelişim Bağlantıları				
			Yapısal Reformlar Serbest Pazarlar Fiyatların Doğru Bilinmesi Devletin Geri Çekilmesi Sivil Toplum Kuruluşlarının Artışı Hızlı Kırsal Değerlendirme Tarımsal İşletme Sistem Araştırmaları Gıda Güvenliği ve Kıtık Kırsal Kalkınmanın Sonuçtan Çok Süreç Haline Gelmesi Kadınların Kalkınma İçindeki Durumu Yoksulluğu Önleme			
				Mikrokredi Katılımcı Kırsal Değerlendirme İnsan Odaklı Kırsal Kalkınma Paydaş Analizi Kırsal Güvenlik Ağları Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Çevre ve Sürdürülebilirlik Yoksulluğu Azaltma		
					Sürdürülebilir Geçim İyi Yönetişim Yerinden Yönetim Katılımcılığın Eleştirilmesi Geniş Sektörel Yaklaşımı	

Kırsal kalkınma yaklaşımları incelendiğinde 1950’li yıllarda modernleşme yaklaşımıyla topluluk kalkınması sağlanacağı düşünülmüştür. Küçük çiftçiliğin geliştirilmesi yaklaşımına 1960’lı yıllarda geçilmiştir. Devlet destekli kırsal kalkınma yaklaşımı 1970’li yıllarda bütünsel kırsal kalkınma yaklaşımı bağlamında küçük çiftçiliklere devam şeklindedir. 1980’li yıllarda pazarın serbestleşmesine geçiş görülmüştür. 1980’li ve 1990’lı yıllarda katılım, süreç, yetkilendirme ve aktör yaklaşımlarına geçiş olmuştur. Sürdürülebilir refah yaklaşımı 1990’lı yıllarda ortaya çıkmış, 2000’li yıllarda ise yoksulluğun azaltılması stratejileri kırsal kalkınma için ön planda tutulmuştur (Çelik, 2006, s. 30). Tarihsel süreçte ortaya çıkan kırsal kalkınma yaklaşımları aşağıda kısaca açıklanmıştır.

- **Modernleşme Yaklaşımı:** 1950’li yıllarda gelişen modernleşme yaklaşımı ekonomik büyüme bağlamında gelişen bir süreç olarak görülüyordu. Eğer ki ülkeler bu aşamadan başarılı bir şekilde geçerse modernleşme gerçekleşmiş olacaktı. Yoğun sanayileşme sonucunda kırsal alanda tarım gelişecek ve küresel pazarlara açılmış olacaktı. Bu yaklaşımla geleneksel tarım uygulamalarından, modernleşmiş ve çeşitlenmiş tarıma geçiş olduğu düşünülmüştür (Furat, 2013).
- **Küçük Ölçekli Çiftlik Yaklaşımı:** 1960’ların başında gelişme ve kalkınma bağlamında küçük ölçekli çiftliklerin odak noktası olduğunu savunan bir kuram ortaya atılmıştır. Bu kurama göre kırsal kalkınmada küçük ölçekli çiftliklerin verimliliği arttıracığı savunulmuştur. Buna göre büyük ölçekli çiftliklere göre küçük ölçekli çiftliklerde makineleşme az olduğu, emek yoğun üretim gerçekleştiği için istihdamı arttırdığı, bundan dolayı da kalkınmaya daha fazla katkı sağladığı düşünülmüştür (Wiggins, vd., 2010).
- **Katılımcı Toplumsal Gelişim Yaklaşımı:** 1970’li yılların başında katılımcı toplumsal gelişim yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Yaklaşım, yerel toplulukları kapsamayan bir kalkınma anlayışının üretken ve devamlı olmayacağı görüşü üzerine temellenmiştir. Bu yaklaşımda kalkınmanın; yöneticilerin verdikleri emir veya yönergelerle değil, kırsal toplumda yaşayan insanların doğrudan karar alma sürecinde rol almalarıyla sağlanacağı görüşü hakimdir. Kırsal toplumun karar alma sürecinde yabancılaştırılması, yöneticilerin de kırsal toplum üzerinde mutlak hâkim olması bu yaklaşımın sınırlılıkları olarak görülmektedir. Bu

sınırlılıklar kırsal toplumun sesini duyuramamasına neden olmaktadır (Kole, 2005).

- **Süreç Yaklaşımı:** Devletlerin kalkınmanın sürdürülebilir kılınmasında sınırlı kalması nedeniyle, kırsal toplumun kendi kalkınmasını yine kendisinin gerçekleştirmesi yönünde yeni bir yaklaşım oluşturulmuştur. Süreç yaklaşımı, kırsal kesimin kendi öncelikleri doğrultusunda kırsal kalkınma sürecine katılmaları ile ortaya çıkan dönüşümün bir yansımasıdır. Bu yaklaşımın temelini katılımcılık, sürdürülebilirlik, entegre olma ve yerleşme oluşturmaktadır (Kole, 2005).
- **Bütünleşik Kırsal Kalkınma Yaklaşımı:** 1970'li yıllarda öne çıkan bütünleşik kırsal kalkınma yaklaşımı, kalkınma sektörel temelli olmasına rağmen kırsal alanda yapılan yatırımların istenen seviyede olmadığı ve gerekli etkiyi göstermediği düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Kırsalda yaşayan insanların refah seviyesini artırmak amacıyla, tarımsal kaynakları etkin kullanma, eğitim ve sağlık hizmetleri, altyapı gibi pek çok sektörü ve paydaşı bir bütün olarak ele almakta ve değerlendirmektedir (Shortall ve Shucksmith, 1998).
- **Kırsal Kalkınmayla Sürdürülebilir Refah Yaklaşımı:** Kırsal kalkınma bu yaklaşımda tarımın büyümesiyle refah düzeyinin artırılması gibi ekonomik teorilerden ayrı bir biçimde değerlendirilmektedir. Bunun nedeni kırsal kesimin politika ve uygulamalarda gerçekleşen ani değişikliklere karşı çok duyarlı olmasıdır. 2000'li yıllarda kırsal refahın artırılması ve bu sebeple kırsal kalkınmaya katkı sağlanması düşüncesiyle sürdürülebilirlik anlayışının gelişmesi sonucunda ülkeler ve destek kuruluşlarında çok sektörlü olma anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda yerinden yönetimin benimsenmesi, yerel kurumların güçlendirilmesi ve devlet ile özel sektör arasındaki etkileşimi güçlendirmeyi amaçlayan bir kırsal kalkınma yaklaşımı doğmuştur (Giray, vd., 2004).

Sürdürülebilir refah yaklaşımından yola çıkarak kırsal turizm kırsal yörelerde tarım harici istihdamın, gelirlerin çeşitlendirilmesi ve girişimcilerin teşvik edilmesi; bölgeler arası sosyal ve kültürel dengesizliklerin azaltılması, kırsalda yaşamını sürdüren kadınların değerinin artması, kırsaldaki nüfus göçünün durdurulması ya da en aza indirilmesi, kırsal

kalkınmana sağlanması için önem taşımaktadır. Bir alt başlıkta kırsal turizm kavramı geniş bir perspektifle anlatılacaktır.

2.3. Kırsal Turizm Kavramı

Turizm endüstrisi uzun yıllar boyunca kitle turizmi üzerine odaklanmıştır. Gelişen teknoloji, değişen ekonomik koşullar, tüketici tercihlerinde hissedilen değişiklikler ve 21. yüzyıldaki diğer gelişmelerle birlikte turizm endüstrisi de değişmeye başlamıştır. İnsanlar kitle turizmini tercih etmek yerine daha bireysel ve doğa ile iç içe olan alternatif turizm çeşitlerini tercih etmeye başlamışlardır (Çelik vd. 2017). Kırsal turizm de bu alternatif turizm çeşitlerini biridir. Doğal ve kültürel oluşumlarıyla kırsal turizmin gerçekleştiği kırsal alanlar, özellikle kentsel alanlarda yaşayan insanların günden güne artan rekreasyon ihtiyaçlarını geçmişten günümüze karşılama eğiliminde olmuştur. Kentlerde yaşayan insanlar, önceleri kırsal bölgelere genellikle rekreasyon maksadıyla günübirlik ya da akraba, tanıdık, eş dost ziyareti için gitmişlerdir. Günümüzde ise özellikle stres, baskı, sınırlama ve zorunlulukların olmayışı, bunun yanında doğal kırsal yaşamın çekiciliği, bireylerin kendilerini bu ortamda özgür hissetmeleri nedeniyle hem hafta sonları hem de uzun tatillerde kırsal bölgelere ziyaretleri arttırmış ve böylelikle “kırsal turizm” olarak adlandırılan ve kısaca kırsal alanlarda yapılan bir turizm çeşidi ortaya çıkmıştır (Soykan, 1999, s. 68).

Kırsal turizm olgusunu daha iyi anlayabilmek adına kırsal turizm faaliyetleri için temel coğrafi ortam olması nedeniyle kırsal alan kavramının tanımlanması gerekmektedir. Turizm açısından kırsal alan; kentsel yerleşkelerden uzakta, deniz turizmi gerçekleştirilen merkezlerin dışında kalan, kırsalda var olan kültürel ve doğal yaşamın koruma altına alındığı, kalabalıktan uzak ve kırsal yaşamla alakalı farklı faaliyetlerin gerçekleştirildiği alanlardır (Çeken vd., 2007). Kırsal alan, genel çekiciliği kitle turizm olan merkezlerden oldukça uzak, dağınık yerleşimin olduğu ve doğal oluşuma hâkim yörelerde yer alan, bütünleşik pazar anlayışı olmayan ve bu alanlarda turistik amaçlı yapılabilecek faaliyetleri içeren çok geniş bir kırsal yelpazeyi kapsayan yerlerdir. (Kastenholz vd., 1999, s. 353). Bu tanımlardan yola çıkarak, genel olarak kırsal alan denildiğinde; nüfus yoğunluk oranının nispeten daha az olduğu, genellikle ekonomik yapının tarımsal faaliyetler üzerine kurulu bulunduğu, hayatın şekillenmesinde geleneksel öğelerin ve doğal koşulların etkili olduğu ve sağlık, eğitim, haberleşme vb. gibi sosyal olanakların yeterli seviyede gelişmediği yerleşim yerleri akla gelmektedir.

Ayrıca kırsal alanlar Ekiztepe' ye (2020) göre, kentte yaşayan nüfus ile güçlü bağları olan ve bu kentli kesim için dinlenme olanağı sunan yerleri de ifade etmektedir. Ekonomik faaliyet olarak kırsal alanların sınırlı bir yapıda ve balıkçılık, ormancılık, büyük ve küçük baş hayvancılık, geleneksel el sanatları yapımı ve madencilik gibi yöresel meslek özelliklerini içeren, özgül doğal ortamlarından büyük çapta etkilenen, geleneksel faaliyetlerin yaşlanma, göç gibi sebeplerle peyderpey terk edildiği bölgeler olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla kırsal alan ziyaretçileri tarımsal ve doğal ortamları yerinde yaşayabilmek, turizmin nispeten olmadığı ya da az geliştiği daha çok sosyal turizme dayalı ve olanakların az olduğu bu alanlarda turizm faaliyetlerini gerçekleştirmek için bu alanları tercih ederler (Irshad, 2010).

OECD'ye (2018) göre kırsal alanlar kentsel bölgelerden farklı olarak gelişme gösteren, kentsel bölgelere nazaran ekonomik olarak yapılan herhangi bir değişiklikte daha fazla etkilenen, nüfus yoğunluğu az ve sınırlı ekonomik faaliyetleri olan alanlardır. Kırsal alanları, OECD nüfus yoğunluğu kriterine göre tanımlamaktadır. Bu değerlendirmede nüfus yoğunluğunun km² başına 150 kişinin altında olduğu tüm yerel yönetim birimleri kırsal alan sayılmakta ve bu bölgeler aşağıda belirtildiği şekilde üç gruba ayrılmaktadır (Dijkstra ve Poelman, 2014: 242):

1. Baskın kırsal alanlar, nüfusunun % 50'den fazlasının kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler,
2. Belirgin kırsal alanlar, nüfusunun % 15-50 arasının kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler,
3. Baskın kentsel alanlar, nüfusunun % 15'in den daha azının kırsal alanlarda yaşadığı bölgeler.

OECD metodolojisinde olduğu gibi Türkiye de, istatistiki karşılaştırmalarda ve değerlendirmelerde kolaylık sağlanması açısından Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) da kırsal alan tanımlamasında iki yaklaşımı esas almıştır (YPK, 2014; 1.5);

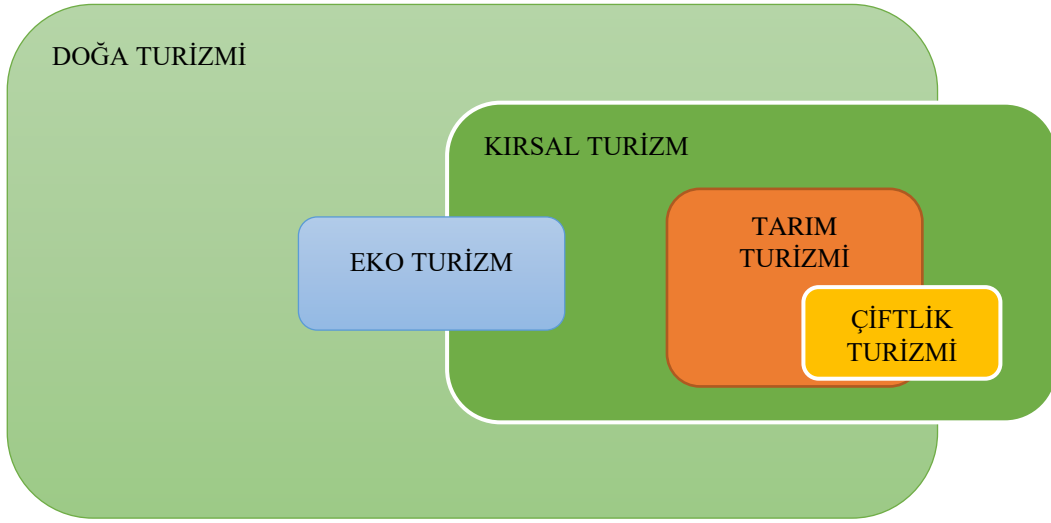
- İlk yaklaşımda temel kıstas yerleşim yerlerinin idari statüsüdür. Buna göre il ve ilçeler dışında kalan bütün yerleşim yerleri (beldeler dâhil) köy kabul edilmektedir.
- İkinci yaklaşımda ise temel kıstas nüfus yoğunluğudur. Buna göre asgari kentsel fonksiyonları gösteren yerleşimlerin nüfusu 20 bin olarak kabul edilmektedir.

Dünyada kırsal alan kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır ve ülkelere göre kırsal alan kriterleri değişmektedir. Roberts and Hall (2003) göre bazıları:

- Danimarka 200 haneden daha az olan topluluklar
- Avusturya 400 km²'den daha düşük bir nüfus yoğunluğuna sahip 1.000 kişiden daha az olan yerler
- İngiltere ve Galler Herhangi bir resmi tanımı olmamasına karşın, kırsal ajans nüfusu 10.000'den fazla olan yerleşimleri hariç tutmuştur.
- İtalya 10.000 kişiden daha az olan yerleşim yerleri.
- İrlanda İrlanda'da toplam kentsel alan ve toplam kırsal alan arasındaki ayırım 100 yerleşim yeri olarak belirlenmiştir.
- Norveç 200 haneden daha az olan topluluklar.
- İskoçya km² başına 100 kişiden daha az olan yerel otorite bölgeleri.
- İspanya 10.000 kişiden daha az olan yerleşim yerleri.
- Portekiz 10.000 kişiden daha az olan yerleşim yerleri.
- İsviçre 10.000 kişiden daha az olan yerleşim yerleri.

kırsal alan tanımını yapan değişik ulusal kriterlerden örneklerdir.

Literatürde kırsal turizm kavramı yerine farklı adlandırmalar kullanılmaktadır. Dünya genelinde turizm yazını incelendiğinde, kırsal turizm kavramı yerine çoğunlukla çiftlik turizmi, tarım turizmi, doğa turizmi, eko turizm gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir (Esengün vd., 2002, s. 100; Akça vd., 2001, s. 31; Uçar vd., 2010, s. 4; Ongun vd., 2016, s. 76). Kırsal turizm kavramın daha net bir biçimde anlaşılabilmesi için sözü geçen kavramlar arasındaki ilişki Şekil 2.1'de gösterilmiştir.

Şekil 2.1. Kırsal Turizmin Diğer Turizm Türleriyle İlişkisine Genel Bakış (Reynolds ve Braithwaite, 2001, s. 32; Ayaz, 2012, s. 44).

Reynolds ve Braithwaite (2001, s. 32) tarafından gerçekleştirilen çalışmada kırsal turizm; doğa turizmi ile bağdaştırılmıştır. Doğa turizmi bağlamında kırsal turizm içerisine alınabilecek turizm çeşitleri; kırsal turizm, eko turizm, çiftlik turizmi ve tarım turizmi olarak sıralanmıştır. Kırsal turizm aktivitelerinin hemen hemen hepsinin doğa turizmi kapsamında gerçekleştiği vurgulanmıştır. Doğa turizmi haricinde kırsal turizm kapsamında yöresel yaşama yönelik faaliyetler ve şenlikler de değerlendirilmiştir. Reynolds ve Braithwaite ayrıca bu duruma benzeş bir biçimde çiftlik yaşamının bir bölümünün de kasaba ve köy yaşantısı ile ilintili olduğunu söylemişlerdir. Kırsal turizm; karmaşık bir aktivitedir ve içerisinde sanatsal faaliyetler, tarihi geleneksel olaylar, doğa temelli aktiviteler, festivaller, halk tiyatrosu, tarımsal turizm ve eko turizm faaliyetlerinden eğitsel seyahatlere kadar her şeyi bünyesinde barındırır (Lane, 1993). Kırsal turizmin mutlaka çiftlikte ya da tarımsal faaliyetlerin yoğun bir şekilde yapılan bir yerde gerçekleşmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Ayrıca tarım turizmi ve çiftlik turizmi kırsal turizmin bir alt koludur (Türkben, vd. 2012).

Çiftlik turizmi, tarım turizmi, kırsal turizm birbiriyle karıştırılan kavramlardır. Tarım turizminin yapılabilmesi için turizm aktivitelerinin bir çiftlik bünyesinde yapılmasına gereksinim duyulmaz (Busby ve Rendle, 2000, s. 635). Tarım turizmi genel olarak küçük yerleşkelerde, tarımla uğraşanlara ek kazanç yaratmak amacıyla tarla, bahçe, bağ, ağıl, saya, ahır, kümes vb. tarımsal üretim yapılan alanlar ile küçük ölçekli olan geleneksel gıda üretim tesislerini ziyarette bulunmak, orada yapılan gündelik işlere yardımda bulunmak, köy evinde konaklamak, gezinmek, eğlenmek, alışveriş yapmak ve

bazen de eğitim almak gibi faaliyetlerin bazılarını kapsayan bir turizm türüdür (Sezen, 2015). Çiftlik turizmi; çiftçilikle uğraşan ya da çiftliği olan kişiler tarafından tarım toprağı veya bahçe gibi alanlarda faaliyetlerini yürüten, geleneksel metotlarla hayvan ve bitki üretilen alanlara çiftlik deneyimini yaşamak için giden kişilerin oluşturduğu turizm türüdür (George ve Rilla, 2008) Çiftlik turizmi, genel anlamda kırsal alanlardaki çiftliklerde gerçekleştirildiğinden ötürü kırsal turizmin kapsamı içinde yer alan bir turizm faaliyeti olarak düşünülebilir. Tıpkı tarım turizminin tarımsal alanlara bağılı olması gibi çiftlik turizmi de çiftliklere bağılı olarak gelişmesi bu iki farklı turizm türünü, kırsal turizmden ayırtmakta ve kırsal turizm içinde gelişmiş bir turizm çeşitliliğı haline getirmektedir (Duran, 2020). Bu manada kırsal alanlarda varlığını sürdüren çiftliklerde, ziyaretçi ve konukların çiftlik faaliyetlerini gözlemledikleri ve deneyimledikleri durumunda, kırsal yörelerde yerel halka ekonomik olarak getiri sağlamanın yanı sıra yörenin kültürel özelliklerinin de sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır (Zengin ve Savgın, 2016).

Eko turizm; dünya üzerinde bulunan doğal kaynakları güvence altına alıp sürdürülebilir olmasını hedefleyen, bununla beraber yerel halkların kültürel bütünlüklerini koruyup, ekonomik kalkınmasına destek olan, çevreyi koruyan bir seyahat biçimi olarak ifade edilmektedir. (Blamey, 2001). Eko turizm gerçekleştirilen turistik faaliyetlerin tamamen yerel halka, çevreye ve özellikle doğaya duyarlı bir şekilde gerçekleştirilmesine dayanmaktadır. Eko turizminin merkezinde doğa bulunmaktadır (Donohoe, 2006). Kırsal turizm çevreci özellikler gösterse de odağında insan vardır. Kırsal turizmde insanlar kentleşme unsurunun olmadığı, doğal çevre unsurlarının hâkim olduğu yerlere gidip kırsal alanlardaki rekreasyon faaliyetlerini gerçekleştirip, sakin bir ortamda dinlenme ve rahatlama amacını gütmektedir.

Kırsal turizm, genel görünümüne sahip turizm merkezlerinden epeyce uzak, dağınık yerleşkelerde, doğal yaşamın hâkim olduğu, parçalanmış pazar unsuru ile karakterize edilen ve bu yerleşkelerde gerçekleşecek faaliyetleri ve gezilecek görülecek yerlerde turizm amacıyla gerçekleşecek etkinlikleri içeren büyük bir yelpazeyi içine alan, çok amaçlı bir faaliyettir (Kastenholz vd., 1999, s. 353).

Avrupa Birliğı tarafından yapılan çalışmalarda kırsal turizm; “yerel ya da tarımsal değerlerle özdeşleşerek güzel vakit geçirmek gayesinde olan ziyaretçilere, istekleri doğrultusunda yeme, içme, konaklama vb. olanakları sağlayan küçük çaplı işletmelerin çoğunlukta olduğu küçük yerleşkelerde süregelen faaliyetler bütünü” olarak

tanımlanmaktadır (EC, 1999, s.151). Kırsal turizm; bireylerin farklı kültürel yapının içinde bulunmak ve yapay olmayan bir ortamda dinlenmek gayesiyle kırsal yöreye gidip, yöredeki konaklama imkanlarından yararlanıp, yöreye has aktivitelerin gerçekleştirildiği bir turizm çeşididir (Soykan 2000). Başka bir tanımlamada ise kırsal turizm; kırsal bölgelerde yaşamını sürdüren insanlarla beraber gerçekleştirilen, turizm ürününü somut ve somut olmayan kırsal çekiciliklerden oluşturulduğu, sürdürülebilirlik olgusu bağlamında gerçekleştirilen bir alternatif turizm çeşidi olarak açıklanmaktadır (Çeken vd., 2012, s. 12). Farklı bir ifadeyle kırsal turizm, yöreye özgü otantik ya da modern kırsal evlerde boş zamanının çoğunluğunu çiftlik ile ilgili faaliyetlere katılım için harcamaya yönelik bir tatil anlayışıdır (Stepanov, vd., 2018). Akça'ya (2004, s. 63) göre, kırsal turizm; insanların devamlı olarak yaşamını idame ettirdikleri yerler dışında kalan kırsal yörelere gitmeleri, yöredeki çiftçilerin bizzat ürettikleri mal ve hizmetleri, yöreye has olan doğal mekanlarda talep ederek ve yörede para kazanma arzusu gütmeyerek geçici konaklama olayından doğan ilişkiler bütünüdür.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere kırsal turizm kavramı literatürde değişik perspektiflerle ele alınmıştır. Buna karşın araştırmacıların kırsal turizmin esas özellikleri konusunda ortak adım atarak bir düşünce birlikteliği içerisinde olduklarını söylemek mümkündür. Kırsal turizmin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Boyacıoğlu, 2014, s. 83):

- Temel çekiciliğinin ve oluşumunun doğaya dayanması,
- Ön planda daima yerellik ve yöresellik olması,
- Yerel halktan kopmadan, bütünleşik bir biçimde geliştirilmesi,
- Tarımsal faaliyetlere ve ürün çeşitliliğine katkıda bulunarak korunmasının sağlanması,
- Sürdürülebilirlik bağlamında yenilenemez kaynakların minimum seviyede kullanımının sağlanması,
- Olumlu olarak çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlar gütmesi,
- Yörede yaşayan halka yerel mülkiyet ve istihdam olanakları sağlamayı öngörmesi,
- Olumsuz çevresel ve kültürel etkilerin minimuma indirgenmesi için aktivitelerini bu doğrultuda düzenlemesi.

Kırsal turizmin temel özelliklerinden yola çıkarak özellikle kentsel alanlarda yaşayan insanların rekreatif faaliyetlere katılma durumunu olumlu etkilemektedir, çünkü kırsal turizm rekreatif faaliyetler potansiyeli açısından çok zengin bir içeriğe sahiptir (Doğanay, 1997). Rekreatif faaliyetler kişilerin yaşam doyum düzeylerinin artırılması ve korunmasında olumlu katkılar sağlamaktadır (Yurcu, 2017, s. 27). Kentsel alanlarda yaşayan bireylerin çoğunluğu boş zamanlarında ya da tatil sürecinde bulunduğu yerden adeta kaçarcasına kırsal alanlara yönelmektedirler. Kırsal alanlarda kırsal turizme bağdaşık olarak gerçekleştirilen faaliyetlerden bazıları kısmen spor temalı, doğa ve doğal habitatla özdeşleşmiş etkinliklerdir. Açık ya da kapalı alanlarda, pasif ya da aktif bir şekilde bu etkinlikler yapılmaktadır. Yediden yetmişe bütün yaş gruplarındaki kişilere hatta üçüncü yaş grubundaki kişilere özel organizasyonları dahi kapsamaktadır (Soykan, 1999, s. 72). Kırsal turizme ilişkin gerçekleştirilen başlıca rekreatif etkinlikler Tablo 2.8’de sırasıyla uygulanan alan bakımından kırsal ve kentsel rekreatif faaliyetler olmak üzere sunulmuştur.

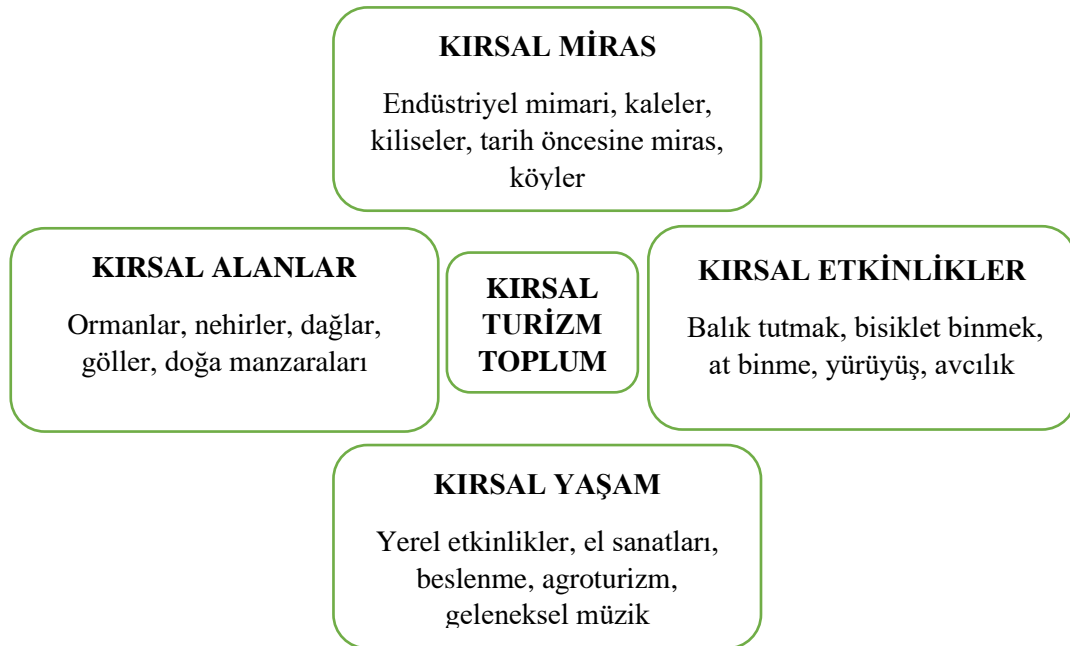
Tablo 2.8. *Kırsal ve Kentsel Rekreatif Etkinlikler (OECD, 1994, s. 16-17)*

Kırsal Etkinlikler	Kırsal ve Kentsel Etkinlikler	Kentsel Etkinlikler
<ul style="list-style-type: none"> - Macera tatilleri - Tırmanış - Yürüyüş - Çim kayağı - Kano-rafting - Kuş gözlemciliği - Avcılık - Fotoğraf çekme - Bisiklete binme - Kırsal miras - Ata binme - Kır manzarası - Kırsal alanda gerektiren rahatlatma tatilleri - Küçük köy/kasaba turları - Küçük ölçekli konferanslar - Nehir ve göl balıkçılığı - Kırsal festivaller - Orienteering gibi kırsal alanlarda gerçekleştirilen sporlar 	<ul style="list-style-type: none"> - Deniz tatilleri - Yüzme - Çim kayağı - Gurme turları - Golf gibi doğal alanlarda insan yapımı tesisler gerektiren sporlar - Kültür mirasına yönelik turlar - Eğitim amaçlı tatiller - Doğal varlıkları korumak için tatiller - Gemi ile yolculuk - Kültürel festivaller - Kampçılık - El sanatları - Gezi turları - Deniz balıkçılığı - Küçük ve orta ölçekli konferanslar 	<ul style="list-style-type: none"> - Uluslararası spor müsabakaları - Sayfiye tatilleri - Şehir turları - Deniz tatilleri - Alışveriş turları - Çim kayağı - Hayvanat bahçeleri - Kültür mirasına yönelik turlar - Sağlık merkezleri - Büyük ölçekli konferanslar - Endüstriyel turizm - Eğlence tatilleri - Kumar

Kırsal yörelerde turizm etkinlikleri, Avrupa’da özellikle büyük şehirlere yoğunlukta olan göç hareketlerinin yaşandığı Endüstri Devrimi ile başlamıştır. Kırsal turizm faaliyetine yönelik ilk hareketler, aslında daha öncesinde kırsalda yaşamış olan ve tatil maksadıyla evlerine geri dönen kent sakinleriyle gündeme gelmiştir. Sonrasında ise kentsel yaşam unsurlarının yarattığı, insanlar üzerindeki olumsuz etki, sakin ve huzur dolu kırsal alanlara olan talebi arttırmıştır (Perales, 2002, s. 1101).

Kırsal alanların kendine has özelliklerinden yararlanarak kırsal alanlarda yapılacak olan faaliyetleri çoğaltmak mümkündür. Bu özellikler otantik yaşantı, bozulmamış çevre, yoğun tarihsel doku, farklı kültürel değerler, doğal beslenme ve doğal üretime katılma olanakları, pek çok kırsal faaliyeti aynı zamanda yapma imkânı sağlayan doğal yapı şeklinde özetlenebilir (Köroğlu ve Köroğlu, 2006, s.234).

Kırsal kalkınmanın odağına kırsal turizm yerleştirilerek hazırlanacak bir kırsal kalkınma projesinin tam merkez noktasında kırsal toplum yer alacaktır. Kırsal turizm kırsal toplumu etkileyerek kırsal kalkınmanın sağlanması için bir takım çekicilik unsurlarını Şekil 2.2’de görüldüğü üzere ortaya çıkaracaktır (Kuşat, 2014, s.72).

Şekil 2.2. Kırsal turizm bileşenleri (WTO, 2004, s.13)

Kırsal turizmin bileşenleri Şekil 2.2’de de gösterildiği gibi 4 alt kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar; kırsal miras, kırsal alanlar, kırsal etkinlikler ve kırsal yaşamdır. Kırsal alanların içerisinde; doğal çekicilik unsuru olan dağlar, göller, ormanlar vb. eşsiz

güzellikler bulunur. Kırsal miras, genel anlamda yöredeki tarihi mimari yapıları kapsar. Kırsal etkinlikler kategorisi incelendiğinde, kırsalda yapılan rekreasyon faaliyetlerini kapsadığı görülmektedir. Kırsal yaşam ise; yerel kültür unsurlarını içermektedir (Ongun 2015, s.83).

Kırsal yaşamın içinde var olan kültürel miras unsurları yöreye ait kültürün anlaşılması ve turistlerin tam olarak kırsal turizmi deneyimlemesi için gereklidir. Ancak kültürel miras unsurları, turizmi ilgilendiren arz kaynakları ve çeşitli kırsal etkinlikler olmaksızın kırsal turizm olgusunun ilerlemesi için yeterli seviyede değildir. Her ne kadar kırsal turizm bağlamında ticarileşme birincil amaç olmasa da, yörede yaşayan insanlar açısından kırsal kalkınmanın sağlanması için tüm bu bileşenlerin makul seviyede ticarileşmesi şarttır. Ticarileşmeden kastedilen, yöredeki turistik unsurların (yeme-içme, konaklama vb.) yine yörede yaşayan halk tarafından sunulması, yöreye has ürünlerin satılabilir hale getirilmesi, yöreye has kırsal yaşam formunun turistlerin yararlanabilecekleri şekilde düzenlenmesidir (Coşkun, 2019, s.79). Böylelikle yörede var olan turistik ürün niteliğindeki yöresel değerler, kırsal turizm bağlamında kullanılır ve kırsal kalkınma bir ölçüde gerçekleşmiş olur.

Ülke ekonomisinin daha istikrarlı kalkınması ve ülkedeki tarihi, kültürel ve doğal güzelliklerin korunması bağlamında kırsal turizm kitle turizmine kıyasla daha sürdürülebilir özelliktedir. Doğa, tarih ve kültür öğelerinin göz önünde olduğu bir alternatif turizm çeşidi olan kırsal turizmin gelişmiş, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler açısından önemi günden güne artmaktadır. Kırsal turizmin bu manada önemini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Reeder ve Brown, 2005; Uçar vd., 2010, s. 7-9; Winters, Corral ve Mora, 2013, s. 179)

- Kırsal bölgelerde kırsal turizm gelişmesiyle yörede üretilen ürünlere karşı talep artışı olmaktadır. Bu talep artışı ürünün fiyatını artırmakta ve böylelikle ürün gerçek değerinde satılabilmektedir. Bunu sonucunda yörede yaşayan üreticinin gelir seviyesinde artış olur.
- Yörede kırsal turizmin gelişmesiyle turizme dolaylı ve doğrudan mal ve hizmet tedarik eden diğer endüstrilerle de koordinasyon kurulabilmektedir.
- Kırsal yörelerde turizm sayesinde istihdam olanakları artar, ek gelir kapısı doğar, kişisel gelir artışı gerçekleşir, suç oranı azalır, yaşam düzeyi ve kamu gelirleri pozitif yönde etkilenir, kırsal yörenin ekonomik kalkınması sağlanır ve toplumun genel olarak refahı gelişmiş olur.

- Kırsal alanlardaki turistik ögeler kırsal turizmden dolayı etkin bir biçimde kullanılabilir.
- Kırsal turizm ile düşük maliyetli ve farklı aktivitelerle daha eğlenceli tatil olanağı yaratılmaktadır. Böylece daha düşük gelir grubunda olan kişilerin de turizme katılması sağlanmış olur.
- Kırsal alanlardan kentsel alanlara yönelik göç hareketi kırsalda yaşayan kişilerin kırsal turizm ile iş olanağı bulup gelir elde etmesinden dolayı bir nebze azaltmış olur.
- Kırsal turizm kırsalda yaşamını idame ettiren bireylerin bilinçlenmesini ve harekete geçmesini sağlayarak iyi bir şekilde örgütlenmesine vesile olur. Böylece kırsalda turizm olgusunun bilinmesi ve gelişmesi sağlanmış olur.
- Kırsal turizmin gelişmesiyle yöredeki alt yapı olanakları (kanalizasyon sistemi, bozuk yollar, düzensiz ve karmaşık trafik, temiz içme suyu, yeterince toplanmayan çöpler) turizm talebinin artış hızına bağlı olarak gelişmektedir.
- Yörede kırsal turizmin gelişmesiyle kamu hizmetlerinde iyileşme ve gelişme gerçekleşir. Kırsal turizm sayesinde bu kamu hizmetlerinin gelişmesiyle yörede yaşayan insanların eğitim, sağlık vb. hizmetlere erişimi kolaylaşmış olur.
- Kırsal turizm faaliyetleri ülkedeki iç turizmi hareketlendirir.
- Kıt olan doğal kaynakların ve yapısal değerlerin korunması, yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesine yardım eder. Yörede yaşamını sürdüren kişilerin ulaşabilecekleri, güzide fiziksel çevre düzenlemelerini teşvik eder.
- Yerel halka ekonomik açıdan doğrudan katkısı olmayacak ev, arsa vb. taşınmazlar için piyasa ve ekonomik değer oluşturur. Gelecek nesiller için koruma amaçlı gelir oluşturur. Küçük firmalar için fırsatlar ortaya çıkarır.
- Kırsal alanlardaki turizm arz kaynaklarına bağlı olarak yöreye olan turizm talebinin artması sonucunda çok amaçlı aktivitelerin ortaya çıkmasına neden olur. Bunun sonucunda turizmin doyum noktasına geldiği ve bu nedenle dinlendiricilik özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiş olan geleneksel tatil yerlerinin yükü hafifler.
- Kırsal turizm sayesinde kırsalda yaşamını idame ettiren çiftçiler gelirlerini yükseltebilir, dolayısıyla kırsal alan ile kentsel alan arasındaki gelir farklılığı zaman içerisinde azalır.

- Kırsal turizm yöre halkının kaybolmaya yüz tutmuş el sanatları, örf, adet gelenek, görenek ve kültür kimliklerinin unutulmamasına ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yardımcı olur.
- Kırsal turizm bir yandan turistlerin mekân içinde yoğunlaşmasından kaynaklanan ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunların giderilmesinde, bir yandan da turizm endüstrisini geleneksel deniz turizminin egemenliğinden kurtarmakla kırsal yörelerin dinlendirici özelliğinden yararlanmaya olanak sağlar.

Kırsal alanlarda geleneksel tarım uygulamaları günden güne düşüş göstermiş akabinde gelir ve istihdamda kayda değer bir şekilde azalış olmuştur. Kırsal alanlarda yaşayan halkın kalkınması maksadıyla farklı kaynak arayışları sonucunda tarımın tamamlayıcısı olarak kırsal turizm devreye girmiştir. Yoğun rekabetin yaşandığı turizm pazarında yöreye has turistik arz kaynakları turizm maksadıyla kullanılarak yörede sosyal refahın geliştirilmesi yönünde kalkınmaya katkı sağlanmaktadır. Bundan dolayı kırsal turizm tarımsal kazanımların azalmış olduğu yörelerde öncelikli sektör olarak kullanılmakta ve kırsal kalkınma için önemli bir fırsat olarak görülmektedir (Dashper, 2014, s. 16).

Kırsal turizm kırsal kalkınmada ve yöre insanının refahının artmasında sadece ekonomik getirisiyle değil, çevresel, sosyal ve kültürel kazanımlarıyla da önem arz eden bir turizm çeşididir (Irshad, 2010). Bu bağlamda kırsal turizmin kırsal yörelere birçok olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Kırsal turizmin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel olmak üzere getirmiş olduğu başlıca olumlu etkileri şu şekilde açıklayabiliriz (Soykan, 1999; Sharpley, 2002; Morgül, 2006; Çeken vd., 2012; Trukhachev, 2015).

Ekonomik Etkiler

- Kırsalda insanlar genelde tarım ve hayvancılıkla uğraşır ve gelirlerinin çoğunu bu uğraştan karşılarlar. Bu gelirler istikrarsız ve yetersiz olmasından dolayı kırsal yoksulluk daha geniş tabakaya yayılır ve onları olumsuz şekilde etkiler. Kırsal yörede turizm olgusunun gelişmesiyle tarım sektörünün üretim hacmi artacak ve üretimde olan ürünler değerinde satılabilecektir. Ayrıca ürünler çeşitlenecek ve pazarlama sıkıntısı da ortadan kalkmış olacaktır. Böylelikle kırsalda yaşayan yerel halkın gelir seviyesi artmış olacaktır.

- Yabancı ve yerli ziyaretçilerin seyahat maksadıyla gittikleri kırsal yörelerde yiyecek-içecek, konaklama, ulaşım, alışveriş, kırsal aktiviteler gibi gereksinimlerini gidermek için yapmış oldukları harcamalar, kırsal bölgelerde yaşayan kişilerin kazançlarını yükseltecektir.
- Kırsal turizm gelişmesi kırsal yörelerde yaşayan yerel halkın gelir seviyesinin artırmışından dolayı alım gücünde ve hayat standartlarında yükselme gerçekleşecektir.
- Kırsal yörelerde en önemli sorunlardan biri işsizliktir. Kırsal yörelerde turizm faaliyetinin gelişmesiyle yörede bir sürü iş fırsatı doğacak ve yeni meslekler türeyecektir. Böylece işsizlik sorunu büyük çapta çözülecektir. Bu durum işsizlikten dolayı kırdan kente göçü de bir nebze engelleyecektir.
- Kırsal turizm faaliyetlerinin yörede gelişmesiyle beraber yörede turizme doğrudan ve dolaylı olarak mal ve hizmet tedarik eden diğer sektörlerin (inşaat, tarım, sanayi, hizmet) de iş hacmi artacaktır.
- Kırsal turizm ile kırsal kalkınma arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmasından dolayı kırsal turizm kırsal kalkınma sürecine hız katacaktır.
- Kırsal turizm, gelişen ve yüksek arz potansiyeli olan yörelere turizm talebinin artış göstermesinden dolayı turizm yatırımlarının da artmasına neden olacaktır. Yatırımlarda gözlenen bu artış yöre ekonomisini canlandıracaktır. Ayrıca yörede pozitif yönlü enflasyon yaratacaktır, böylelikle kırsalda taşınmaz malların değeri artacağından bunların satışından elde edilecek kar da artacaktır.
- Kırsal turizmin kırsal yörelerde gelişmesine paralel olarak zamanla fiziksel alt yapı yetersizliği sorunu yok olacaktır.
- Gelişmiş kentlerde kazanılmış gelirlerin turistler vasıtasıyla kırsal yörelere transfer olması sonucunda kent ile kırsal bölge arasındaki gelişmişlik seviyesi farklılığı biraz daha azalmış olacaktır.
- Kırsal bölgelerde yöreye özgü kaynakların kırsal turizmin temel hammaddesini oluşturmasından dolayı, yerel iş birliği ve kalkınma taleplerinin güçlendirilmesine ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine yol açmaktadır. Bu durum, aynı anda yerel girişimcilik ruhunun da zamanla gelişmesine ortam hazırlamaktadır.

Sosyo-Kültürel Etkileri

- Kırsal turizm yardımıyla farklı sosyo-kültürel yapıda olan toplumlar birbiriyle ilişki kurabilmekte, bu da etkileşimi doğurmaktadır. Bu durum toplumsal değişimi hızlandırıcı bir rol oynamaktadır.
- Kentsel bölgelerden kırsal bölgelere, kırsal bölgenin yüksek turistik arz çekiciliğinden dolayı bir turizm hareketliliğine sebep olmaktadır. Buna istinaden zaman geçtikçe kentler ile kırsal bölgeler arasında yaşamsal ve davranışsal farklar yok olmaktadır.
- Kırsal yöreye gelen turistlerin kırsalda yaşayan yerel halk ile aynı ortamda bulunmaları ve onlar gibi hareket etmeleri neticesinde sosyal olarak bir etkileşim olmaktadır. Bu durum iki kesim arasında kalıcı dostlukların oluşmasına bilgi, beceri ve yetenek aktarımına sebep olmaktadır. Bunun neticesinde de insanlar yeni şeyler öğrenmekte ve yeni bakış açıları kazanabilmektedir.
- Kırsal turizmin toplumdan ayrı kalmış, sosyallikten uzaklaşmış kişilerin sosyalleşmesi ve hayata adapte olmaları konusunda etkili olduğu bilinmektedir (Haberal, 2015).
- Kırsal turizm kırsalda özellikle kadınlara yönelik istihdam yaratması ile bağlantılı olarak kadının ailedeki ve toplumdaki rolünü güçlendirmektedir. Buna istinaden kırsal yörede geri plana atılmış kadınların değeri bir nebze de olsa anlaşılabilir olacaktır. Ayrıca kırsal turizm yöredeki gençlerin ve kadınların girişimcilik ruhu kazanmasında katkıda bulunmaktadır.
- Kırsal yörelere has gelenekselleşmiş festival ve yöresel şenliklere yönelik ilgi, yörede yaşayan kişilerin bu faaliyetleri sürdürme konusunda isteğini kamçulamakta, bu durumun sonucu olarak yerli kimlikler güçlenmektedir. Ayrıca kaybolmaya yüz tutmuş kültürel miras unsurları da yeniden canlanmaktadır.
- Kırsal alanlarda kırsal turizmin gelişmesi aynı zamanda sağlıktan yararlanma konusunda noksan olan yerel halkın sağlık hizmetlerinin de gelişmesini olumlu yönde etkilemektedir (Çeken vd., 2007, s. 11).
- Kırsal turizmin yörede gelişmesiyle beraber yörede istihdam edilen halkın çeşitli eğitim programlarının katkısıyla mesleki bilgi ve becerileri gelişmekte, buna istinaden kırsal işgücünün niteliği artmaktadır.

- Kırsal turizm sayesinde kente göç olgusu azalmakta, dolaylı olarak kentte yaşanan olumsuz durumlarda (çarpık kentleşme, gecekondulaşma, kalabalıklaşma vb.) iyileşmeler sağlanmaktadır.
- Kırsal yörelerde uygulanan kırsal turizm modelleri; ekonomik faaliyetleri ve yerel kaynak değerlerini çeşitlendirmekte, iş birliği ve örgütlenme ile bölgenin kalkınmasına yardımcı olmaktadır. Bu olay yerel halkın girişimcilik ve birliktelik ruhunu da kuvvetlendirmektedir (Kızılaslan ve Ünal, 2014, s. 47).
- Kırsal turizm artan gelir ile birlikte yerel halkın sosyal yaşam biçiminde olumlu gelişmelere sebep olmaktadır (Busby ve Rendle, 2000, s. 635).
- Kırsal turizm yöre halkının tüketim alışkanlıklarında ve beslenme biçimlerinde olumlu yönde değişmesine katkıda bulunmakta ve toplumsal değer yargılarının değişimini hızlandırmaktadır.
- Eğitim, sağlık, sosyal hizmetlerde iyileşme sağlar ve bu hizmetleri geliştirerek insanların yararına sunar (Çetin vd., 2017).
- Kırsalda turizmin gelişmesiyle yörede bulunan kültürel varlık unsurları koruma altına alınmaktadır. Turistler ve yerel halk yörenin tarihi ve kültürü hakkında bilgi sahibi olmakta ve gelecek kuşaklara aktarmaktadır.
- Kırsal turizm gelişmesiyle kültürel varlıkların yanı sıra geleneksel mimarinin korunması da sağlanmış olur.
- Kırsal bölgelerde turizme bağlı olarak köy pansiyonculuğunun gelişme göstermesiyle birlikte yörede yaşamını idame ettiren halkın ve turistlerin kültür yapısında, yaşam biçiminde çift yönlü bir etkileşim olmaktadır. Bu iki taraf arasında oluşan dostluğa bağlı olarak yemek kültürü, giyim kuşam, gelenek görenekler gibi kültürel bileşenlerin alışverişi sonucunda kültürlerin zenginleşmesi sonucu doğmaktadır.

Çevresel Etkileri

- Kırsal turizm, konut, çalışma koşulları ve altyapı olanaklarının iyileştirilmesine neden olduğundan dolayı bu olumlu gelişmeler yörede yaşayan halkın yararına olacaktır. Kırsal yörelerin turizme kazandırılmasıyla, yörede yaşayan insanlar, kişisiz ve kirli bir çevrenin pazarlama açısından sıkıntılı olduğu gerçeğini öğrendikten sonra, doğal çevrenin korunmasına itina ederek, korumanın doğrudan uygulayıcısı olmaktadır.

- Kırsal turizmden elde edilen gelirler kültürel anlamda çekiciliğe sahip yapıların uygun şekilde restore edilmesine katkı sağlamaktadır.
- Kırsal turizm sayesinde kırsal bölgelerde çevre bilinci zamanla gelişir. Kırsal yörelerde yaşamını sürdüren kişiler, yöreye ait olan turizm arz unsurlarından gelir sağladıkları için bu unsurları korumaya daha fazla özen göstermektedirler.
- Kırsal turizm bir yandan sürdürülebilir yerel kalkınmayı sağlarken diğer yandan doğal ekosistemlerin korunmasını da sağlamaktadır.

Birçok özelliğinden dolayı kırsal turizm, diğer turizm türlerine oranla kültür ve çevre ile en uyumlu, olumsuz etkileri en az olan turizm çeşididir (Soykan, 2003). Buna karşın olumlu etkilerinin bir hayli fazla olmasına rağmen olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel olmak üzere bu etkiler aşağıdaki gibi özetlenebilir (Mason ve Cheyne, 2000; Morgül, 2006, s.70; Uçar vd., 2010):

- Genelde tarımdan gelir elde eden halkın kırsal turizm yüzünden tarım sektörü dışına kaymasına neden olmaktadır.
- Kırsal turizmin plansız ve programsız gelişimi, tarımsal alanların ve faaliyetlerin azalmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı tarımsal ürün deseni değişerek verimlilik azalmaktadır.
- Kırsal alanların gereğinden fazla ve yoğun kullanılması, ekolojik dengeyi bozarak doğal, kültürel ve çevresel alanların yıpranmasına neden olmaktadır. Ayrıca aşırı kalabalık olma durumu otantikliğin kaybolmasına ve çekiciliklerin azalmasına neden olmaktadır.
- Kırsal turizm yörede enflasyonist baskı oluşturur, bundan dolayı da taşınmaz menkullerde spekülasyon artışları olmaktadır.
- Kırsal yörede yaşamını sürdüren halkın kırsaldan sağladığı kazançları tarım dışında hatta yöre dışında değerlendirmesi farklı sektörlerle sermaye akımını kuvvetlendirerek, kırsal turizmin kırsal alanı kalkındırma gayesinden uzaklaşmasına neden olmaktadır.
- Kırsal yörelerde turizmin gelişmesi sosyal ve kültürel açıdan tarım yörelerine özgü gelenek ve göreneklerin kaybolmasına sebep olabilmektedir.
- Kırsal turizm yerel toplumda özentiliğin yaşanmasına, madde bağımlılığının artmasına, toplum kimliğinin bozulmasına, suçun artmasına ve güvenlik

problemlerinin yaşanmasına neden olmaktadır (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006, s. 67).

- Kırsal turizm “kültürel kirlenmeye” sebep olabilir. Yöre kültürün maddi ve manevi değerlerinin yok olmasının yanında "bayağlaşması" ayrı bir sorun olarak ortaya çıkar (Soykan, 1999, s. 74).
- Yöresel kültür unsurlarının ve sanatsal yapıtların gelir elde etme maksadıyla yapay bir şekilde yeniden oluşturulmasını sağlar. Kültürün ticari bir turist hareketine dönüşmesi, doğal konukseverliğin kötüye kullanılması toplumun yerel değer ve kimliğini tahrip edebilmektedir.
- Turistlerin turizm bölgesinde önceliğe sahip olmaları bazı yerlerin yerel halka yasaklanması gerginliğe yol açabilir. Bazı toplumlarda bu tür olaylar “yabancı korkusu (xenophobia)” denilen rahatsızlığa dönüşmektedir. Aşırı kalabalıklaşmanın meydana getirdiği sıkışıklık/izdiham yerel halkın hoşnutsuzluğunu arttırmaktadır (Özgünç, 1984, s. 106).

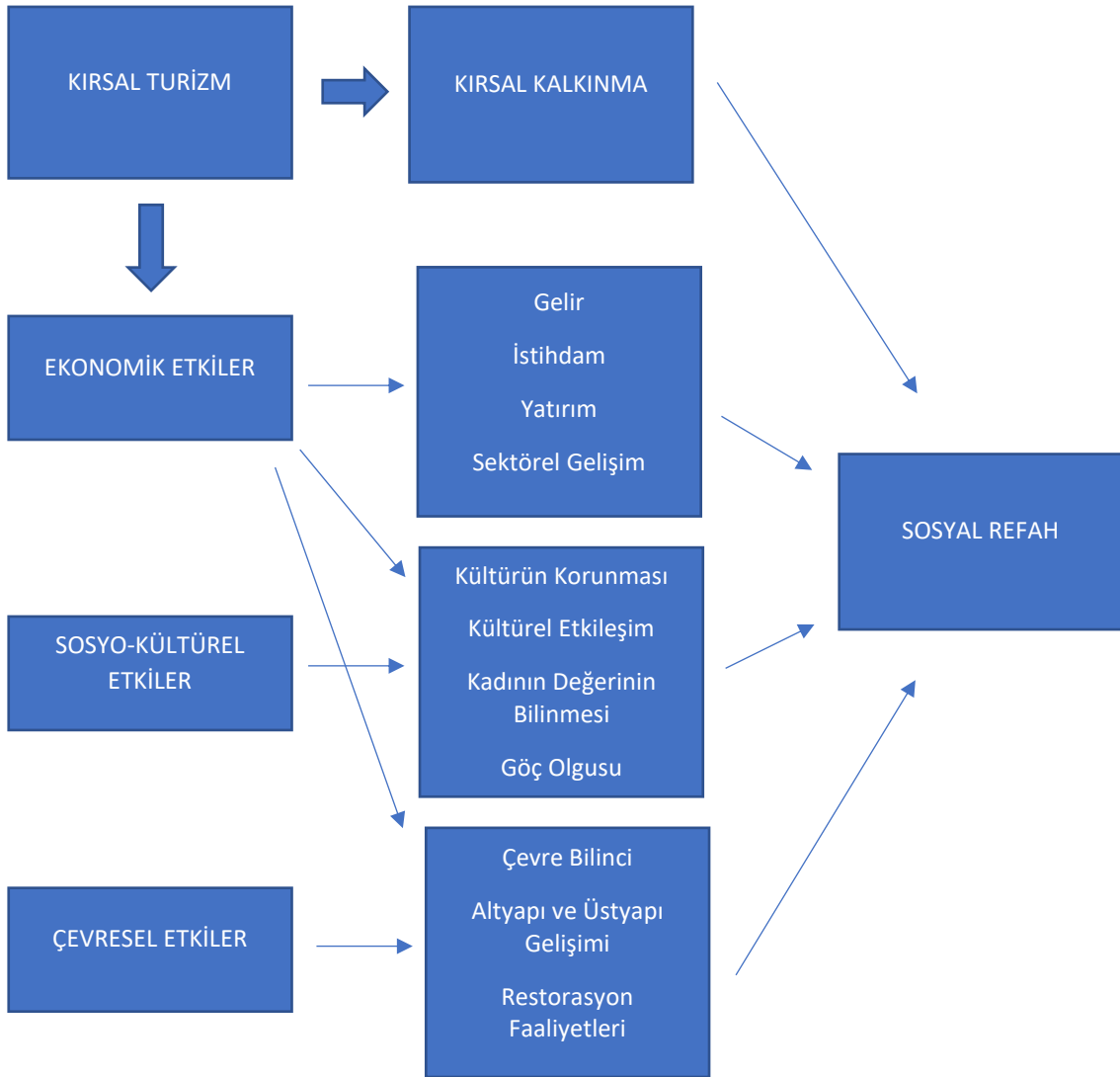
Kırsal turizm kırsal yörelerde ekonomik, sosya-kültürel, çevresel olmak üzere çeşitli olumlu etkileri vardır. Bu olumlu etkiler kırsalda yaşayan insanların kalkınmasını sağlar ve insanların sosyal refah seviyesinin pozitif yönde artmasına neden olur. Kırsal turizm, kırsal kalkınma ve sosyal refah ilişkisi bir sonraki başlıkta detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

2.4. Kırsal Turizm, Kırsal Kalkınma ve Sosyal Refah İlişkisi

Günümüzde kalkınma başta olmak üzere, bireylerin ve toplumların yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve refah seviyelerinin yükseltilmesi gibi konular üzerinde sıkça tartışmalar ve araştırmalar yapılmaktadır. Kalkınmanın genel manada ölçütü refah düzeyidir. Refah artışı sayesinde hem sosyal hem de ekonomik yönden daha yüksek bir kalkınma düzeyine ulaşılır. Kalkınma hamlesine başlayan bir ülkede öncelikle ekonomik gelişme gerçekleşmekte sonrasında sosyal kalkınma gerçekleşerek tamamlayıcı güç oluşturmaktadır (Özgüven 1988).

Enflasyon, işsizlik, borçlanma, teknolojik yeniliklere ulaşamama, sağlık ve eğitim olanakları yetersizliği gibi pek çok ülkenin karşı karşıya kaldığı olumsuzluklar kalkınma çabalarının önemini daha da ortaya çıkarmaktadır. Kalkınma; sosyal, ekonomik ve insani açıdan bir ulusun yapısal niteliklerinin pozitif yönde ilerlemesi manasına gelmektedir

(Tolunay ve Akyol, 2006). Kırsal kalkınma kavramı ise, sosyal, ekonomik ve çevresel değişimlerin uzun vadede bütün halkın refahını yükseltecek biçimde düzenlenmesini sağlayan bir süreç olarak tanımlamaktadır (Moseley 2003, s. 2). Refah, iyilik ya da insanlar için iyi olan hali olarak tanımlanır. Spesifik olarak incelendiğinde ise esas itibarıyla sağlık hizmetleri, barınma, sosyal güvenlik, kültürel etkinlikler, eğitim gibi sosyal olanakların sağlanmasıyla elde edilen daha iyi olma halidir (Aca, 2018). Bu tanımlar ışığında kalkınma önderliğinde kırsal kalkınma ile refahın amaçları aynı doğrultuda insanların uzun vadede mutlu olması üzerine kurulmuştur.

Şekil 2.3. Kırsal Turizm-Kırsal Kalkınma-Sosyal Refah Etkileşimi

Kırsal turizm, kırsal kalkınma uzmanları tarafından kırsal alanların kalkınmasında yeni bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Emekli vd., 2006, s. 330). Kırsal turizm, en

genel anlamıyla kırsal alanlarda gerçekleştirilen, doğaya, doğal yaşama ve yöresel değerlere önem veren, tarım ve hayvancılık gibi kırsal ekonomik etkinlikleri içine alan bir alternatif turizm türüdür (Köroğlu ve Köroğlu, 2006, s. 234). Kırsal turizm, kırsal kalkınma bağlamında en önemli ve öncü niteliğinde olan bir endüstridir (Çeken vd., 2007, s. 9). Kırsal kalkınma ile kırsal turizm arasında paralel doğrultuda bir ilişki bulunmaktadır. Kırsal turizm kırsal yörelerde tarımın dışında yapılan ekonomik faaliyetlerin başarı sembolüdür (Soykan, 2006).

Kırsal turizmin etkileri incelendiğinde kırsal yörede ana geçim kaynağı tarım olan kişilerin gelirlerinde kırsal turizm sayesinde olumlu yönde gelişme gözlemlenir, çünkü kırsal turizm yörede turizmi geliştirir, tarım sektöründe üretimi artırır ve ürünlerin gerçek fiyattan satışına ön ayak olur ve bölgede gelir artışını sağlamış olur. Geçimini tarımsal faaliyetlerden karşılayan kırsal bölgelerde yaşamını idame ettiren kişilerin kırsal turizmin gelişmesiyle hem refah düzeyi artmış olacak hem de gelire bağlı olarak yoksulluk da azalmış olacaktır (Çeken vd., 2007).

Genel anlamda yoksulluk; sürdürülebilir bir yaşamın ve gelirin yerine getirilmesi için üretimde kullanılan kaynakların kıtlığıdır. Geniş anlamda yoksulluk sağlıklı olmama, yetersiz beslenme, eğitim noksanlığı, gibi beşerî sermaye unsurlarından faydalanamama, barınma imkânının yokluğu, hastalık ve bununla ilişkili olarak ölümlerin artması, çevre koşullarının güvenli bir şekilde sağlanmaması ve sosyal ayrımcılığa maruz kalma olarak tanımlanabilmektedir (Zhao ve Ritchie, 2007).

Kırsal kesimde yoksul oranı kentsel kesimde yaşayan insanlara göre daha fazladır. Kırsal kalkınma ile kısmen gelir seviyesi daha düşük olan kırsalda yaşayan kişilerin, daha insancıl bir şekilde yaşam koşullarına kavuşturulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kırsalda yaşayan insanların yaşam standardı yükseltilerek geleceğe umutla bakılmış olacaktır. Bu bağlamda amaç sadece kırsal alanlarda yaşayan yoksul insanların refah seviyesi ya da hayat standartlarını yükseltmek değil, aynı zamanda kırsal yöre halkının daha iyi yaşam koşullarında yaşamalarını sağlamak ve geleceğini garanti altına almaktır. Bu durum da yörede kırsal turizm olgusunu geliştirerek sağlanır (Ekiztepe, 2020), çünkü kırsal turizm maksadıyla seyahat eden kişiler yörede konaklama hizmetlerinden yararlanmaktan yöresel yemekleri tatmaya, yöresel el sanatlarıyla yapılmış eşyaları almaktan yöresel etkinliklere katılmaya kadar bir sürü faaliyette bulunur. Bu faaliyetler sonucu da seyahate katılan kişiler yöre ekonomisine ya da yörede

yaşayan kişilerin gelirlerine destek verir, doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkiler yaratır (Leco, vd., 2013, s. 257).

Kırsal turizmin yörede gelişmesi sayesinde yörede yaşayan halkın gelirinin artması ile beraber sağlık ve eğitim gibi olanaklardan yararlanma olanağı da artmış olacaktır (Haldar, 2007). Günümüz şartlarında bilgiye dayalı rekabetin artmasıyla birlikte eğitim eskiye nazaran çok daha önemli bir hale gelmiştir. Yadsınamaz bir gerçekten bahsetmek gerekirse eğitimin, toplumsal ve ekonomik bölüşüm sürecinde en seçici unsurlardan birisi olduğu kanısıdır. Refahın toplum nezdinde gerçekleştirilebilmesi için eğitime ve eğitime yönelik yatırımlara önem verilmesi gerekmektedir (Alpaydın, 2008, s. 50). Eğitim, insanların daha çok ekonomik değer üretebilmesine olanak sağlar ve en önemli beşerî sermaye yatırımlarından birisidir. Eğitim bağlamında kendini geliştirmiş olan kişiler hayatlarını kolaylaştıracak düzeyde bilgi sahibi olurlar. Bu malumatlar bağlamında eğitim, insanların refah düzeylerini hem doğrudan hem de dolaylı olarak olumlu bir şekilde etkilemektedir (Akar, 2015, s. 24). Kırsal yörelerde kırsal turizmin gelişmesiyle istihdam edilen kişilerin meslek konusunda verilen bilgi ve becerileri çeşitli eğitim programlarının katkısıyla gelişmekte, kırsal alanlarda işgücü nitelikli bir hal almaktadır (Çeken vd., 2012, s. 14). Yine kırsal yörelerde kırsal turizmin yaygınlaşması ile eğitim ve sağlık hizmetlerinin sayısında ve kalitesinde kayda değer miktarlarda artışlar meydana gelmektedir (Akça, vd., 2001, s. 29).

Belli bir toplumda yaşayan kişiler için istihdam olanaklarının artırılması o kişilerin hem ekonomik hem de sosyal refah seviyesini artırmak için önem arz etmektedir (Özpinar, vd., 2011, s. 134). Bir ekonomik yapının üretim düzeyi seyrini inceleyerek o topluluğun ya da ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi sahibi olunabilir. Bolluğun, zenginliğin kısaca refahın kaynağı üretimdir. Refah ancak üretim akabinde yatırım ile gerçekleştirilebilir. Bunların kaynağı da istihdamdır (Aktan, 2010, s. 192).

İşsizlik toplumda yaşayan insanlar arasında gelir dağılımını olumsuz etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. İşsiz durumda kalan kişilerin üretim sürecinin dışında kalması sonucunda bu kişiler gelir temin etme imkanlarından yoksun kalmaktadırlar. Toplulukta istihdam olanaklarının artırılmasına öncelik sağlanarak işsizlik azaltılabilir. Bu doğrultuda yoksulluk, gelir adaletsizliği azaltılır ve sonuç olarak insanların refah seviyesi artmış olur (Çalışkan, 2010, s. 95). Bilindiği üzere otomasyon imkânı sınırlı durumda olan turizm, insan yani emek gücüne dayalı bir sektördür. Bu niteliğinden dolayı işsizlik oranı yüksek olan kırsal yöreler başta olmak üzere gençlerin, yaşlıların,

kadınların, engelli vatandaşların, eğitim seviyesi düşük olan kişilerin istihdamına olanak vermektedir. Buna ek olarak yörede yaşayan yoksul halk için yarı zamanlı iş olanağı sunabilmekte, daha az beceri gerektiren ve düşük maliyetli yatırımlar içermekte, kimi zaman da turizm ile ilişkili diğer faaliyetlerin ekonomik yarar sağlamalarına fırsat vermektedir (UNWTO, 2016, s. 2). Tarım sektörü ile kıyaslandığında daha fazla istihdam olanağı yaratan turizm endüstrisi, kırsal iş çeşitliliği oluşturarak anında istihdam temin etme özelliği ile yoksulluk ve işsizlik sorununa daha etkili bir çözüm sunma yeteneğine sahip olmakla birlikte, kırsal yörelerin ekonomik çeşitliliği için önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu kapsamda mikro bazda girişimcilerin desteklenmesi, kişilerin kaynak oluşturmalarına yardımcı olunması, diğer iş olanaklarını keşfetme becerilerinin hareketlendirmesi önem arz etmektedir (Mthembu, 2012, s. 66).

Turizm endüstrisinin genel manada; doğrudan, dolaylı ve uyarılmış olmak üzere ülke ekonomisinde üç tür istihdam yarattığı kabul edilmektedir. Turizm endüstrisinin kendisinden kaynaklanan ve direkt olarak ona bağlı olan işler doğrudan istihdamı oluşturmaktadır. Konaklama işletmelerinden yiyecek içecek işletmelerine, seyahat acentalarından hediyelik eşya satan mağazalara, eğlence kulüplerinden turizm örgütlerine kadar işler bu grup içerisinde yer almaktadır. Turizm endüstrisinin gereksinim duyduğu malları ve hizmetleri karşılayan işler sonucu meydana gelen istihdam dolaylı istihdamdır. Tarım, imalat, tekstil, inşaat ve diğer hizmet endüstrisinde oluşturulan istihdam bu grupta yer almaktadır. Dolaylı ve doğrudan istihdam ile oluşturulan gelir harcandıkça turizmin çarpan etkisi ile ekonomide meydana getirilen istihdam ise uyarılmış istihdamdır (Çeken ve Erdem 2003).

Kırsal turizm kırsal bölgelerde istihdam olanağı sağlamasıyla yörede yaşayan insanın kente göç etmesini engelleyecektir. Yöre insanı kente göç etme olgusuna kapılmadan kentsel olanakları elde etme olanağı sağlayacaktır. Ayrıca özellikle kadın istihdamının artmasıyla kadının ailedeki ve toplumdaki statüsü güçlenmektedir (Demircioğlu, 1993). Kırsal turizm, kırsalda geri plana atılmış, genel anlamda ev işleri ve köy işleri yapmaya güdülmüş kadınların, çalışma hayatına adım atmasını sağlamış ve onların kendi başlarına başarı elde etmesini teşvik ederek kırsalda rolünün değişmesine neden olmuştur. Böylece kırsalda kadın gerek aile yaşamında gerekse sektörel anlamda güçlenmiştir (Köroğlu ve Köroğlu, 2006).

Kırsal alanlarda kırsal turizmin gelişmesiyle bölgesel olarak dengesiz gelişmenin kısmen önüne geçilecektir. Bunun yanında kırsal turizm sayesinde elde edilen gelirler,

ekonomide çarpan etkisi yaratacak ve hane halkının sosyal, ekonomik durumunun sürdürülebilir hale gelmesi kırsal turizm sayesinde sağlanmış olacaktır (Ashley, 2000, s. 20). Ek olarak kırsal turizm aktivitesi gerçekleştiren kişiler yöreye özgü el sanatları, yemekler, yöresel aktiviteler vb. turistik ürünlerden yararlanarak yörede yaşayanların gelirlerine destek vermektedir (Leco vd., 2013). Böylece alım gücü yükselen yöre halkının turizm amaçlı yeni yatırımlar yapması mümkün hale gelmekte ve yerel girişimcilik ruhunun oluşmasını sağlamaktadır (Çeken vd., 2007). Ayrıca gelirin artması sayesinde insanlar birincil ihtiyaçlarının yanında sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını da karşılayabilmektedir. Kırsal turizm kırsal alanlardaki altyapı sorununu ortadan kaldırarak kırsalda yaşamını sürdüren kişilerin yaşam kalitesini yükseltmektedir (Soykan,1999).

Kent ve kırsal alanlar arasındaki ilişkilerin gelişmesi, zamanla kent ve kırsal arasındaki yaşam ve davranış farklılıklarını yumuşatmaktadır. Aile bireyleri, küçük çocuklar için daha hoş, daha değişik vakit geçirmeye imkân veren bir ortam bulmaktadır (Morgül,2006). Ayrıca yeni insanlar tanıma ve dışa açılma; turistler için ise kırsal aile ile birlikte yaşama, yeni dost edinme ve farklı hayat görüşüne sahip olma gibi faydalar sağlayabilmektedir (Kadanalı ve Yazgan, 2012). Bu durumlar da sosyal açıdan kırsal alanlarda yaşayan insanların gelişme göstermesine dolaylı olarak etki yapmaktadır.

Kırsal bölgelerde turizmin gelişme göstermesi sonucunda bölgedeki kültürel varlıklar koruma altına alınmakta, yerel halk ve turistler bölgenin tarihi ve kültürü hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Ayrıca turizmden elde edilen gelirler kültürel anlamda çekiciliğe sahip yapıların uygun şekilde restore edilmesine katkı sağlamaktadır. Kırsal alanlarda doğayla iç içe zaman geçiren insanlar çevre konusunda daha bilinçli hale gelmekte ve yaşam tarzlarında doğayı korumak konusunda değişiklikler yapmaktadırlar (Uçar, 2017, s. 92). Kırsal turizmle kırsal kalkınma bir nebze sağlanmış olur ve kırsal alanlarda yaşayan insanların ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan yapısını değiştirecek biçimde üretim, gelir ve refah düzeylerinin geliştirilmesi sağlanır (Ün, vd., 2012).

Kırsal turizm, kırsal kalkınmanın sağlanması ve kırsal yörede yaşayan insanların sosyal refah seviyesinin artırılması için olmazsa olmaz bir turizm çeşididir, çünkü kırsal turizm tarım dışı gelir getirir yine tarım dışı istihdam olanakları sağlar. Gelir ve istihdam kırsal alanlardaki en büyük sorunların başında gelmektedir. İki sorun beraberinde başka sorunları doğurmaktadır. Örneğin; gelirlerin azlığı yüzünden alım gücü olmayışı, çeşitli sosyal hizmetlerden (eğitim, sağlık vb.) yararlanamama veya eksik yararlanma, suçun artması, insanların istihdam noksanlığından göç etme duygusuna kapılması gibi bir sürü

olumsuzluk sayılabilir. Bu iki sorun bertaraf olduktan sonra kırsal kalkınma kısmen sağlanır ve yörede yaşayan insanların sosyal refah seviyeleri artış gösterir. Tabii ki kırsalda insanların sosyal refahlarının sağlanması için sadece kırsal turizm yeterli olmaz bunun yanında tarımsal kalkınma politikaları uygulanmalı ve kırsal sanayi geliştirilmelidir. Kısaca kırsal turizm; kırsal kalkınmanın sağlanması ve kırsal yörede yaşayan insanların sosyal refah seviyesinin arttırılması için başta gelen bir endüstridir.

3. ALANYAZIN

Kırsal turizm ile ilgili çalışmalar incelendiğinde çalışmaların çoğunlukla kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi, kırsal turizmin önemi ve etkileri, kırsal turizmin diğer turizm çeşitleri ile ilişkisi, yöre halkının kırsal turizme bakış açısı gibi konulara değindiği görülmektedir (Çeltek, 2004; Morgül, 2006; Yılmaz ve Gürol, 2012; Ongun, vd., 2015; Akbulak, 2016; Ercan, vd., 2017; Can ve Kızılırmak, 2018; Çuhadar, 2019; Surat, 2020; Soykan, 2003; Karafakı ve Yazgan, 2012; Çeken, vd, 2012; Metin, vd., 2012; Kuter ve Ünal, 2013; Nagaraju ve Chandrashekara, 2014; Sidali, Spiller ve Schulze, 2011; Mikaeili ve Memlük, 2013; Ataberk, 2017; Çeken, vd., 2012; Akçura ve Karadağ, 2015; Košić, Demirović ve Dragin, 2017). Bu konuyla ilgili yapılmış çalışmalar detaylı bir şekilde bu konu başlığı altında incelenmiştir.

Kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi kapsamında yapılan çalışmalarda genel anlamda incelendiğinde il, ilçe, kasaba, köy bazında araştırma yapılacak yerin kırsal turizm potansiyelini açığa çıkarma ve bu manada güçlü, zayıf yönlerini, tehdit ve fırsatları saptamak hedeflenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda yapılan çalışmalarda kırsal turizm ile yöre halkının kalkınması ve yöredeki turizmin geliştirilmesi kapsamında, planların ve projelerin yapılması çok önemlidir. Genel manada bu çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların yapıldıkları yörede kırsal turizm için yeterince arz kaynağının bulunmakta olduğu belirtilmiştir. Bu kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi için SWOT analizinde ortaya çıkan zayıf yönler gözden geçirilerek uygun çözümler üretilmesi gerektiği savunulmuştur. Bu kırsal bölgelerde, kırsal kalkınmanın uygulanabilir olması için kırsal turizmin bu manada kayda değer bir araç olarak dikkate alınmasının önemli olduğu söylenmiştir. Gelecekteki yöre turizmi için, plan ve programlar yapılırken SWOT analizde ortaya çıkan güçlü-zayıf yönlerin ve fırsat-tehditlerin göz önünde bulundurulması hem yerel halkın hem de yöredeki turizmin gelişmesi açısından önemli olduğu beyan edilmiştir (Çeltek, 2004; Morgül, 2006; Yılmaz ve Gürol, 2012; Ongun, vd., 2015; Akbulak, 2016; Ercan, vd., 2017; Can ve Kızılırmak, 2018; Çuhadar, 2019; Surat, 2020).

Kırsal turizmin önemi bağlamında yapılan çalışmalar; kırsal turizmin birçok yararı olduğuna (ekonomik-sosyal-çevresel-kültürel) ve ülke turizmine önemli ölçüde katkıda bulunacağına odaklanmıştır. Çalışmalarda küreselleşmenin olumsuz etkisi olarak şehirlerin dokusunun bozulduğu, yaşanır olmaktan çıktığı bu durumların insanları doğa ile bütünleşmeye ittiği vurgulanmıştır. Bu ihtiyacı karşılamada da kırsal turizmin en etkili

turizm çeşidi olabileceği araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır. Kırsal alanlarda yapılan kırsal turizm faaliyetlerinin gelişimini etkileyen faktörleri anlamak, bu bölgelerde yapılacak olan turistik yapılanmanın, bu turizm çeşidinin mantığına aykırı olmadan gerçekleştirilebilmesi açısından önemli olduğu savunulmuştur. Turizmin mevsimsel özellikten çıkıp tüm yıla yayılabileceğini ve turizmin tek bir coğrafyada değil tüm ülkeye yayılabileceği savunulmuştur. Diğer yandan bilinçli ve farklı turistlerde talep oluşturarak pazar genişlemesine neden olabileceği dile getirilmiştir. Ayrıca kırsal turizmin diğer turizm çeşitleri ile kolay entegre olabileceği ve diğer turizm çeşitlerine dinamizm sağlayabileceği düşünülmektedir. Son olarak kırsal turizmin sürdürülebilir oluşu, doğayı ve kültürel mirası koruması özelliğinin önem arz ettiğine değinilmiştir (Soykan, 2003; Karafakı ve Yazgan, 2012; Çeken, vd, 2012; Metin, vd., 2012; Kuter ve Ünal, 2013; Nagaraju ve Chandrashekara, 2014).

Kırsal turizmin diğer turizm türleri ile ilişkisi bağlamında yapılan çalışmalarda kırsal turizmin; kültür turizmi, tarım turizmi (agroturizm) ve gastronomi turizmi vb. diğer turizm çeşitleri ile bütünleştirilmesi, bu turizm çeşitlerinin birbirini tamamlayabilmesi ve aralarında bütünleşme olanaklarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda bahsi geçen turizm çeşitleri arasında ilişkiler, benzerlikler, etkileşimler ve geçişlerin olup olmadığı araştırılmıştır. Kırsal yörenin yeme-içme, kültür, tarım envanterinin ortaya konulması gerektiği ve bu bağlamda markalaşma konusunda faaliyetlerin yapılmasının elzem olduğu savunulmuştur. Sürdürülebilirlik açısından da doğal yapının bozulmadan aktarılması gerektiğine değinilmiştir. Kırsal turizmin diğer turizm türleri ile entegrasyonunun ve bilinirliğinin artırılması için, yöresel, bölgesel hatta ülke çapında kolektif olarak çalışılması gerektiği belirtilmiştir. Bu konuda kamu yönetimi nezdinde yerel yönetimler, eğitim kurumları ve gönüllü kuruluşların ortak çalışmaları ve birlikte yol almalarının çok büyük yararı olacağı belirtilmiştir. Kırsal turizmin; kırsal kültür, çevre ve tarımla bütünleşen, ayrıca diğer turizm çeşitleriyle de son derece kolay entegre olabilen bir turizm türü olduğu belirtilmiştir. (Sidali, Spiller ve Schulze, 2011; Mikaeili ve Memlük, 2013; Ataberk, 2017).

Yöre halkının kırsal turizme bakış açısını açıklamak amacıyla yapılan çalışmalar incelendiğinde kırsal yörelerde yaşayan yerel halkın kırsal turizmin sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel faaliyetlere yönelik bakış açısını saptamaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda kırsal turizme bakış açısının kırsal turizm faaliyetlerine verilecek destek üzerindeki açıklayıcı etkisi de incelenmiştir. Ek olarak sürdürülebilir

turizm olgusundan yola çıkılarak, kırsal turizm ürünlerinin geliştirilmesi ve bu ürünlere karşı yöre halkının tutumları ve davranışlarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Yapılan çalışmaların sonuçları bağlamında aktif olarak turizmde yer alan ya da yöredeki turizm olayının farkında olan yöre halkının, kırsal turizme olumlu baktığı, kırsal turizmin kırsalda var olan istihdam sorununun çözümünde rol oynadığının ve kırdan kente göçü engellediğinin bilincinde oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca çevre koruma bilincini canlandırdığını ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılacağı farkındalardır. Bu çalışmalar ışığında, devlet, yerel yönetimler, üniversiteler, çeşitli dernek ve kuruluşlar aracılığıyla çeşitli projelerin gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu sayede yörede yaşayan halkın turizm faaliyetlerine katılmasına olanak sağlanarak, kırsalda yaşayan kişilerin kırsal turizm hakkında bilgisinin artacağı öngörülmüştür (Çeken, vd., 2012; Akçura ve Karadağ, 2015; Košić, Demirović ve Dragin, 2017).

Turizm bağlamında kırsal kalkınma ile ilgili çalışmalar incelendiğinde kavramsal olarak kırsal kalkınma programları ile politikaları ve kırsalda yapılan turizm faaliyetlerinin kırsal kalkınmaya etkisi üzerinde odaklanmıştır (Tolunay ve Akyol 2006; Özkan, 2007; Şerefoğlu 2009; Çakır, 2011; Dimitrovski, vd., 2012; Civelek, 2013, Giannakis, 2014; Ongun, 2015). Turizm bağlamında kırsal kalkınma programları ve politikaları ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, yapılan çalışmaların ortak amacının, kırsal alanların kalkınmasına yönelik program ve politikaları irdelemek, uygulanan kırsal kalkınma yaklaşımlarını göz önünde bulundurarak, son yıllarda kırsal kalkınma kapsamında önemli bir araç olarak kullanılan kırsal turizmin Türkiye'deki kırsal kalkınma bağlamında üstlenebileceği rolü belirlemek olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan çalışmalar, ülkelerin barındırdıkları nüfusun refah ve mutluluğunu sağlamak amacıyla, sahip oldukları kaynakları verimli bir şekilde kullanmak zorunda olduğunu savunmuşlardır. Kalkınma, bulunulan durumdan ya da bir önceki konumdan hareket ederek, değişime girmeyi öneren dinamik bir kavramdır. Kırsal kalkınmanın; insan yaşamına olumsuzluklar getiren kırsal çevre koşullarının iyileştirilmesine yönelik olarak kullanılabileceğini savunmuşlardır. Ülkemizde gerçekleştirilen kırsal kalkınma politikalarıyla kırsal alanlarda yaşayan yerel halkın refah seviyelerinin artırılmasının amaçlandığı ve kırsal kalkınmanın araçları olarak; tarım ve toprak ıslahı, tarımsal ürünlerin verimliliğinin artırılması, kırsal kalkınma projeleri, kooperatifleşme, kırsal sanayi, toplumsal kalkınma, köykent ve merkez köy benzeri proje uygulamalarının gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Ancak, bu uygulamaların süreklilik sağlanamadığı için

istenilen başarı düzeylerine ulaşamamış olduğu belirlenmiştir. Bunun nedeni olarak da kırsal kalkınma uygulamalarının dağınık, parçalı, eşgüdüksüz ve yerel halkın katılımına yer vermemiş olması olarak gösterilmiştir. Ayrıca, her ne kadar kalkınma planlarında ve ulusal kırsal kalkınma strateji belgelerinde kırsal kalkınma alanında politikalar üretilmiş olsa da etkin bir yasal ve kurumsal yapılanma oluşturulamamış olduğu sonucu ortaya konulmuştur (Tolunay ve Akyol 2006; Özkan, 2007; Şerefoğlu 2009)

Kırsalda yapılan turizm faaliyetlerinin kırsal kalkınmaya etkisi üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, araştırmacıların kırsalda gerçekleştirilen farklı turizm çeşitlerinin (kırsal turizm, agroturizm, eko turizm) kırsal kalkınmaya etkisi üzerine farklı bölgeleri uygulama alanı seçerek çalışmalarını gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Seçilen bölgenin turizm potansiyelinin belirlenmesi, yapılan turizm faaliyeti ile ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda ne denli değişim olduğunun anlaşılması, turizm talebin belirlenmesi, yörenin kalkınması için kırsal turizmin bir alternatif olarak değerlendirilmesi, kültürel mirasın korunması, kırsal turizmle birlikte göç olgusunun nasıl değiştiğinin belirlenmesi bu çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Sonuç olarak kırsalda gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin yörenin kalkınmasında pozitif katkıları olduğu söylenmektedir. Bu olumlu katkıların sürdürülebilir olması için yörenin doğal yapısını bozmadan yatırımların yapılması gerektiği savunulmuştur (Çakır, 2011; Dimitrovski, vd., 2012; Civelek, 2013, Giannakis, 2014; Ongun, 2015).

Refah ve turizm ile ilgili çalışmalar incelendiğinde genelde makro düzeyde çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Dünya genelinde refah ve turizm arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalar aşağıda özetlenmiştir (Snyman, 2014; Boukas and Zaikas, 2016; Soleimani, vd., 2018; Eric, vd., 2020).

Snyman, (2014) yaptığı çalışmada, eko turizm istihdamının kırsal kesime doğrudan etkisini anlamak üzere, altı Güney Afrika ülkesinde hane gelirleri, eko turizmin mutlak yoksulluğun azaltılması ve sosyal refahın iyileştirilmesi açısından rolünü anlamaya çalışmıştır. Altı Güney Afrika ülkesinde eko turizm istihdamının kırsal hane gelirleri ve genel sosyal refah üzerindeki etkisini incelemek üzere eko turizm de istihdam edilenler ve edilmeyenler olmak üzere 2 tür topluluk üyesi hedef alınmıştır. Veri toplama tekniği olarak anketten yararlanılmış, içeriğinde ise demografik bilgiler, sosyal refah ve yaşam standartları, eğitim, istihdam biçimleri, gelir ve giderler, sağlık, güvenlik ve çevresel faktörler sorgulanmıştır. Sonuç olarak eko turizmin yarattığı istihdam ile yerel sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağladığını, hane halkı gelirinin arttığını, bu durumda daha

iyi fırsatlara erişimin kolaylaştığını ve insanların refah seviyesinin arttığını tespit etmiştir. Synman, yoksulluğun belirgin olduğu Afrika kırsalında eko turizmi yaygınlaştırmanın ve istihdamı artırmanın yoksulluğu bertaraf edeceğini beyan etmiştir.

Boukas and Zaikas (2016) çalışmasında Kıbrıs'ın rekabet gücünü nasıl arttırabileceğini ve ekonomik durgunluğun getirdiği zorluklarla nasıl etkili bir şekilde başa çıkabileceğini, bir destinasyon olarak çekiciliğini sürdürürken aynı zamanda gelecek nesiller için niteliklerini nasıl sürdürebileceğini ve refahını nasıl sağlayabileceğini araştırmıştır. Yerel halkın yaşam kalitesini iyileştirmek için 'içten dışa' bir yaklaşımın uygulanmasını ve bu sayede adanın sosyo-kültürel canlanmasını teşvik edebileceği öne sürülmüştür. 'İçten dışa' bir yaklaşım, Kıbrıs turizm politikasını kırsal / özel ilgi turizmi gibi alternatif turizm çeşitlerine odaklanmaya yönlendirebileceğini savunmuştur. Sonuç olarak turizm politikasının adanın bozulmamış kültürel ve doğal varlıklarından yararlanarak kırsal turizm ve özel ilgi turizmi gibi alternatif turizm geliştirme biçimlerine odaklanması koşuluyla 'içten dışa' bir yaklaşımın uygulanabileceğini iddia etmiştir. Yerel temalı festivaller, kültürel miras turizmi veya yerel değerleri, gelenekleri ve kimlikleri besleyen, rekreasyon fırsatları sağlayan ve yerel toplulukların sosyal dokusunu canlandıran doğa turizmini geliştirme fırsatlarını temsil eden faaliyetler düzenlenerek ada sakinlerinin doğrudan refahına katkıda bulunulabileceğini savunmuştur.

Soleimani, vd. (2018) yaptıkları çalışmada Doğu Azerbaycan bölgesinde kırsal kesimde sosyal refahın geliştirilmesinde turizmin gelişmesinin rolünü incelemektedirler. Turizmin gelişmesi ile kırsal sosyal refah endekslerinin teşviki arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı sorusuna cevap aramak için yapılan çalışmada anket tekniği kullanılmıştır. Sonuç olarak kırsalda turizm faaliyetlerinin yapılması, turizm faaliyeti yapılmayan köylere göre sosyal refahın artması bağlamında daha fazla etki ettiği tespit edilmiştir. Bir başka söylemle kırsal turizm yapılmayan köylerin refahı daha az gelişmiş, kırsal turizm yapılan köyler daha fazla gelişmiştir.

Eric, vd. (2020) yaptıkları çalışmada havayolu bağlantıları, turizm ve refah arasındaki ilişki üzerine odaklanmışlardır. Ülkede havayolu bağlantılarının gelişmesiyle taşımacılık, turizm ve ticaretin gelişeceği bununla beraber de insanların refah seviyesinin artacağını savunmaktadırlar. Çalışma, güvenli, sağlıklı ve verimli havayolu bağlantısının kalkınma için hayati bir kaldıraç olarak önemini vurgulamaktadır. Ayrıca hava yoluyla uluslararası erişilebilirliğin, herhangi bir turizm destinasyonunun geliştirilmesi ve küresel ekonomiye entegrasyonu için gerekli olduğunu belirtmektedirler.

Isparta Kuyucak'la alakalı yapılmış turizm ile ilgili çalışmalar son 1-2 senedir artış göstermiştir. Ceylan ve Somuncu (2021)'deki çalışmada, Kuyucak ve Akçaköy de lavanta tarımsal faaliyet olarak hangi yıl başladığını, bu durumun tarım turizmine nasıl dönüştüğünü ve yerel halka ekonomik katkı sağlayıp sağlamadığını ölçmek amacıyla araştırma yapmışlardır. İki destinasyonda turizm olarak daha yeni olduklarını Kuyucak daha ön planda olduğunu, Akçaköy sadece Lisinia doğa işletmesiyle turizm faaliyetlerini yürüttüğünü iddia etmiştir. Son olarak; Lavanta tarımı kırsalda ekonomik olarak çeşitliliği sağlamış olduğunu ifade etmiştir. Aşıroğlu ve Çuhadar (2021)'deki çalışmada, sosyal medyanın destinasyon imajı algısı üzerinde etkisini araştırılmıştır. Sonuç olarak Isparta Kuyucak'ın insanların gözünde olumlu imaj çizmesi ve gözde seyahat rotalarından biri haline gelmesinde sosyal medyanın kayda değer ölçüde payının olduğu söylemektedirler. Tarhan (2020)'de, Kuyucak Köyü'nün eko turizm faaliyetlerini saptamak ve çalışma alanının doğal ve kültürel peyzaj özelliklerini ortaya koymak amacıyla çalışma yapmıştır. Kuyucak'ta lavanta turizminin sürdürülebilirliğinin sağlanması için plan ve projeler belirlenerek kırsal kalkınma, sürdürülebilir tarım ve sürdürülebilir turizme ilişkin sonuç ve önerilerde bulunulmuştur. Ongun ve Erbaş (2020)'de, sosyal medyada lavanta bahçeleri ile ön plana çıkan Kuyucak Köyü'nü ziyaret eden kişilerin Tripadvisor sitesindeki yapmış oldukları yorumları içerik analizi yöntemiyle incelemektedir. Araştırma sonucunda olumlu söylemler arasında fotoğrafçılık, yörede yaşan kişilerin misafirperverliği ve yörede üretilen ürünlerin satışı gibi olgular ön plana çıkmıştır. Olumsuz söylemler arasında ise, beklentilerin karşılanmaması, mevsimsellik ve arı yoğunluğu gibi duygu ve düşünceler ortaya çıkmıştır. Aylan vd. (2019)'da kadın girişimcilik faaliyetlerinin ve turizm endüstrisinin kırsal yoksulluğun azaltılmasında ne gibi katkı sağladığını ortaya çıkarmayı hedeflemişler. Çalışma sonucunda, gerçekleştirilen kadın girişimcilik faaliyetlerinin turizm endüstrisinde, yiyecek içecek işletmeleri, ev pansiyonculuğu, hediyelik eşya tezgâhları ve yöresel ürün diğer turizm ürünleri olmak üzere çok geniş olduğu anlaşılmıştır. Kuyucak'ta Turizm olayının gelişmesi, kırsal yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamaktadır ifadesini vurgulamıştır.

Alan yazın incelemesi sonucunda kırsal turizm ve kırsal kalkınma ile ilgili çeşitli köylerde, yörelerde, bölgelerde ya da ülkelerde birçok ampirik araştırmaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Turizm ve sosyal refah bağlamında Türkiye'de herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Refah veya sosyal refah konularında çalışmalar vardır; ancak bu

çalışmalar ekonomi, sosyoloji, maliye gibi farklı disiplinlerde çalışma konusu olmuştur. Yukarıda da anlatıldığı üzere literatür genişletilip dünya genelinde incelendiğinde ise turizm ve sosyal refah ile ilgili çeşitli çalışmalara ulaşılmıştır. Yapılan ampirik araştırmalarda mikro düzeyde bir kırsal yöreyi inceleme yaklaşımından ziyade makro düzeyde ülke genelinde ya da büyük bölge genelinde incelemeler yapıldığı anlaşılmaktadır. Turizm alanında yapılan çalışmalar sınırlıdır, kırsal turizm ve sosyal refah ile ilgili ise çok daha az sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Alan yazındaki kırsal turizm ve sosyal refah ile ilgili boşluğun bu tez çalışması kapsamında yürütülen araştırmanın sonuçları ile giderilmesi ve ileride yapılacak daha detaylı araştırmalara ışık tutması beklenmektedir.

4. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma deseni, araştırma alanı, çalışma grubu, veri toplama tekniği ve araştırma süreci, görüşme sorularının oluşturulması ve görüşme ilkeleri, araştırmanın güven duyulabilirliği, elde edilen verilerin analiz süreci hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Deseni

Isparta Kuyucak'ta yaşayan yerel halkın, kırsal turizm faaliyetleri ile elde ettikleri kazanımlar bağlamında sosyal refah açısından incelendiği bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanmaktadır (Creswell, 2013; Patton, 2014). Bir başka tanımla, sosyal olguları bağlı oldukları çevre faktörleri içerisinde anlamayı, araştırmayı ve derinlemesine incelemeyi sağlayan bir yaklaşım sunması sebebiyle çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir (Yıldırım, 1999).

Nitel araştırmalarda en çok kullanılan ve en temel araştırma desenleri sayılan; fenomenolojik araştırma, anlatı araştırması, etnografik araştırma, kuram oluşturma araştırması ve durum araştırmasıdır (Saban ve Ersoy, 2017). Durum araştırması bu çalışmanın araştırma deseni olarak belirlenmiştir. Durum çalışması (vaka çalışması, örnek olay) deseni; güncel bir olayı, bir ya da birkaç olguyu kendi doğal yaşam döngüsü içinde araştıran, sınırlamanın keskin hatlarla belirgin olmadığı, birçok veri veya kanıt kaynağının var olduğu hallerde kullanılan ampirik bir araştırma desenidir (Yin, 2009). Chmiliar'a (2010) göre; birden fazla veri toplama metodu kullanılarak sınırlı bir sistemin nasıl işlediği ve çalıştığı hakkında sistematik bilgi toplamak amacıyla o sistemin derinlemesine incelenmesini içeren metodolojik bir yaklaşım olarak ifade edilmektedir.

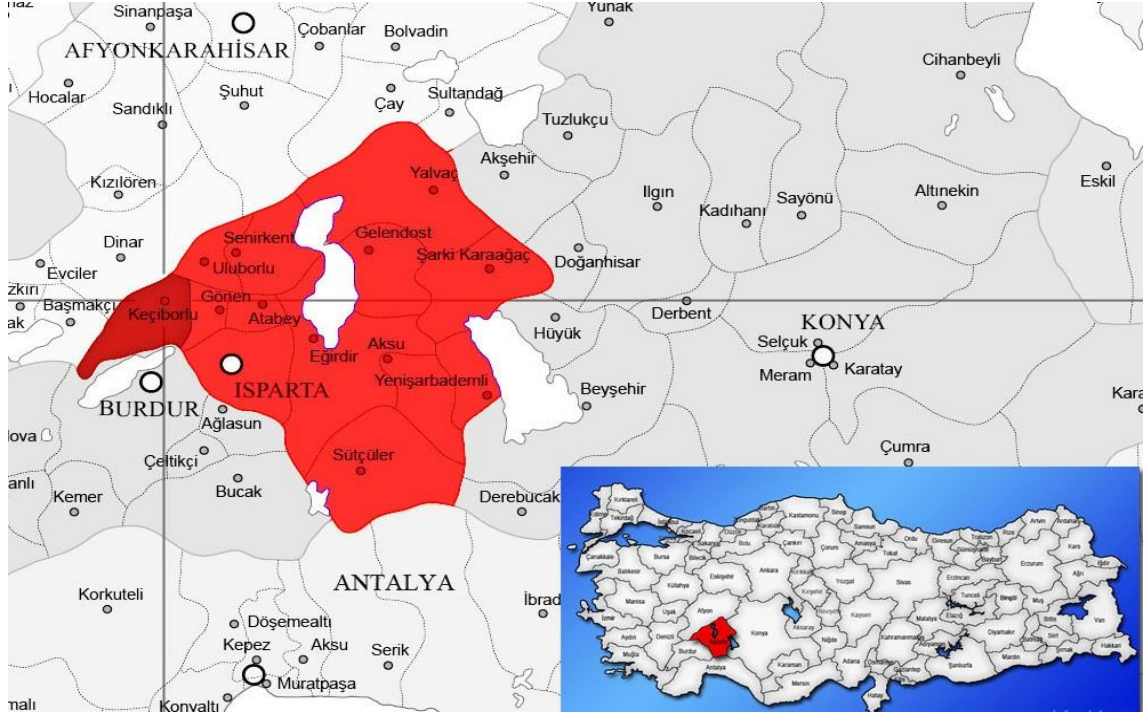
Derinlemesine inceleme anlayışını sunabilmek amacıyla durum çalışmalarında deney, gözlem, görsel-işitsel materyal, yüz yüze mülakat, doküman analizi gibi birçok veri toplama yöntemi kullanılabilir, çünkü tek bir veri kaynağına dayanan araştırmalar derinlemesine anlayışın geliştirilmesinde yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla, durum çalışmalarında derlenen verilerin birbirini teyit edebilmesi ve zengin veri çeşitliliğinin sağlanabilmesi için birden fazla veri toplama yöntemi kullanılmalıdır (Creswell, 2020). Durum araştırmaları *tekli ve çoklu durum araştırmaları* olarak ikiye ayrılmaktadır. Tekli

durum çalışmaları da kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlar; *bütüncül tek durum deseni* ve *iç içe geçmiş tek durum deseni*dir. Bütüncül tekli durum deseni, içerisinde tek bir analiz birimi olan, tek bir durumun incelendiği durumlarda kullanılırken; iç içe geçmiş tek durum deseninde ise incelenen durum, kendi içerisinde alt tabakalara veya alt birimlere ayrılarak incelenmektedir (Yin, 2009).

Kuyucak'ta gelişen kırsal turizm faaliyetlerinin sadece yöre halkının sosyal refahı üzerindeki etkileri hakkında derinlemesine bilgi edinmek amacıyla tasarlanan bu araştırmada bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Böylece yörede yaşamını sürdüren ilgili kişilerin görüşleri derinlemesine incelenerek, kırsal turizmin halkın gelir, alım gücü gibi ekonomik faktörler ile aile ve toplum yapısındaki değişmeyi öngören sosyo-kültürel faktörler hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşılması hedeflenmiştir.

4.2. Araştırma Alanı

Isparta ili, Akdeniz bölgesinin iç kısmında, Göller Bölgesi'nde yer almaktadır. Kuyucak Köyü; İstanbul, Eskişehir, Ankara, İzmir, Afyon, Denizli ve Antalya illerini birbirine bağlayan D-650 karayoluna 9 km, Isparta Süleyman Demirel Havalimanı'na 20 km, Denizli Çardak Havalimanı'na 83 km, Antalya Havalimanı'na ise 170 km uzaklıktadır. Isparta'ya 47 km uzaklıkta 261 kişinin yaşadığı küçük bir köy olan Kuyucak Köyü Torosların eteğinde yüksek bir tepeye konumlanmıştır. Tipik Anadolu köyü özellikleri gösteren köyde, geleneksel bina mimarisi kerpiç evlere dayanmakta, az da olsa modern binalara rastlanmaktadır. Köyün etrafındaki ovaların ve yamaçların büyük bölümü lavanta tarlalarıyla çevrilidir. Kıraç ve susuz toprakları yüzünden seneler önce göç vermeye başlayan Kuyucak Köyü, 2015 yılında kırsal turizm faaliyetlerinin gelişmesiyle göç alır hale gelmiştir. Yeni gelişen her turizm bölgesinde olduğu gibi, turistlerin ilk başlarda yavaş yavaş farkına vardığı bu köyün doğal güzelliği, hatta ekonomisinin önemli bir bölümü lavanta tarımından kaynaklanmaktadır (Bilgiç vd., 2016; Ongun vd., 2018; Giray vd., 2019). 2019 yılı verilerine göre Türkiye lavanta üretiminin yaklaşık %40'ını karşılayan Kuyucak Köyü, lavanta üretimi açısından birinci sıradadır (BAKA, 2020).

Şekil 4.1. Çalışma Alanı Olan Isparta Kuyucak'ın Haritada Gösterimi

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Anadolu Efes ortaklığında sürdürülen “Gelecek Turizmde” destek fonuna 2015 yılında “Lavanta Kokulu Köy Projesi” ile başvuran Kuyucak Köyü’nde (Proje ortakları: Keçiborlu Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği, Keçiborlu Yardımlaşma, Dayanışma ve Eğitim Derneği ve Kuyucak Muhtarlığı) projenin kabulüyle birlikte kırsal turizm gelişmeye başlamıştır. Projeye farkındalık oluşturmak, bölgede istihdam alanları yaratmak, göç sorununu çözmek, bölgenin kalkınmasına katkıda bulunulmak ve köyü kırsal turizm merkezi haline getirmek amaçlanmıştır (Başaran, 2017; Akşap, 2018; Sarı Gök, 2019).

Proje kapsamında köyde Lavanta Kokulu Köy Kooperatifi isimli bir kooperatif kurulmuş, gençler ve kadınlar başta olmak üzere tüm halka alanında uzman kişiler tarafından eğitimler verilmiştir. Ev pansiyonculuğu, aromatik bitki yetiştiriciliği, kırsal turizm etkinlikleri, satış görevliliği, işletmelerde hijyen, girişimcilik, diksiyon, alan tanıtımı eğitimi ve kooperatifçilik başlıkları altında verilen eğitimler ile yöre halkının bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. Lavanta Kokulu Köy Projesi ile Türkiye’de farklı bir turizm kültürünün oluşmaya başladığı ve sürdürülebilir turizm ile yerel kalkınmanın önünü açmanın mümkün olduğu ortaya çıkmıştır (Erdil, 2017). Tarımsal üretime bağlı

ekonomik yapının ve getirilerinin kırsal turizm ile nasıl değiştiğini anlamak açısından Kuyucak Köyü önemli bir örnektir.

Köyde görüşülen kişilerin verdiği bilgiler doğrultusunda turizmi destekleyici ürünler açısından lavanta bitkisinden üretilen ürünler arasında; lavantalı Türk kahvesi, lavanta ayı, lavanta gazozu, lavanta sirkesi, lavanta suyu, lavanta balı, lavanta reçeli, lavanta dondurması, lavantalı kurabiye, lavantalı gözleme, lavantalı lokum, lavantalı muhallebi, lavantalı yoğurt, lavantalı peynir, lavanta sütü, lavanta tentürü, lavanta yastığı, lavanta demeti, lavanta kesesi, lavantalı bebek, lavanta yağı, lavanta kolonyası, lavanta sabunu, lavanta şampuanı, lavanta parfümü, lavanta kremi, lavanta araç kokusu, lavanta oda spreyi yer almaktadır. Ayrıca yöresel muhacir ekmeği, yöresel yufka, yöresel (köy) bulguru, örgü işleri ve diğer yöresel köy ürünleri satışıyla da yöre halkı turistlerin ilgisini çekmektedir.

4.3. Çalışma Grubu

Nitel araştırmaların tasarlanması sürecinde örneklem, yani çalışma grubunun seçimi önemli bir aşamadır. Araştırmanın konusu olan kişi, olay, durum hakkında ve belirli bir amaç doğrultusunda derinlemesine veri toplamak için rastgele örneklem yerine amaçlı örnekleme teknikleri tercih edilmektedir (Maxwell, 1996). Nitel araştırmalarda amaçlı örnekleme; araştırma konusuyla ilgili tecrübesi olan bireylerin araştırma kapsamına dâhil edilmesiyle, doğrudan konuyla alakalı derinlemesine bilgilere ulaşılmasını sağlamakta ve bu nedenle de sıklıkla tercih edilmektedir (Patton, 2014). Maksimum eşitlilik ve kartopu örneklem stratejileri amaçlı örneklem teknikleri arasında en çok tercih edilenler tekniklerdir (Merriam, 2015). Bu bağlamda, örnekleme stratejisi olarak maksimum çeşitlilik rneklemesi kullanılabilmekte ve incelenecek olay ya da olguyu en iyi şekilde temsil edebilecek çeşitlilikte bireyler çalışma grubuna dahil edilmektedir (Yıldırım ve şimşek, 2016). Kartopu rnekleme ise ilk olarak araştırma konusu ile bağlantılı birkaç kişiyi belirleyerek görüşme yapmak ve görüşme sonunda bu katılımcılardan (kendileri gibi benzer özelliklere sahip bireylere ulaşabilmek için) yönlendirme isteyerek yeni katılımcılara ulaşma sürecini ifade eder (Berg ve Lune, 2015). Bu araştırmada çalışma grubu belirlenirken en çok tercih edilen amaçlı örnekleme yöntemleri olan maksimum çeşitlilik rneklemesi ile kartopu örnekleme teknikleri birlikte kullanılmıştır. Bu araştırmada çalışma grubunu yani katılımcıları belirlemek için amaçlı örnekleme tekniklerinden maksimum çeşitlilik rneklemesi ile kartopu

örnekleme birlikte kullanılmıştır. Araştırma konusuna uygun olarak kapsamlı bilgilerin elde edilmesi ve veri çeşitliliğinin sağlanması amacıyla Kuyucak köyünde yerel halk arasından farklı sosyo-demografik özelliklere sahip katılımcılarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tablo 4.1’de katılımcılara ilişkin demografik bilgiler sunulmuştur.

Tablo 4.1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

KATILIMCI	MESLEĞİ	CİNSİYETİ	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	MEDENİ DURUMU
K1	Kamu	Erkek	49	Lisans	Evli
K2	Çiftçi	Kadın	50	İlkokul	Evli
K3	Çiftçi	Erkek	49	İlkokul	Evli
K4	Öğrenci	Kadın	20	Lise	Bekâr
K5	Esnaf	Erkek	41	Lise	Evli
K6	Emekli Öğretmen	Erkek	60	Yüksekokul	Evli
K7	Çiftçi	Erkek	51	Ortaokul	Evli
K8	Öğrenci	Kadın	21	Lise	Bekâr
K9	Ev hanımı	Kadın	40	Lise	Evli
K10	Emekli Polis	Erkek	54	Ön Lisans	Evli
K11	Esnaf Emekli	Erkek	63	Lise	Evli
K12	Serbest meslek	Erkek	51	İlkokul	Evli
K13	Özel Sektör	Erkek	29	Lisans	Bekâr
K14	Özel Sektör	Kadın	23	Lise	Bekâr
K15	Kooperatif başkanı	Kadın	39	Ön lisans	Bekâr
K16	Asker Emeklisi	Erkek	71	Lise	Evli
K17	Özel Sektör	Erkek	38	Lise	Evli
K18	Esnaf	Erkek	38	Ortaokul	Evli
K19	Ev hanımı	Kadın	53	İlkokul	Evli
K20	Kamu	Erkek	40	Lisans	Evli
K21	Öğrenci	Kadın	21	Lise	Bekâr
K22	Özel Sektör	Erkek	46	Lise	Evli
K23	Çiftçi	Kadın	45	Ortaokul	Evli
K24	Muhtar	Erkek	55	Lise	Evli
K25	Çiftçi	Kadın	38	Ortaokul	Evli
K26	Çiftçi	Kadın	52	Ortaokul	Evli
K27	Çiftçi	Kadın	58	İlkokul	Evli

Yerel halkın demografik özelliklerine ilişkin bulguları gösteren Tablo 4.1 incelendiğinde, araştırmaya 15’i erkek 12’si kadın olmak üzere toplamda 27 kişi katılmıştır. Katılımcıların yaşlarının 20’li yaşlardan 70’li yaşlara kadar değişkenlik gösterdiği ve orta yaşlıların ağırlıkta oldukları söylenebilir. Meslek gruplarına bakıldığında, katılımcıların farklı istihdam alanlarında ve farklı mesleklere sahip oldukları görülmektedir. Medeni durumları açısından, katılımcıların 21’i evli ve 6’sı bekar; eğitim durumlarına bakıldığında ise ilkokuldan üniversiteye kadar farklı eğitim düzeylerine sahip oldukları görülmektedir.

Nitel araştırmalarda genellikle doğru bilinen yanlış örneklemin büyük olması bu sayede de çok fazla ayrıntılı bilgi toplanabileceği ve böylelikle evreni daha iyi yansıtaçağı düşüncesidir. Bu durum nitel çalışmalarda araştırmacıların yanılığya düştüğü önemli bir konudur (Mertens, 2014). Nitel çalışmalarda örneklemin niteliği, niceliğinden çok daha önemlidir. Pozitivist paradigmanın etkisiyle nitel araştırmalarında, nicel araştırma geleneğindeki örnek sayısına önem veren bir yaklaşımla ele alındığı düşünülmektedir. Ancak nitel araştırmalarda örneklemin büyüklüğünü ya da sayısını hesaplamada belli bir kural ya da formül yoktur (Baltacı, 2017). Literatür incelendiğinde fenomenoloji (olgu bilim), durum çalışması deseni gibi farklı teknikleri kullanan birçok nitel çalışmada, küçük miktarda örneklem ile oldukça detaylı veri elde edildiği görülmektedir. Bu durum da nitel çalışmalarda veri büyüklüğü olgusunun önem arz etmediği kanısı ortaya çıkmaktadır (Neuman ve Robson, 2014). Dahası örneklem büyüklüğünü belirleyen önemli iki faktör vardır. Bunlar; veri yeterliliği ve veri doğgunluğudur. Bu bağlamda araştırmacı sahaya inip veri toplarken belirli bir noktada bilgilerin tekrarlandığını fark edebilir. Bu durumda veri toplama artık “doyum noktasına” ulaşmıştır ve araştırmacı bulguların yeterli olduğunu ve veri toplama sürecinin sonlandırılması gerektiğini düşünebilir (Yıldırım ve şimşek, 2016; Creswell, 2020). Nitel araştırmalarda örneklem sayısını belirlemede dikkate alınan veri yeterliliği ve veri doğgunluğu değerlendirilerek (Yıldırım ve şimşek, 2016; Creswell, 2020), bilgilerin tekrarlanmaya başladığı noktada görüşmelere son verilmiştir. Katılımcılara kişisel verilerin korunması maksadıyla K1’den K27’ye kadar kod verilmiştir. Bulgularda yer verilen alıntılar bu kodlara göre aktarılmıştır.

4.4. Veri Toplama Tekniği ve Araştırma Süreci

Genel olarak nitel araştırmalarda sık kullanılan veri toplama araçları; gözlem, doküman incelemesi (belge, resim, yazışmalar gibi) ve görüşme olarak bilinmektedir. Nitel araştırma bağlamında durum çalışmalarında araştırmacının mümkün oldukça çeşitli veri türünü ya da kaynağını kullanması önerilmektedir (Yin, 2009; Hartley, 1995). Böylelikle araştırma verileri zenginleşerek, alternatif yorumlara ulaşılabilir ve daha geniş bir perspektifle araştırma bulgularının sektörel, akademik ve kamusal sonuçları değerlendirilebilir. Aynı zamanda bu durum nitel araştırmanın güven duyulabilirliğinin artmasını da desteklemektedir (Yıldırım ve şimşek, 2016).

Gözlem, herhangi bir olay ya da olgunun doğal ortamda nasıl ve neden olduğunu anlamak ile alakalıdır. Bunun yanı sıra fiziksel çevre unsurlarının çalışma üzerindeki etkisi ile ilgili de bilgi sağlar. Gözlem tekniği, gözlenen bireylerin gerçekte yaptıkları ile kendi söyledikleri arasında farklılık olma ihtimaline karşı etkili bir veri toplama yaklaşımı olabilir (McDonough ve McDonough, 2006). Araştırmaların güvenilirliği açısından incelenen olgu veya durumun tarafsız bir şekilde, olduğu gibi gözlenip kaydedilmesi çok önemlidir. Sosyal bilimlerde araştırmalar genellikle incelenen ve inceleyen bağlamında insan olacağı için tamamen tarafsız bir gözlem yapmak pek de mümkün değildir. Burada önem arz eden; gözlemin kim tarafından, nerede, hangi amaç için, nasıl bir bakış açısıyla, ne zaman, ne tür araç-gereçlerin kullanılarak yapıldığının belirtilmesidir (Sönmez ve G. Alacapınar, 2011, s.106). Bu çalışmada da araştırmacı bölgede bir süre kalarak ve yöre halkı ile vakit geçirerek hem gözlem yapmış hem de araştırmaya katılmaları için onların güvenini kazanmaya çalışmıştır.

Doküman analizi, önemli bir veri kaynağı olarak görülür ve sosyal bilimler alanında yaygın olarak kullanılmaktadır. Doküman incelemesi görüşme ve gözlemin yanı sıra araştırmanın geçerliliğini artırmak amacıyla kullanılan bir veri toplama aracıdır. Genellikle doküman incelemesinde araştırma problemleriyle alakalı görsel ya da yazılı malzeme ve materyaller de araştırmaya dâhil edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Dokümanlar, araştırmacının doğrudan tanık olamadığı özellikle durum çalışmasının belirli unsurlarında kullanılabilir başka bir veri toplama şeklidir, çünkü bu tür bilgileri kaydeden ve içeren belgeler araştırmacı tarafından incelenebilir (Stake, 1995). Bu çalışmada yarı yapılandırılmış sorular oluşturulurken konuyla ilgili alanyazın araştırılmış, çeşitli dokümanlar (makale, kitap, internet kaynağı vb.) incelenmiştir. Araştırmanın amacına uygun görüşme sorularının belirlenmesi doküman analizi yoluyla sağlanmıştır.

Görüşme, görüşme ortamını ayarlayan kişi yani araştırmacı ile katılımcının birlikte yer aldığı, önceden hazırlanan sorularla, araştırmak istenen konuyla ilintili konuşma süreci olarak açıklanan bir veri toplama tekniğidir. Bu bağlamda amaç; görüşme gerçekleştirilen kişinin konuyla ilgili bakış açısını öğrenmektir (Merriam, 2018). Görüşme teknikleri de kendi içinde üçe ayrılır; bunlar, yapılandırılmış görüşme, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmedir. Bu teknikte, araştırmacı katılımcılarla görüşmeden önce bir görüşme formu hazırlar. Bu form görüşmenin akışına göre konu başlıklarının sırasını değiştirebilmeye ve kayıt altına alabilmeye rehberlik eder. Bu bağlamda görüşme formu, aynı konulara yönelerek değişik demografik özellikteki

bireylerden benzer bilgilerin elde edilmesini sağlar. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği araştırmacıya hem ihtiyaç dâhilinde konuyu değiştirebilmek hem de görüşme rehberi doğrultusunda hareket etmesini kolaylaştırmak açısından esneklik sunar (Gürbüz ve Şahin, 2018).

Bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşme esnasında araştırmacı tarafından katılımcıya araştırma konusunun ana hatlarını belirlemeye yönelik temel sorular sorulmuştur. Esnek yapısı sayesinde yarı yapılandırılmış görüşmelerde, katılımcının verdiği yanıtlar çerçevesinde görüşme esnasında derinlemesine bilgi edinmek üzere hazırlanan sorular dışında da yeni sorular yöneltilebilmektedir (Ekiz 2003). Oldukça esnek bir şekilde veri toplamaya olanak sağlayan yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacının kuralcı olmaması ancak görüşmeye liderlik etmesi beklendiğinden (Seggie ve Bayyurt, 2015, s. 75), katılımcıların kırsal turizm gelişmesiyle yöre halkının sosyal refahı üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik sorular, araştırmacı tarafından objektif bir şekilde katılımcılara yöneltilmiş ve yörenin sosyo-kültürel şartlarının farkındalığı ile katılımcıların ifadeleri kayıt altına alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin esnekliği kapsamında araştırmacının amacına yönelik araştırmacı tarafından önceden hazırlanan ve sorulması planlanan soruları içeren görüşme formunun sorularının akışına bağlı olarak, katılımcıların yanıtlarını açması ve ayrıntılı bir şekilde açıklaması sağlanmış; ayrıca bir soruyu yanıtlarken başka soruların da açıklanması durumunda araştırmacı bu soruları sormadan geçmiştir (Türnüklü, 2000, s. 547).

Araştırmacı tarafından yapılan bu çalışmada sahaya inilip yapılan görüşmelerin tamamı yüz yüze olarak yapılmış ve veriler 08.07.2021 – 19.07.2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Her biri ortalama 45 dakika süren görüşmeler genel olarak katılımcıların istediği mekânlarda ve saatlerde gerçekleştirilmiştir. Literatür incelendiğinde görüşmelerin kayıt altına alınması üç yolla yapılmaktadır. Bunlardan ilki ve en çok kullanılanı ses kayıt cihazları ile görüşmelerin kaydedilmesidir. İkinci yol görüşme sırasında araştırmacı tarafından not tutulmasıdır. Üçüncü ve en az kullanılan yöntem ise görüşme bitiminde araştırmacının aklında kalanları kâğıda aktarmasıdır (Merriam, 2015). Bu çalışmada, görüşme başlamadan önce katılımcılardan izin alınarak ses kayıt cihazı ile görüşmeler kaydedilmiş, bazı katılımcıların izin vermemesi nedeniyle görüşmeler sırasında not tutularak kayıt altına alınmıştır.

4.5. Görüşme Formunun Oluşturulması ve Görüşme İlkeleri

Görüşme formu araştırmanın amaçları doğrultusunda yöre halkına sorulmak üzere tasarlanmıştır. Bu sorular araştırmacı tarafından, önceki bölümlerde açıklandığı gibi ulusal ya da bölgesel düzeyde araştırmalar için makro ölçekte hazırlanan Küresel Sosyal Refah Endeksi temel alınarak araştırma alanı olan köy ölçeğinde, yani mikro ölçekte uyarlanmış ve bu konuda uzmanlığa sahip 7 akademisyene danışılarak son hali verilmiştir. Görüşme kapsamındaki soruların anlaşılabilirliğinin sağlanması amacıyla uzman öğretim üyelerinin önerileri doğrultusunda düzenlenmiştir. Görüşme formu Ek 1’de sunulmuştur.

Görüşmelere başlamadan önce araştırmacı kendisini tanıtmış, araştırmanın genel hatlarından söz ettikten sonra, katılımcılardan sözlü ve yazılı izin almıştır. Sonrasında, sorulara geçmeden önce, katılımcıların her birine kırsal turizm, kırsal kalkınma ve refah olguları hakkında bilgilendirme yapılmış, bu görüşmenin ne amaçla yapıldığı, yalnızca kişinin konuyla ilgili görüş ve düşünceleri ile ilgilenildiği, kişisel veya işletmeye dair hiçbir bilginin paylaşılmayacağı, ses kayıtlarının ve verilen bilgilerin kullanımında katılımcının kimliğinin beyan edilmeyeceği ve görüşmenin tamamen gönüllülük esasına dayandığı açık bir dille belirtilmiştir. Görüşme sırasında detayları atlamamak ve süreci hızlandırmak amacıyla ses kaydı alınması için de ayrıca katılımcılardan izin alınmıştır. Katılımcılardan izin alınamaması durumunda herhangi bir baskı yapılmamış, kayıt cihazının kullanılması yerine görüşme notları elle tutulmuştur. Görüşmelerin yapılması için katılımcıların bulunduğu yere gidilmiş ve görüşmeler katılımcıların yaşam ortamlarında gerçekleştirilmiştir. Bilgiler tekrar etmeye başladığında, bilgilerin doyum noktasına ulaştığı anlaşıldığından, veri toplama süreci sonlandırılmıştır.

4.6. Araştırmanın Güven Duyulabilirliği

Nicel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenilirlik kavramı yerine, nitel araştırmalar için güven duyulabilirlik (trustworthiness) teriminin kullanılabileceği ifade edilmiştir (Guba, 1981). Niteliği artırıcı ölçüt ve tekniklerin güven duyulabilirlik olarak ifade edilmesi, nitel araştırmacıların sıklıkla içine düştükleri kavramsal karmaşayı ortadan kaldırmaktadır. Güven duyulabilirliğin temel olarak 4 ölçütü bulunmaktadır. Bunlar; *inandırıcılık* (credibility), *aktarılabirlik* (transferability), *güvenilebilirlik* (dependability) ve *onaylanabilirlik* (confirmability) (Lincoln ve Guba, 1986). Nicel araştırmalarda kullanılan geçerlik güvenilirlik kavramlarıyla eşleştirildiğinde inandırıcılık

iç geçerlilik, aktarılabirlik ise dış geçerlilik ölçütüdür. Ayrıca tutarlılık güvenilirliğin, onaylanabilirlik ise objektifliğin karşılığı olarak açıklanabilir (Arastaman vd., 2018). Bu kavramlar aşağıda açıklanmıştır:

İnandırıcılık: Nitel çalışmalarda iç tutarlığa tekabül eden inandırıcılık, araştırma bağlamında elde edilen bulguların gerçeklikle ne derece uyumlu olduğunu gösteren kavram inandırıcılıktır. Katılımcı görüşleriyle öne sürülen bulguların birbirlerini desteklemeleri durumunda inandırıcılık artmaktadır (Merriam ve Tisdell, 2015). Nitel araştırmalarda inandırıcılık bazı ölçütler kullanılarak artırılabilir. Bu ölçütler; sürekli gözlem, uzun süreli etkileşim; iyi bilinen araştırma yöntemlerinin kullanılması, çeşitleme; katılımcı dürüstlüğünü destekleyen taktiklerin kullanımı, meslektaş değerlendirmesi; araştırmacının özgeçmişi, nitelikleri ve deneyimleri olarak sıralanmaktadır (Guba, 1981; Lincoln ve Guba, 1986; Miles ve Huberman, 1994; Shenton, 2004).

Araştırmacıların bir olgunun ya da vakanın genel özelliklerini kavramlaştırabilmesi için katılımcılarla uzun süreli etkileşimde bulunmaları gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda konuyla alakasız özelliklerin de ayıklanmasını sağlayabilmektedir (Guba, 1981). Ayrıca araştırma yapılacak alanda uzun süreli gözlem yapmak ve etkileşimde bulunmak verilerin inandırıcılığının sağlanmasında öne çıkan önemli bir unsurdur (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmada araştırmacı aslen araştırma yapılan yörenin insanı olduğu ve kısmen orada yaşadığı için farklı dönemlerde gözlem yapma imkânı bulunmaktadır. Araştırmacı 2017-2022 yılları arasında defalarca Kuyucak'a çeşitli nedenlerle gitmiş, yüksek turizm sezonlarında gerçekleştirdiği ziyaretler sırasında yöredeki değişimi gözlemeleme fırsatı olmuştur.

Uzun süreli irtibat kurma, sahaya inmeden önce araştırma; olgular, çevre, katılımcılar ve mekânlar hakkında kayda değer bilgiye ulaşılması ve araştırma alanı ile ilgili bilgi ve belgelerin incelenmesi, saha ziyaretleri yapılması, araştırmanın ileriki aşamalarında görüşme ve yorumların çarpıtılmasına neden olabilecek hususların belirlenmesini sağlayabilir (Shenton, 2004). Ayrıca alanda kişilerle etkileşimde bulunmak verilerin inandırıcılığının sağlanmasında öne çıkan bir diğer unsurdur (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu bağlamda araştırmacı, yöre halkı ve kırsal turizm işletmecileri ile derinlemesine görüşmeler yapmış, saha araştırması süresince yörede ortalama günde 600 dakikadan daha fazla zaman geçirilerek katılımcılarla güvene dayalı ilişkiler geliştirmeye özen göstermiştir. Yörede yaşayan insanlar gibi davranmış, onların yaşam biçimine ayak uydurmuştur.

İyi bilinen araştırma yöntemlerinin kullanılması, üzerinde çalışılan kavramlar için daha önce etkililiği kanıtlanmış doğru ve uygulanabilir araçların kullanımı, değerlendiriciler ve okuyucular için önemli bir referans noktası oluşturmaktadır (Yin, 2009, s. 41). Bu nedenle veri toplama çalışmalarında takip edilen belirli bir soru sırasının takip edilmesi ve veri analizi yöntemleri gibi belirli işlemler, mümkünse daha önce başarıyla uygulanmış örnekler arasından seçilmelidir (Shenton, 2004). Bu çalışmada da araştırma konusuna uygun olarak araştırma soruları kırsal kalkınma çalışmaları ve sosyal refah ölçüm indekslerinden yararlanılarak oluşturulmuş ve akademisyenlerden uzman görüşü alınmıştır.

Çeşitleme, bir olgunun ya da durumun incelenmesinde farklı veri toplama yöntemlerinin uygulanmasını içeren stratejidir (Stake, 1995; Creswell, 2007). Bu anlatıma uygun olarak araştırmada gözlem, görüşme ve doküman analizi olmak üzere çeşitleme tapılarak çoklu kaynaklardan veri derlenmiştir. Çeşitleme, araştırmanın güvenilirliğine de olumlu yönde etki etmektedir. Ayrıca araştırmanın yorumlarına ve bulgularına katkı sağlamaktadır. Bunların yanı sıra veri çeşitleme, bazı durumlarda verilerin yanlış yorumlanma ihtimalini azaltmayı da sağlar. Son olarak incelenen olgunun unsurlarını derinlemesine ve daha iyi anlamaya olanak verir (Yin, 2009).

Katılımcı dürüstlüğü destekleyen taktiklerin kullanımı bağlamında görüşmede bulunulmak istenen her bir kişiye, istemez ise görüşmenin gerçekleşmeyeceği beyan edilmelidir. Bu kapsamda veri toplama seansları sadece özgür irade ile veri toplamaya elverişli ve samimi olarak çalışmaya katkı sağlamak isteyen insanlarla yürütülmesi sağlanabilir. Katılımcıların açık sözlü olmaları, görüşmenin başlangıcından sonuna kadar teşvik edilmelidir. Araştırmacı görüşmeye başlamadan önce yakınlık kurmaya çalışmalı ve yönlendirilecek soruların herhangi bir kesin doğru cevabı olmadığını ifade edilmelidir. Katılımda bulunan kişilere istedikleri takdirde herhangi bir sebep göstermeksizin araştırmada çekilebilecekleri açıklanmalıdır (Shenton, 2004). Yapılan bu çalışmada katılımcılar hiçbir şekilde görüşme için zorlanmamıştır. Ayrıca katılımcılara istedikleri zaman görüşmeden ayrılacakları beyan edilmiştir. Araştırmacı yörenin insanı olduğu için, görüşmelerde içten ve sıcak bir ortam sağlanmış bu bağlamda da açık sözlü ifadeler elde edilmiştir.

Meslektaş değerlendirmesi bağlamında araştırmacının hem dürüstlüğü korumak hem de araştırma desenini şekillendirmek ve hipotezlerini geliştirmek amacıyla çalışmayı meslektaşları ile paylaşması ve onlardan destek alması önemlidir (Lincoln ve Guba,

1986). Bu kapsamda araştırmacı tez izleme komitesi üyeleri, diğer öğretim elemanları ve kongre katılımcıları gibi çalışmalarını değerlendirebilecek uzman kişilerle iletişime geçmelidir. Böylelikle elde edilen dönütler sayesinde araştırmacı farklı bakış açısı kazanabilir (Guba, 1981). Bu çalışmada düzenli olarak alanında uzman kişilerle ve tez izleme komitesi üyeleri ile irtibatta bulunulmuş, konuyla ilgili görüşleri değerlendirilmiştir.

Araştırmacının zgemişi, nitelikleri ve deneyimleri bağlamında nitel araştırmada ana veri toplama ve analiz aracı olmasından dolayı araştırmacının güvenilirliği, inandırıcılığı sağlamada önemli bir etkidir (Patton, 2014). Zira araştırmayı değerlendirecek kişilerin veya okuyucunun araştırma yapan kişiye güven duyması uygulanan prosesin yeterliliğiyle eşit miktarda öneme sahiptir. Araştırmacının ilgi duyduğu araştırma konuları, geçmiş deneyimleri, kişisel özellikleri ve eğitimi gibi etkenlerin araştırılan fenomenle uyumluluğu değerlendirmede bulunacak kişilerin yorumlara ve analizlere inanmasını kolaylaştırabilir (Shipman, 2015). Bu çalışmada araştırmacı önceleri kırsalda yaşamış olması buna istinaden kırsal yaşamı bilmesi, kırsal turizm, kırsal kalkınma, kırsal yoksulluk gibi konulara ilgi duyması ve bu konular üzerinde çalışma yapması, çalışama girişimlerinde bulunması ve turizm işletmeciliği bağlamında lisans, yüksek lisans eğitimlerini tamamlayıp aynı bölümde doktora ğrencisi olması araştırılan olguyla uyumluluğu konusunda etkin olduğu düşünülmektedir.

Aktarılabirlik: Nitel araştırmalarda dış geçerlilikle ilintili olan bu kavram, daha önceleri sonuçlanmış bir çalışmanın anlam ve çıkarımları korumak şartıyla belli başlı bulgularının benzer bağlam veya durumlara ne derecede uyarlanabildiğiyle ilgilidir. Bulgular aktarılabir mi yoksa aktarılamaz mı bunu belirlemek, araştırmayı etkileyen faktörlerin ve yöntemlerin eksik olmayacak bir şekilde betimlenmesiyle mümkün olacaktır (Leininger, 1994). Çalışmalarda aktarılabirliğin sağlanması için; araştırmaya katkı sağlayan bireyler ile ilgili kısıtlamaların, araştırmanın yapıldığı yerin, veri toplama yöntemlerinin, katılımcı sayısının, verileri toplama anında ne kadar süre geçtiğinin ve veri toplandıktan sonra ne kadar zaman geçtiğinin göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmaktadır (Shenton, 2004, s. 70). Yapılan bu araştırma Isparta'nın Kuyucak Köyü'nde gerçekleştirilmiş, toplamda 27 kişi ile görüşülmüş, bu görüşmelerin farklı meslek gurubunda olan ve farklı demografik özelliklerde olan kişilerle görüşme yapılması araştırmaya farklı açılardan yaklaşılmasını yani veri eşitilmesi sağlamıştır. Veri toplama yöntemi olarak görüşme, gözlem ve doküman incelemesi olmak üzere üç farklı teknik

kullanılmış ve veri analiz stratejisi olarak içerik analizi kullanılmıştır. Kuyucak'ta yapılan çalışmada görüşülen bireylerin doğrudan söylemlerine yer verilmiş, bu söylemlerden hareketle alt temalar oluşturulmuş ve ana tema ile alt temalar arasındaki ilişkiler ile aralarındaki bağlantıları değerlendirmek suretiyle bütünlük sağlanmıştır. Araştırma sonuçlarının benzer ortam ve durumlarda genelebilir olacağı anlaşıldığından dolayı dış geçerliliği sağlamış olduğu düşünülmektedir. Araştırma olgusuna yönelik olarak araştırma sürecinin özenli bir şekilde nasıl yürütüleceği ortaya konmuştur. Bu bağlamda veri geliştirme aşaması, veri analizi sırasında izlenen adımlar, elde edilen bulgular ve bulgulara dair değerlendirmeler ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.

Güvenilebilirlik: Güvenilebilirlik, eş katılımcılarla, aynı bağlamda, benzer bulguları elde etme olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, araştırmada elde edilen bulguların ve yapılan yorumların tutarlı bir süreç neticesinde olması gerektiğini söylemektedir. Dolayısıyla araştırma sürecinin tekrarlanabilir olması ve açık bir dille ifade edilmesi gerekmektedir (Decrop, 2004, s.160). Bu araştırmada güvenilebilirliğin sağlanması için araştırma kapsamında izlenen tüm basamaklar, ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Soruların oluşturulmasından başlayan ve analizlerin gerçekleştirilmesiyle değerlendirilmelerin tamamlanmasına kadar izlenen süreç detaylı olarak ortaya konulmuştur. Araştırmada amaçlı örnekleme tekniklerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ile kartopu örnekleme teknikleri tercih edilmiştir. Ayrıca araştırma sonuçlarının, araştırma sorularıyla tutarlı ve benzer ortamlarda da test edilmesinin mümkün olduğu görülmektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda, yapılan araştırmanın dış geçerliliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Onaylanabilirlik: Onaylanabilirlik, elde edilen bulguların araştırmacının inançları, arzuları ve önyargılarından oluşmadığını, araştırılan olguyu içerdiğini ifade eden bir kavramdır. Onaylanabilirliğin sağlanması için, bulguların araştırmacının özellikleri ve seçimlerinden değil katılımcıların kendi kişisel deneyim ve düşüncelerinden kaynaklandığı ortaya koyulmalıdır (Arastaman ve ark., 2018). Bu noktada, katılımcılardan elde edilen ifadeler hiç değiştirilmeden bulgular kısmında verilmiştir. Farklı gruplardan veri toplanması ve doğrudan katılımcı ifadelerine yer verilmesi bu araştırmanın onaylanabilirliğine bir kanıt olarak sunulabilir. Bu araştırmada da esneklik ve tarafsızlık ilkelerine bağlı kalınmıştır.

4.7. Araştırma Verilerinin Analizi ve Çözümleme Süreci

Araştırmacının, veriyi anlamlı hale getirmek amacıyla üzerinde çalıştığı sürece veri analizi denilmektedir. Belli bir başlama ya da bitme noktası olmaksızın, nitel bir durum çalışması tasarımıyla veri analizi, araştırmacının başlama anında itibaren devam eden bir süreç olarak kabul edilmektedir (Stake, 1995). Bir başka tanımla nitel veri analizi, çalışma yapılan veriyle alakalı anlamlar üretmek ve neyin veri setinde temsil edildiğine ilişkin açıklamalar üretmek amacıyla yapılan bir yorumlama ve sınıflandırma sürecidir. Aynı zamanda bu süreç, pratik ve rutin uygulamalardaki yapıları, alan sorunlarını veya süreçleri tanımlamak ve keşfetmek için de kullanılan bir yöntemdir (Flick, 2013). Nitel çalışmalarda analiz süreci, esas olarak ham verilerin hacmini azaltarak büyük miktardaki verilerin özünü anlamayı, önemli örüntüleri tanımlamayı ve verilerden anlam çıkararak araştırılan olguya ilişkin mantıksal kanıt zinciri oluşturmayı kapsar (Patton, 2014). Veriden anlam çıkarmak için araştırmacı sürekli olarak somut veri seti ile soyut kavramlar arasında ve yine tanımlamalar ve yorumlamalar arasında gidip gelerek tümevarımsal ve tümdengelimsel akıl yürütme süreçlerini birlikte kullanır (Corbin ve Strauss, 2008). Bu araştırmada, verilerin analizi tümevarımsal analiz yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir. Tümevarımsal analiz, veri türündeki örüntüler, temalar ve kategoriler ortaya çıkarılarak gerçekleştirilmektedir (Creswell, 2014). Bu çalışmada, gözlem, görüşme, dokümanlar gibi çoklu veri kaynaklarından yararlanılarak araştırma konusu ile ilgili bir çerçeveye ulaşılması amaçlandığı için tümevarımsal yaklaşım tercih edilmiştir.

Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesinde nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, elde edilen verileri açıklayabilecek kavramalara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 227). Bu bağlamda bu araştırmada birbirine benzeyen veriler, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek ana kategoriler ve alt kategoriler oluşturulmuş, anlaşılabilir bir biçimde düzenlenip yorumlanmıştır. Bu şekilde olgu tüm yönleriyle, kapsamlı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, katılımcılardan elde edilen ses kayıtları verilerin analizi için deşifre edilip bilgisayar ortamında yazıya dökülmüş, bu belge birden fazla kez araştırmacı tarafından dikkatlice okunmuş ve ilgili alanyazından da faydalanılarak bir kod şeması oluşturulmuştur. Kod şemasında yer verilen kodlamalar birleştirilerek kategoriler oluşturulmuş, birbiriyle bağlantılı kategoriler birleştirilerek ana kategoriler, yani temalar belirlenmiştir. Temalar, kategoriler ve alt kodlar ile verilerin analizi sistematik olarak

gerçekleştirilmiştir. Yapılan bütün bu işlemleri kolaylaştırmak ve sistematik olarak yürütmek amacıyla “MAXQDA Analytics Pro 2022” nitel veri analiz programı kullanılmıştır. Bu yazılım nitel araştırmaları en iyi şekilde, doğasına uygun olarak analiz etmek amacıyla sürekli olarak geliştirilen bir yazılımdır. Kod sisteminde yapılan kodların kontrol edilmesi ve gerekli hallerde çeşitli düzeltmeler yapılabilmesi bu yazılım sayesinde mümkün olmaktadır.

5. BULGULAR

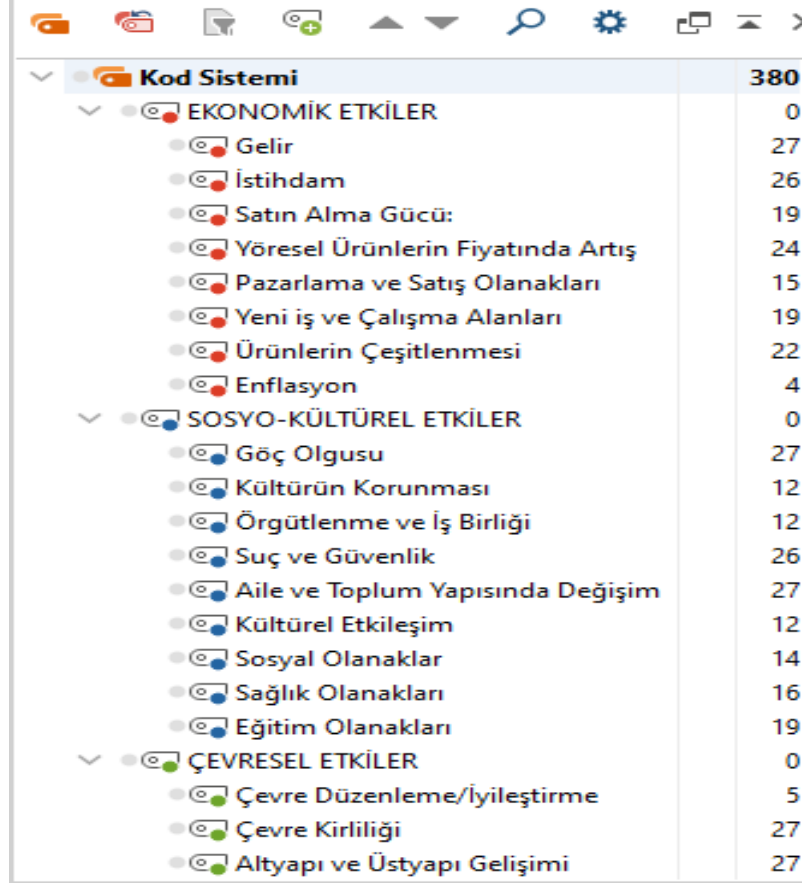
Araştırmanın bu bölümünde saha araştırmasında katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin analizine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Araştırma problemi doğrultusunda öncelikle ana temalar ve alt temalara yer verilmiş; bulgular arasındaki ilişkiler nitel araştırmaların yapısına uygun olarak betimsel, ilişkisel ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Buna göre kodlar arasındaki bağlantılar ilişkisel bulgular, kodların açıklamalarıyla ortaya konulan betimsel bulgular, kodlar arasında karşılaştırmalar yapan karşılaştırmalı bulgular veri analizi sürecinde kullanılmıştır. Betimsel bulguları ortaya çıkarabilmek amacıyla kelime frekans analizi (MAXDicto), kelime bulutu ve kod-alt kod-bölümler modeli kullanılmıştır.

5.1. Ana Temalara ve Alt Temalara İlişkin Açıklamalar

Yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler işlenerek “MAXQDA Analytics Pro 2022” istatistik programına tanımlanmıştır. Veriler açık ve kapalı kod sistemiyle alt temalar, ana temalar, kodlar arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Açık kod sistemi yani tümevarımsal yöntem; ana temalar, alt temalar ve kodların saha çalışmalarında elde edilen veriler bağlamında oluşturulmasını ifade etmektedir. Kapalı kod sistemi yani tümdengelimsel yöntem ise; saha araştırmasına çıkmadan alanyazına ya da bir teoriye dayalı olarak yapılandırılmış kod sistemini ifade etmektedir. Açık kodlama yapılırken Corbin ve Strauss (2008)’un kodlama paradigmasından yararlanılmıştır. Creswell (2013)’in eleştirisi dikkate alınarak, çalışma kapsamında kodlamalar sahadan gelen verilerle birlikte alanyazından elde edilen bilgiler kullanılarak oluşturulmuştur.

Araştırmada üç ana tema belirlenmiş olup bunlar *çevresel etkiler*, *sosyo-kültürel etkiler* ve *ekonomik etkiler*dir. Bu ana temalar kendi içinde yirmi alt temaya ayrılmıştır. *Çevresel etkiler* çevre düzenleme/iyileştirme, çevre kirliliği, altyapı ve üst yapı gelişimi alt temalarından; *sosyo-kültürel etkiler* göç olgusu, kültürün korunması, örgütlenme ve iş birliği, suç ve güvenlik konusundaki değişim, aile ve toplum yapısında değişim, kültürel etkileşim, sosyal olanaklar, sağlık olanakları ve eğitim olanakları alt temalarından ve *ekonomik etkiler* gelir, istihdam, alım gücü, yöresel ürünlerinde fiyatında artış, pazarlama ve satış olanakları, yeni iş ve çalışma alanları, ürünlerin çeşitlenmesi ve enflasyon alt temalarından oluşmaktadır. Görüşmelerde derlenen veriler doğrultusunda toplamda 380

kod belirlenmiş olup, ana ve alt temalara ilişkin kod sayıları Şekil 5.1’de görselleştirilmiştir.

Kod Sistemi	Kod Sayısı
Kod Sistemi	380
EKONOMİK ETKİLER	0
Gelir	27
İstihdam	26
Satın Alma Gücü:	19
Yöresel Ürünlerin Fiyatında Artış	24
Pazarlama ve Satış Olanakları	15
Yeni İş ve Çalışma Alanları	19
Ürünlerin Çeşitlenmesi	22
Enflasyon	4
SOSYO-KÜLTÜREL ETKİLER	0
Göç Olgusu	27
Kültürün Korunması	12
Örgütlenme ve İş Birliği	12
Suç ve Güvenlik	26
Aile ve Toplum Yapısında Değişim	27
Kültürel Etkileşim	12
Sosyal Olanaklar	14
Sağlık Olanakları	16
Eğitim Olanakları	19
ÇEVRESEL ETKİLER	0
Çevre Düzenleme/İyileştirme	5
Çevre Kirliliği	27
Altyapı ve Üstyapı Gelişimi	27

Şekil 5.1. Ana Temalar, Alt Temalar ve Kod Sayısına İlişkin Kod Sistemi

5.2. Araştırmaya Yönelik Betimsel Bulgular

Betimsel bulgular için kelime bulutu, kelime frekans analizi ve kod-alt kod-bölümler modeli kullanılmıştır. Çalışmada öncelikle “Kuyucak’ta kırsal turizmin sosyal refahı nasıl etkilediği”ne ilişkin anahtar kavramların neler olduğunu belirleyebilmek amacıyla kelime frekans analizi yapılmıştır. Çalışmada kelime bulutu oluşturmak için MAXQDA Analytics Pro 2022 nitel veri analiz programında MAXDicto modülü kullanılmıştır. Kelime bulutu oluşturulurken “için, bir, lakin, ancak, çok” gibi kapsam dışında kalan kelimeler analize dâhil edilmemiştir. Şekil 5.2’deki kelime bulutu incelendiğinde; *lavanta, ürünler, iyi turizm, gelir, eğitim, insanlar, göç, istihdam, alım, güç, çevre* vb. gibi baskın sözcükler dikkat çekmektedir. Şekil 5.2’de gösterilen kelimeler frekans oranının büyüklüğüyle doğru orantılı bir biçimde gösterilmiştir.

şekil 5.2. Görüşmeler Sonucu Kelime Frekanslarına İlişkin Kelime Bulutu

Tablo 5.1’de kelimelerin detaylı dağılımı verilmiş, aynı kavramı ifade eden kelimeler birleştirilmiştir (rneğin, lavantanın + lavantaya + lavanta... + = Lavanta; evreye + çevrede + evre...+ = evre; geliri + gelire + gelir...+ = gelir; vb.). Bu kapsamda, 27 katılımcının yorumlarından toplam sözcük sayısının 2.686 olduğu, en çok tekrar eden 25 sözcüğün ise toplam sözcük sayısının % 49,17’sini oluşturduğu belirlenmiştir (n=2.686). En çok kullanılan 25 sözcük genel olarak incelendiğinde, katılımcı görüşlerinde en sık kullanılan ifadenin “Lavanta” olduğu (n= 110, %3,90) tespit edilmiştir.

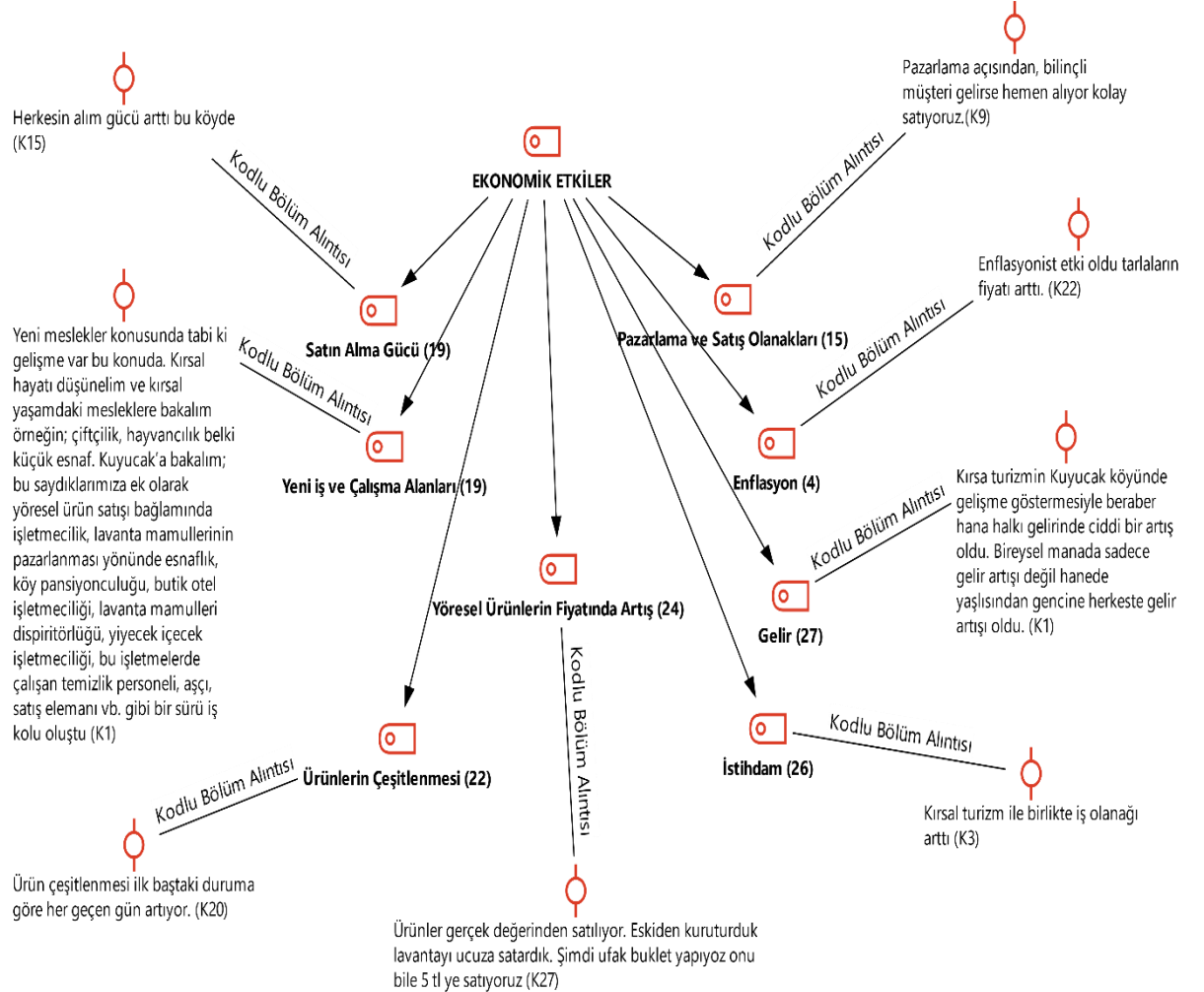
Tablo 5.1. Görüşmeler Sonucu En ok Kullanılan 25 Sözcük (n = 2686)

Sözcük	Harf Sayısı	Frekans	Yüzde	Sözcük	Harf Sayısı	Frekans	Yüzde
Lavanta	7	110	3,90	İstihdam	8	42	1,49
Arttı	5	103	3,66	Kırsal	6	41	1,46
Köyde	5	102	3,62	Yazın	5	40	1,42
rnler	7	93	3,30	G	3	38	1,35
İyi	3	92	3,27	Alım	4	34	1,21
Turizm	6	84	2,98	Pazarlama	9	34	1,21
Gelişti	7	74	2,63	evre	5	32	1,14
Para	4	64	2,27	Kirlenme	8	30	1,06
Eskiden	7	58	2,06	Sağlık	6	29	1,03
Gelir	5	58	2,06	Sosyal	6	27	0,96
Eğitim	6	54	1,92	Misafirperverlik	18	26	0,92
İnsanlar	8	52	1,85	Kuyucak	7	24	0,85
G	3	44	1,56	TOPLAM		1.385	49.18

Kod-alt kod-bölümler modeli kullanılarak da alt temaların kodlanma sıklığı tespit edilmiş ve katılımcıların alt temalara ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Kuyucak'ta kırsal turizmin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan çevresel etkiler, sosyo-kültürel etkiler ve ekonomik etkilere yönelik katılımcıların görüşlerinin dağılımını gösteren kod-alt kod bölümler modelleri izleyen başlıklar altında Şekil 5.3, 5.4 ve 5.5'te sunulmuştur.

5.2.1. Ekonomik Etkiler Ana Teması ile İlgili Katılımcı Görüşleri

Ekonomik etkiler ana temasına ilişkin katılımcı görüşlerinin alt temaları gelir, istihdam, alım gücü, yöresel ürünlerinde fiyatında artış, pazarlama ve satış olanakları, yeni iş ve çalışma alanları, ürünlerin çeşitlenmesi ve enflasyon olarak sıralanmaktadır. Şekil 5.3 bu alt kodlara ilişkin katılımcı görüşlerinin dağılımını göstermektedir.

Şekil 5.3. Ekonomik Etkiler Kodu ile İlgili Katılımcı Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli

Şekil 5.3 incelendiğinde ekonomik etkiler ana temasına ait gelir alt teması 27 kez, istihdam 26 kez, alım gücü 19 kez, yöresel ürünlerin fiyatında artış 24 kez, satış ve pazarlama olanakları 15 kez, yeni iş ve çalışma alanları 19 kez, ürünlerin çeşitlenmesi 22 kez, enflasyon 4 kez kodlanmıştır. Ekonomik etkiler ana teması ile ilgili katılımcıların ifadeleri aşağıda açıklanmıştır:

Gelir

Gelir insanların yaşamını sürdürebilmesi için çok önemli bir ihtiyaçtır ve elde edilmesi için belli bir çaba gerektirir. Kırsal hayatta kıt olan kaynakları kullanarak bunlardan gelir elde etmek zordur, bu nedenle de insanlar kırsal yaşamı sevmelerine rağmen terk etmek zorunda kalırlar. Kırsal turizmin gelir yaratıcı etkisi tam da bu noktada devreye girmektedir. Kırsal turizm yöre halkı için önemli bir gelir kaynağıdır. Katılımcılardan (K25)'in “...evde herkes çalışıyor kimse boş durmuyor. Hane halkı geliri arttı...” ifadesinde belirttiği üzere kırsal turizmin gelişmesiyle iş olanakları arttığı için gelir de artmaktadır. (K23) benzer bir ifadeyle “...olumlu olarak değişim var, para kazanıyoruz turizm sayesinde” diyerek turizmin gelir açısından önemine vurgu yapmaktadır.

Görüşmelerde katılımcıların ifadelerine göre gelir artışının beraberinde bireysel ya da hane halkı harcamalarının artmasına da neden olduğu anlaşılmaktadır. (K17)'nin “...olumlu değişimler oldu herkes evini arabasını, traktörünü yeniledi. Evinin içini yeniledi, internet bağlattı teknolojik aletler aldı. Lavanta sayesinde maddi manevi değişim oldu” ifadesi lavanta tarımının ve gelişen turizm hareketliliğinin gelirleri arttırdığı, buna bağlı olarak tüketim harcamalarının da arttığını göstermektedir. Bu ifade ayrıca turizm faaliyetlerinden elde edilen gelirin bireylerin daha konforlu bir yaşam için ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine de olanak sağladığının bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

Kuyucak'ta gelişen kırsal turizm faaliyetleri bölgesel olarak da ekonomik bir hareketlilik ve çarpan etkisi yaratmaktadır. Isparta, Burdur gibi komşu illerde üretilen gül ve lavantadan üretilen mamul mallar tüketicilere, bir başka ifadeyle turistlere sunulmak üzere Kuyucak'a getirilmektedir. Bu süreçte üretim ve dağıtım firmaları da Kuyucak'ta gelişen kırsal turizm hareketliliğinden paylarını almaktadır. Benzer şekilde Keçiözü ilçesinde faaliyet gösteren lojistik/nakliyat işletmeleri de buradan dolayı olarak gelir elde etmektedir. (K22), “Sadece Kuyucak'ta yaşayan kişilerin değil bu civardaki herkesin

geliri arttı. Isparta, Burdur'dan mal alıyoruz bazen, onların bile geliri arttı” ifadesiyle bu çarpan etkisini özetlemektedir. (K6) ise, “...son 5 yıldır özellikle sosyal medya aracılığıyla her yıl katlanarak bir gelişme oldu burada. Tabi ki en önemli olumlu gelişme ekonomik yönden yaşandı. Köyde yaşayan olsun civar yerlerde olsun herkes bu lavantadan bir şekilde ekonomik katkı sağladı. Evlerde traktör araba iki tane olmaya başladı yine Antalya'dan, Isparta'dan daire alanlar baya var. Turizm sayesinde günlük köye 150 bin girdiği söyleniyor” ifadesiyle Kuyucak ve çevresindeki ekonomik canlanmayı açıklamaktadır.

Yukarıda verilen katılımcı ifadelerinden yola çıkılarak, kırsal turizm ile birlikte hem yöre halkının gelirinin arttığı hem de bu etkinin çevre il ve ilçelere yayıldığını söylemek mümkündür. Kırsal kalkınma ve ekonomik refah yaklaşımlarında ifade edildiği üzere kırsal turizmin gelişmesi ile yöre halkının tarımsal üretimden elde ettikleri gelirlerin artmasının yanı sıra yeni iş olanakları ile de yeni gelir kapıları açtığını Kuyucak örneğinde görmek mümkündür.

İstihdam

Kırsal alanlarda işsizlik oranı çok yüksektir, kırsal turizm yüksek işsizlik seviyesi olan bu bölgelerde, kırsal kalkınma için, iş yaratan bir model olarak görülebilir. Kırsal turizm istihdam olanağını artırarak insanların kırsalda kalmasını sağlar, bir nevi göç olgusunun önüne geçer. Kuyucak'ta da kırsal turizmin gelişmesiyle istihdam oranı artmıştır. Katılımcılardan (K2), “İstihdam artışı oldu tabii, önceden ben mesela çiftçilikle uğraşıyordum, ev işleriyle uğraşıyordum şimdi satış yapıyorum” ifadesinde önceleri yazın köyde kırsal işlerle uğraştığını, şu anda ise turizm sayesinde kırsal ürünleri satıp gelir elde ettiğini, bu durum kısaca ek iş olduğunu söylemektedir. Katılımcılardan (K7) “İşsizlik sorunu olmayan tek köydür belki Isparta da Kuyucak” ifadesinde de istihdam oranının arttığına vurgu yapmaktadır. Turizmin kırsal alanlarda gelişmesiyle kadın istihdamı da önemli ölçüde artmaktadır, çünkü kırsal turizm kadın istihdamını destekleyecek iş alanları yaratmaktadır. Katılımcılardan (K8), “İstihdam konusunda artış var bu pazarı görüyorsunuz çalışanlara bakın çoğu bayan, yaşlı teyzeler. Hemen hepsi köyün iş sahibi, çok yaşlılar çalışmıyor ama onların da çocuğu torunları çalışıyor” ifadesinde bu konuya değinmiştir.

İstihdam artışından dolayı Kuyucak'ta insanların geliri ve alım gücünde artmıştır. Gelir artışı beraberinde ekonomik refah seviyesinin de artması anlamına gelmektedir. Bu

da bazı olanaklardan yoksun olan yöre halkının kırsal turizm sayesinde bu olanaklara erişimini kolaylaştırmaktadır. Katılımcılardan (K1), *“Tabii ki gelir artışı altında istihdam artışından kaynaklanıyor. Eskiden ev hanımı olanlar ya da kırsalda ufak tefek işlerle ilgilenip haneye düşük gelir getirisinde bulunan çocuk ve kadınlar yörede turizmin gelişmesiyle birer iş veya işletme sahibi oldu”* ifadesi ile istihdamın nasıl arttığını açıklamaktadır. Kırsal turizm gelişmeden önce köyde istihdam olanağı olmadığından dolayı, insanlar civar köylere kasabalara çalışmak için gidiyorlardı. Günümüzde ise Kuyucak'ta iş fazlalığı oluşmuş, civar yerleşkelerden işçi getirme eğilimine girilmiştir. Katılımcılardan (K6), *“Eskiden bizim köyden dışarıya gündelik çalışmak için ya da amelelik için civar köylere çalışmaya giderlerdi, iş yoktu şimdi ise biz dışardan işçi alıyoruz.”* Katılımcılardan (K24), *“İstihdam sorunu tersine var köyde. Yani eskiden işsizlik vardı şimdi iş fazlası var”* ifadesiyle bu görüşü desteklemektedir. Son olarak (K20)'nin konuyu özetler nitelikte görüşü şöyledir: *“İstihdam olanağı çok arttı, köydeki merkezde köy pazarı kuruldu oradaki dükkânlar olsun, köyde yine kendi evlerinin önünde ya da altındaki dükkânlar olsun bir sürü işletme oldu. Yine köye gelirken görmüşsünüzdür yol üstündeki lavanta tarlalarında birçok işletme var. Bu işletmeler lavanta ile ilgili ürünlerin satışı yanında yiyecek içecek de veriyor. Bundan dolayı da işçi gerekiyor. İşçileri dışardan getiriyorlar. İşçi açığı var köyde”*.

“İstihdam” alt temasına yönelik yukarıdaki açıklamalar ve katılımcı ifadeleri doğrultusunda, Kuyucak'ta kırsal turizmin gelişmesiyle yörede istihdam olanaklarının arttığı, kadın istihdamının yaygınlaştığı ve işsizlik sorunun çözüldüğü anlaşılmaktadır. Ekonomik refahın önemli göstergelerinden biri olan istihdam, gelir ve alım gücü gibi diğer ekonomik refah göstergelerini desteklemesi açısından da ayrı bir önem taşımaktadır.

Satın Alma Gücü

Satın alma gücü, enflasyon oranı ile bağlantılı olarak açıklanan ve gelir artışına bağlı olarak artan harcama kapasitesi olarak tanımlanabilir. Satın alma gücü ekonomik refah ve toplumsal huzurun sağlanması açısından önemli bir göstergedir. Satın alma gücü tüketim alışkanlıklarını ve tüketim harcamalarını da etkilemektedir. Katılımcılardan (K1), *“Yöredeki insanların kazançlarının artması alım gücünü de tetikledi doğal olarak. Sonuçta ne kadar kazanç elde ederseniz o kadar harcama yaparsınız”* ve (K20), *“Yöre*

halkının geliri arttı gelir arttıkça alım gücü de arttı” ifadeleriyle Kuyucak halkının satın alma gücünün arttığını vurgulamaktadırlar.

Satın alma gücünün artması tüketim alışkanlıklarının değişmesinden de anlaşılabilir. Kuyucak Köyü araştırmacının da zamanında bölgede yaşarken bildiği üzere, kırsal turizmin gelişmesinden önce oldukça yoksul bir köydür ve hanehalkı geliri sadece birincil/zorunlu ihtiyaçları karşılamaya yetmektedir. Kırsal turizm sayesinde bu durum tersine dönmüş, köy çevresindeki diğer köylere kıyasla varlıklı, alım gücü yüksek, zorunlu ihtiyaçların ötesinde bireysel tercihlere göre diğer ihtiyaç ve isteklerin karşılanabildiği bir köye dönüşmüştür. (K7)’nin *“Herkesin alım gücü arttı köyde kadınlar ATV var sen bilirsin onla dolaşıyorlar. Arabalar değişti cipe biniyor millet”* ve (K8)’in *“Herkesin alım gücü arttı, fırsatınız olsa evleri gezseniz herkesin evinde hep markalı son model eşyalar vardır. Hatta evini sil baştan yenileyenler bile oldu köyde. Köyün içine girdiğinizde evin önlerine bakın arabalara traktörlere bakın son model genellikle.”* ifadeleri de satın alma gücünün arttığını ve tüketim alışkanlıklarının değiştiğini doğrular niteliktedir.

“Satın alma gücü” alt temasına yönelik olarak katılımcı ifadeleri analiz edildiğinde, kırsal turizm faaliyetlerinin yarattığı ekonomik hareketliliğin ve gelir artışının yöre halkının satın alma gücünü olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Satın alma gücü yukarıda da açıklandığı gibi, enflasyonun artmasıyla olumsuz etkilenen bir değişkendir. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular enflasyonist baskının bireysel ya da hane halkı tüketim harcamalarını etkileyecek düzeyde oluşmadığını, aksine gelir artışının doğrudan satın alma gücünü desteklediğini göstermektedir.

Yöresel Ürünlerin Fiyatında Artış

Kuyucak’ta halk 1970’li yıllardan bu yana lavanta tarımı ile uğraşır, ürettikleri ürünleri tüccarlara ya da genellikle Isparta’daki gül yağı çıkaran firmalara hammadde olarak satmaktaydı. İşlenmeden satıldığı için lavanta genellikle değerinden düşük fiyata alıcı bulurdu. 2015 yılından itibaren köyde gelişen kırsal turizm faaliyetleri sayesinde son kullanıcı ile, yani turistlerle buluşan köylüler lavantayı kendileri işleyerek mamul mala çevirmeye başlamış, bu da hem hammaddenin gerçek fiyatından satılmasına hem de yan ürünlerin birinci elden tüketiciye ulaşmasına olanak sağlamıştır. Konuyla ilgili olarak (K5), *“...önceden lavanta çok ucuza gidiyordu şu anda ürün ederinde satılıyor”* ve (K3) *“Eskiden ham madde olarak ucuza satıyorduk şimdi daha pahalıya satıyoruz ürün*

değerinde satılıyor” ifadeleriyle hammaddenin emeğin karşılığını verdiğini vurgulamaktadır. (K9) ise, “Ürün gerçek değerinde satılıyor. Eskiden tohum çıkarıp kurutup ya da yaş satıyorduk ucuza gidiyordu. Eskiden mamul olarak işleyip özellikle kozmetiğe dönüştüğünü bilmiyorduk, kırsal turizmle bunu öğrendik daha iyi fiyata satıyoruz” ifadesiyle lavantayı hammadde olarak satmak yerine kendilerinin işlemeye başladığını anlatmaktadır. (K20)’nin “Kırsal turizm burada yaşayan halka ekonomik manada etki etti. Daha önce lavantayı ham halde fabrikaya verip çok ufak rakamlar kazanıyorlardı. Ama şimdi küçük bir deste yapıyorlar 5 liraya satılıyor. Ürünler eskiye nazaran gerçek değerinde satılıyor” ifadesi ise doğrudan son kullanıcıya, yani tüketiciye ya da turiste ulaşmanın ürünün, hatta hammaddenin satış fiyatını arttırdığını açıklamaktadır.

“Yöresel ürünlerin fiyatında artış” alt temasına ait katılımcı ifadelerine göre Kuyucak’ta kırsal turizmin gelişmesiyle hem tarımsal ürünlerin fiyatlarının arttığı, hem de hammaddeyi işleyip son kullanıcıya satarak daha yüksek fiyat elde edilebildiği anlaşılmaktadır.

Pazarlama ve Satış Olanakları

Turistler, kırsal alanları özellikle bozulmamış doğal ve kültürel çevre, otantik yaşam biçimleri için tercih etmektedirler. Bu nedenle de gittikleri yörelerde yeme-içme, konaklama, kırsal aktiviteler, alışveriş, ulaşım, otantik yiyecekler ve yöresel el sanatları gibi turistik ürünlerden yararlanma ve ihtiyaçlarını karşılama eğilimindedirler. Kırsal turizmin gelişmesiyle Kuyucak’ta da yöresel ürünlerin talebinde artış yaşanmış, köylüler ürettikleri ürünleri daha kolay pazarlama ve satma olanağına kavuşmuştur. (K12) bu durumu *“Satışlar kolay aslında biz pek bir şey yapmıyoruz buraya gelen insan alacağı varsa alıyor”* ifadesiyle dile getirmektedir. Yöresel ürünler ve bu ürünlerin değeri/önemi hakkında bilgi sahibi olan turistlere satış yapmanın daha kolay olduğunu (K9) *“Pazarlama açısından, bilinçli müşteri gelirse hemen alıyor kolay satıyoruz”* ifadesiyle açıklamaktadır. Kırsal turizm geliştikçe, ürün yelpazesi genişledikçe ve tüketici beklentileri doğrultusunda ürünün kalitesi arttıkça farklı beklentilere ve zevklere sahip turistlere ürünleri pazarlamak ve satmak kolaylaşmaktadır. (K1) bu durumu *“Pazarlama konusunda da sıkıntı yok hatta daha fazla ham halde lavanta olsa onlar bile pazarlanabilir. Ürünler turizmin ilk meydana geldiği yıllara kıyasla çok çeşitlendi hatta her geçen gün çeşitleniyor”* ifadesiyle desteklemektedir. Yöresel ürünlere yönelik talep

artışını ve satış-pazarlama olanaklarının gelişmesini, (K21) “*Lavanta yağını eskiden satamayan şimdi yok çekiyor. Bal desen öyle biz arıcılık yapmıyoruz ama arıcılık yapanlar sezon başlamadan ürünlerini satıyor*” ifadesiyle, (K24) ise “*Lavantayı önceden pazarlamakta zorlanıyorduk, çokta bugünkü gibi değildi. Lavantadan günümüzdeki gibi yararlanamıyorduk*” ifadesiyle vurgulamaktadır. (K16) da ürün kalitesine vurgu yaparak, “*...kalite artınca satış pazarlama sorunu da yaşamıyoruz*” demiştir.

“Pazarlama ve satış olanakları” alt temasına yönelik katılımcı görüşlerinden yola çıkılarak, Kuyucak’ta kırsal turizm faaliyetlerinin yöresel ürünlerin satış ve pazarlama olanaklarını arttırdığını, tüketici beklentilerini dikkate alarak çeşitlendirilen ve kalitesi artan ürünlerin satışlarının giderek arttığını söylemek mümkündür.

Yeni İş ve Çalışma Alanları

Kırsal alanlarda iş kolları coğrafi şartların uygunluğuna göre genellikle tarım ve/veya hayvancılık, sınırlı olmak kaydıyla da esnaflık ile bağlantılıdır. Kırsal turizm ile birlikte farklı iş kollarının, yeni çalışma alanlarının gelişmesi sağlanabilir. Kuyucak örneğine bakıldığında hem lavanta tarımına bağlı yan ürünler hem de turistlere hizmet sunulan işletmeler sayesinde yeni iş ve çalışma alanları ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan (K1), “*Yeni meslekler konusunda tabi ki gelişme var bu konuda. Kırsal hayatı düşünelim ve kırsal yaşamdaki mesleklere bakalım örneğin; çiftçilik, hayvancılık belki küçük esnaf. Kuyucak’a bakalım; bu saydıklarımıza ek olarak yöresel ürün satışı bağlamında işletmecilik, lavanta mamullerinin pazarlanması yönünde esnaflık, köy pansiyonculuğu, butik otel işletmeciliği, lavanta mamulleri distribütörlüğü, yiyecek içecek işletmeciliği, bu işletmelerde çalışan temizlik personeli, aşçı, satış elemanı vb. gibi bir sürü iş kolu oluştu*” ifadesinde Kuyucak’ta gelişen yeni iş ve çalışma alanlarını tanımlamaktadır. Lavanta Kokulu Köy Projesi de ev pansiyonculuğu, aromatik bitki yetiştiriciliği, kırsal turizm etkinlikleri, satış görevliliği, işletmelerde hijyen, girişimcilik, diksiyon, alan tanıtımı eğitimi ve kooperatifçilik gibi alanlarda verilen eğitimlerle K1’in ifadesinde sıraladığı alanlarda insan gücü yetiştirmeyi ve istihdam etmeyi hedeflemiştir. (K24)’ün “*Gelin şimdi görün bütün köy nerdeyse dolaylı ya da dolaysız olarak turizmden gelir elde eder hale geldi. Kimisi yatırım yaptı kimisi hibe aldı, kimisi pansiyon açtı kimisi evin önüne stant açtı. Bazıları kooperatife üye oldu, oradan bir şeyler yapıyor. Bazısı pazardan dükkân aldı, bazısı evin bir bölümünü kafeye çevirdi. Bir sürü iş kolu oluştu*” ifadesi ile birlikte değerlendirildiğinde Lavanta Kokulu Köy Projesinin hedeflerine

ulaştığı görülmektedir. Uzun yıllar göç veren Kuyucak Köyü'nde yaşayan gençler, kadınlar kırsal turizmin gelişmesiyle birlikte artan iş imkânlarıyla yöreye adeta bağlanmıştır. Ayrıca lavantadan üretilen mamul mallar ya da ev pansiyonculuğu gibi alanlarda köy halkı kendi işlerini kurma fırsatı da yakalamıştır. (K6), “*Köy pansiyonculuğu geliştirdi herkesin bir işyeri oldu. Önceden su da olmayınca köyde iş yoktu çok gariban bir köydük şimdi ise kırsal turizm ile herkes bir yaz çalışıyor bir kış yetecek parayı kazanıyor*” ifadesiyle bu bulguyu desteklemektedir.

“Yeni iş ve çalışma alanları” alt temasına yönelik katılımcı ifadeleri analiz edildiğinde Kuyucak'ta kırsal turizmin yeni iş olanakları yaratarak hem istihdamın artmasını hem de gelir ve satın alma gücünün olumlu yönde gelişmesini sağladığı anlaşılmaktadır.

Ürünlerin Çeşitlenmesi

Turizm talebi dinamik ve değişken bir yapıya sahiptir, dolayısıyla her yıl aynı ürünlerin pazara sunulması bu ürünlerin zamanla sıradanlaşmasına, müşteri beklentilerini karşılayamaz hale gelmesine, buna bağlı olarak da satış-pazarlama sorunlarının oluşmasına neden olabilir. Yeni kuşakların ürünlerden beklentilerinin de farklı olduğu düşünüldüğünde, turistlere yönelik yöresel ürünlerin çeşitlendirilmesi son derece önemlidir. Katılımcılardan (K6), Kuyucak'taki üretim faaliyetleriyle ilgili olarak “*Ürün kalitesi zamanla arttı ve çeşitlendi. Gazozu şerbeti suyu kurabiyesi dondurması bir sürü ürün oldu*” ifadesiyle ürün çeşitliliğinin arttığına işaret etmektedir. Bu ürün çeşitliliğinin satışlara olumlu yansımalarını ise (K13)'ün “*Lavantadan hariç lavanta ile ilgili çok fazla ürün oldu, satışları etkiliyor*” ve (K8)'in “*Ürün kalitesi iyi, çok fazla çeşit var müşterinin bazen kafası karışıyor ama satış konusunda sıkıntı yok en kötü lavanta kolonyası alıp, gezip, fotoğraf çekip, taç alıp gidiyorlar*” ifadeleri özetlemektedir.

“Ürünlerin çeşitlenmesi” alt temasına yönelik katılımcı ifadeleri incelendiğinde Kuyucak'ta ürün çeşitliliğinin arttığı, sadece lavanta ve lavantaya bağlı ürünlerin değil, diğer yöresel ürün ve hizmetlerin de sunulmaya başlandığı, turistlerin beklentilerinin ürün geliştirme sürecinde dikkate alındığı anlaşılmaktadır.

Enflasyon

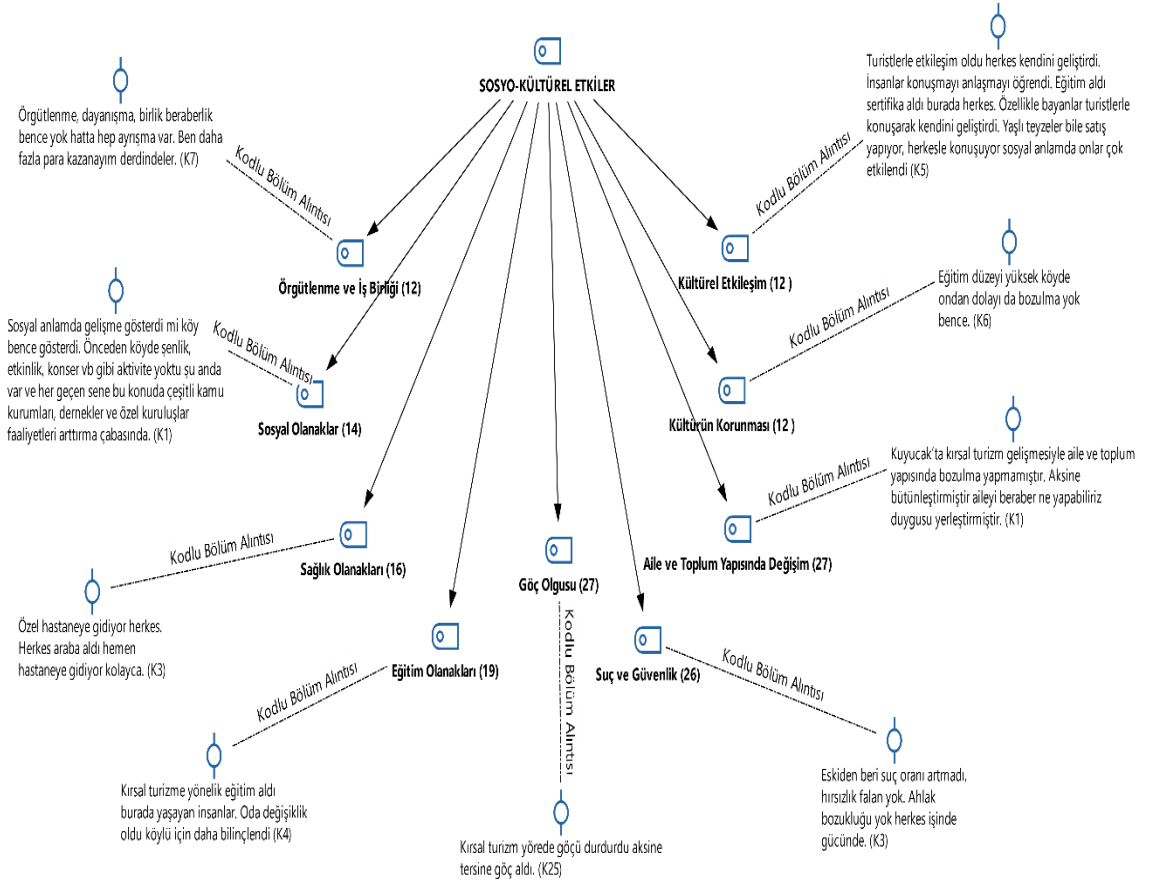
Turizmin ekonomik etkileri incelendiğinde enflasyon, yani mal ve hizmet fiyatlarının genel seviyesinde yaşanan sürekli artış olumsuz bir etki olarak

değerlendirilmektedir. Kırsal alanlarda kırsal turizm ile birlikte gelen ekonomik hareketlilik kısa vadede talep artışıyla birlikte önce tüketim mallarının, sonra da yatırım mallarının fiyatlarının artmasına neden olmaktadır. Fiyat artışları bölgede enflasyonist baskı yaratarak kırsal alanda yaşayan insanların gelirleri artsa bile satın alma gücünün düşmesine neden olabilmektedir. Turizm alanyazınındaki bu genel değerlendirmenin aksine, Kuyucak örneğinde katılımcıların ifadelerine bakıldığında arsa ve tarla fiyatlarının artması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. (K10), “*Herkesin lavantası değerlendi toprağı tarlası evi değerlendi*”, (K22) “*Enflasyonist etki oldu tarlaların fiyatı arttı*” ve (K15) “*Enflasyon da arttı ama bizim köyde mal satan pek yoktur*” ifadeleriyle taşınmazların fiyatlarında artışa işaret etmektedir. Son olarak (K24) de “*...enflasyon da olumlu olarak arttı*” ifadesinde enflasyonun olumlu bir gelişme olarak değerlendirildiğinin altını çizmektedir.

“Enflasyon” alt temasına yönelik katılımcı ifadeleri analiz edildiğinde, kırsal turizmin gelişmesiyle birlikte köyde enflasyonist etkinin ortaya çıktığı ve bunun olumlu bir gelişme olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Köy halkının kendi üretip sattığı ürünlerin fiyatlarının artması ile birlikte gelirlerinin artması, kendi ihtiyaç duydukları ürünlerin turistik değer taşımaması nedeniyle fiyatlarının şimdilik artmamış olması da bu olumlu değerlendirmenin nedeni olarak gösterilebilir.

5.2.2. Sosyo-Kültürel Etkiler Ana Teması ile İlgili Katılımcı Görüşleri

Sosyo-kültürel etkiler ana teması ile ilgili katılımcı görüşlerinin alt temaları; göç olgusu, kültürün korunması, örgütlenme ve iş birliği, suç ve güvenlik konusunda değişim, aile ve toplum yapısında değişim, kültürel etkileşim, sosyal olanaklar, sağlık olanakları ve eğitim olanakları olarak sıralanmaktadır. Şekil 5.4, bu alt kodlara ilişkin katılımcı görüşlerinin dağılımını göstermektedir.

Şekil 5.4. Sosyo-Kültürel Etkiler Kodu ile İlgili Katılımcı Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Kod-Altı Kod-Bölümler Modeli

Şekil 5.4 incelendiğinde sosyo-kültürel etkiler ana temasına ait alt temalardan göç olgusu 27 kez, kültürün korunması 12 kez, örgütlenme ve iş birliği 12 kez, suç ve güvenlik 26 kez, aile ve toplum yapısında değişim 27 kez, kültürel etkileşim 12 kez, sosyal olanaklar 14 kez, sağlık olanakları 16 kez ve son olarak eğitim olanakları 19 kez kodlanmıştır. Sosyo-kültürel etkiler ana teması ile ilgili katılımcıların ifadeleri aşağıda açıklanmıştır:

Göç olgusu

Kırsal alanlarda kırsal turizmin gelişmesi sonucunda bölgede, nüfus artış hızı ile kalkınma hızı arasındaki dengesizliğin neden olduğu iç göçler azalmakta hatta yer yer durmaktadır (Uçar vd., 2010). Bir başka bakış açısıyla kırsalda var olan kronik istihdam sorununun, kırsal turizm sayesinde bertaraf olmasıyla özellikle kadınların ve gençlerin ekonomik sebeplerle şehirlere göç etmesinin önü kesilmektedir. Katılımcılardan (K8)'in ifadesi “Köyde göçü durdurdu. Eskiden köyde iş fırsatı yoktu şimdi var. Tersine göç

dönemsel olarak var, kalıcı olarak çok az var” alanyazını destekler niteliktedir. Benzer bir ifadeyle (K10), “Kırsal turizm göçü kısmen durdurdu, özellikle eskiden hiç gelmeyenler şimdi yazın köyden dışarı adım atmıyorlar” diyerek iş olanaklarının artmasıyla kısmen de olsa göçün durduğunu dile getirmektedir. (K6) da “Göçü tersine döndürdü bence, 3 ay burada sıkı çalışarak dışarda asgari ücrete çalışmaya gitmiyor. Çünkü daha iyi kazanıyor hem de daha az çalışıyor. Ya da önceden dışarda olanlar, okumuş atanmış dışarda yaşayanlar pek yazın gelmiyordu. Şimdi kırsal turizm gelişince hepsi geliyor yazın nüfus çok artıyor köyde” şeklimde göçün azaldığını vurgulamaktadır.

Kırsal turizm göç olgusu bağlamında özellikle yaz aylarında daha fazla anılmaktadır, çünkü yapılan turizm faaliyeti sezonunun kısa olması ve yaz aylarına denk gelmesi göçün de yaz aylarında dönemsel bazda olmasına neden olmaktadır. Katılımcılardan (K17)’nin “...yörede göçü kısmen durdurdu. Tersine göç yaz aylarında çok var. Kışın nüfus 250 ise yazın 1000 kişi” ifadesi anlatılanları desteklemektedir. Kırsal turizm sezonunda gelen kişilerin çoğu lavanta ekip biçmekten, lavanta mamulleri oluşturup satışını yapmaya kadar birçok iş kolunda faaliyet gösterir hale gelmişlerdir. Katılımcılardan (K19) “...köye hiç uğramayanlar köye gelip lavanta ekip biçer oldu” sözleri ile, (K16) “...kırsal turizm ile yazın ek kazanç sağlamak adına tersine göç oldu.” ve son olarak (K12) “Tersine göç oldu önceden köyü evini bırakıp gidenler şimdi geri geliyor hemen bir işletme açıyor. İşsizlik diye bir şey yok köyde. Yazın turizm olduğu zamanda da gelen var işinden izin alıyor, rapor alıyor devamlı yaşadığı yerden buraya geliyor çalışıyor parasını kazanıyor sonra geri dönüyor” ifadeleriyle yaz sezonunda Kuyucak’a gelip iyi bir kazançla geri dönen köylülerin varlığına işaret etmektedir.

Sosyo-kültürel etkilerden “göç olgusu” alt temasına yönelik katılımcı ifadeleri analiz edildiğinde, köyde kırsal turizm gelişmesiyle yörede göç etme olgusunun değiştiği hatta kısmen tersine göçün ortaya çıktığı görülmektedir. Kırsal turizm gelişme gösterdiği yerlerde istihdam olanaklarını arttırdığından, insanların iş bulmak için yaşadıkları yerlerden ayrılma ihtiyacı da bertaraf olmakta, ayrıca işsizlik probleminin çözüme kavuşması sosyal refahı da arttırmaktadır.

Kültürün korunması

Turizmin kırsal alanlarda gelişme göstermesiyle yörede yaşayan halk ekonomik olarak kalkınarak birincil ihtiyaçlarını karşılamamanın ötesinde sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelebilir. Her türlü ihtiyacını karşılayabildiği için doyum

noktasına gelen halk, kendi kültürünün kıymetini de yine turizm sayesinde anlar ve kültürel varlıkları koruma altına almak konusunda çaba gösterir. Unutulmaya yüz tutmuş gelenek ve göreneklerin zaman içinde canlanmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını da yine kırsal turizm sayesinde yöreyi ziyaret eden turistlerin ilgisine bağlamak mümkündür. Yerel halk, turistlerin doğal yaşamı ve oradaki kültürü tatmak için yöreye geldiğini bilmektedir. Bu nedenle de kültürlerini koruma konusunda gönüllü bir eğilim içine girmektedir. Katılımcılardan (K11), *“Misafirperverlik aslında iyice arttı çünkü kazanç elde ettiğinden insanlar değer veriyorlar”* ifadesiyle durumu desteklemektedir. Gelenek ve göreneklerinden kopmayan toplumlar kültürlerinde herhangi bir değişime gitmeden yaşamlarına devam ederler. Katılımcılardan (K13) ifadesinde tam da bunu söylemektedir: *“Misafirperverlik bence bitmedi. Kültürel anlamda bozulma olduğunu ben düşünmüyorum, çünkü hala geleneklerimizi yerine getiriyoruz.”* Yine bir başka katılımcı, (K15) *“Misafirperverlikte pek azalma yok, Sadece bayramlar burada bitti çünkü herkes standının başında duruyor.”* diyerek, gelenek göreneklerde, misafirperverlik gibi kültürel değerlerde azalma olmadığını, sadece yaz aylarına denk gelirse bayramlarda ya da özel günlerde çalışmak zorunda oldukları için geleneklerin yerine getirilmesinde azalma olduğunu söylemektedir.

Yukarıda sıralanan olumlu görüşlerin yanında olumsuz düşünceler de dile getirilmektedir. Katılımcılardan bazılarının ifadelerinde, kırsal turizmin yörede gelişme göstermesiyle insanların bazılarının bu durumdan kötü etkilendiği görüşü de yer bulmaktadır. (K18), *“Misafirperverlikte biraz azalma var. Nedeni de şu önceden biri köye geldi mi bir şeyler ikram ederdik yedirir, içirirdik ama şimdi kimse bakmıyor herkes para peşinde”* ifadesiyle olumsuz görüşünü dile getirmektedir. Benzer şekilde (K25), *“Eski misafirperverlik yok bence şimdi herkes ne yaparız da daha fazla para kazanırız derdinde çünkü bu iş bitecek yarın bir gün düşüncesi var”* ifadesiyle kendi bakış açısını açıklamıştır. Bu iki savın aslında kökeni kısa olan kırsal turizm sezonunda geçimini sağlayabilmek için insanların çaba harcamasıdır. Daha önceleri ekonomik zorluklarla boğuşan ve açlık sınırının altında yaşamını sürdüren halk, kırsal turizmin gelişmesiyle yeni ekonomik ve sosyal olanaklara kavuşmuştur. Bu bağlamda da eski durumuna dönmek istemediği için bazı gelenek ve göreneklerini yerine getirmek yerine gelir elde etmeyi daha fazla önemsemektedir.

“Kültürün korunması” alt temasına yönelik ifadeleri analiz edildiğinde Kuyucak’ta kırsal turizm gelişmesiyle yörede yaşayan insanlarda kültürün korunması açısından

eskiye göre biraz azalma olduğu (4 katılımcı), ancak yine de çoğu kültürel unsurun korunduğu (8 katılımcı) söylenebilir.

Örgütlenme ve İş Birliği

Kırsal turizm, kırsal alanlardaki nüfusu harekete geçirmekte ve bilinçli bir şekilde örgütlenmesini sağlamaktadır. Kırsalda yaşayan insanların birlikte karar alıp uygulaması uzun vadede sürdürülebilirlik açısından önem arz etmektedir. Örgütlenme ve iş birliğinin olmaması, aşırı rekabet, kaynak israfı, bilinçsiz üretim gibi olumsuzluklara yol açmaktadır. Katılımcılardan (K5), “*Örgütlenme eskiye nazaran azaldı. Dayanışma yok, herkes farklı fiyattan ürün satıyor, mesela birlik yok buda kötü etki yapıyor*” söylemiyle örgütlenme ve iş birliği olmayınca benzer ürünlerin farklı fiyattan satılması gibi basit konularda dahi düzenin sağlanamadığını açıklamaktadır. Bu durumun Kuyucak’a gelen turistleri de rahatsız eden, kendilerini kandırılmış hissetmelerine neden olan bir ortam yarattığı (K25)’in ifadesinde yer almaktadır: “*...örgütlenme, dayanışma, ortaklık, iş birliği gibi dediğiniz şeyler köyde yok hatta ayrışma var. Bir yere para girdi mi düzen değişiyor.*” Yöresel ürünlerin fiyatında ve kalitesinde yeknesaklığın sağlanamaması turistler tarafından olumsuz algılanabilmekte, tekrar ziyaret etme niyetlerini olumsuz yönde etkilemekte ve yöreye ilişkin algıları olumsuz etkilenecektir.

Kuyucak’ta örgütlenme kısmen de olsa vardır. Köyde çok faal olmayan ve küçük ölçekli işler yapan bir kadın kooperatifi bulunmaktadır. Katılımcılardan (K8) “*Örgütlenme dayanışma mesela kadın kooperatifi var bende üyeyim bizde dayanışma, ortak karar alma, iş birliği var ama üyeler haricinde kişilerde yok.*” ifadesiyle örgütlenme ve işbirliğinin yetersizliğine vurgu yapmaktadır. Kırsal bölgelerde özellikle, köy hayatında belli bir grubun üyelerinden sağlanan desteğe imece denilmektedir. İmece, bir köy ya da az kişinin yaşadığı kırsal alanlardaki topluluk içindeki belli başlı işlerin, genel itibari ile gönüllülük esasına dayalı olarak yörede yaşayan kişiler tarafından elbirliği ile yapılması anlamına gelir (Kozak, vd. 2019). Bir nevi örgütlenme hareketidir ve Anadolu kültürünün önemli bir parçasıdır. Katılımcılardan (K22), “*Örgütlenme oldu, imece usulü kadınlar kışın çalışıyor*” ifadesinde bu geleneğin sürdürülmesinden bahsetmiştir.

Sosyo-kültürel etkiler temasının alt temalardan olan “örgütlenme ve iş birliği”ne yönelik katılımcı ifadeleri analiz edildiğinde, Kuyucak’ta yaşayan kişilerin ifadelerinden yola çıkarak, köyde kırsal turizmin gelişmesiyle örgütlenme ve işbirliğinin az da olsa

geliştiği (4 katılımcı), genel anlamda ise bu açıdan bir ayrışma görüldüğü (8 katılımcı) anlaşılmaktadır.

Suç ve Güvenlik

Kırsal turizm yerel toplumda özentiliğe, madde bağımlılığının artmasına, toplum kimliğinin bozulmasına, suçun artmasına ve güvenlik problemlerinin yaşanmasına neden olabilmektedir (Ahipaşaoğlu ve Çeltek, 2006, s. 67). Kırsal turizmin yöreye getirdiği olumlu etkiler ne kadar çok olsa da, olumsuz etkiler de bulunmaktadır. Suç ve güvenlik konusundaki değişim de bu olumsuz etkilerden biridir. Turizmin geliştiği pek çok bölgede suç olaylarının ve güvenlik kaygılarının arttığı bilinmektedir. Ancak, Kuyucak Köyü açısından bu durum değerlendirildiğinde, kırsal turizm faaliyetlerinin gelişmesi nedeniyle suç ve güvenlik açısından sorun yaşanmadığı görülmektedir. Katılımcılardan (K2), “*Suç olarak kötü bir şey yaşanmıyor köyde. Hırsızlık olmuyor ben akşam tezgâhın üstüne örtü örtüyorum malzemeleri toplamıyorum, sabah geldiğimde hepsi aynı yerde duruyor. Hırsızlık yok yani.*” ifadesiyle Kuyucak’ta asayişin bozulmadığını vurgulamaktadır. Bir başka katılımcı, (K5) “*Suç oranı artmadı, hırsızlık yok. Arabanın bile anahtarını üstünde bırakıyoruz biz. Bundan sonra da kötü bir şey olmasını beklemiyorum*” şeklinde görüş bildirmiştir. (K6) ise, “*Burada hiçbir ev araba kilitli değil, bekçi yok, hırsızlık yok, suç oranı yok, güvenlik sorunu yok*” ifadesiyle diğer katılımcıları destekler nitelikte suç ve güvenlik konusunda bir sıkıntı olmadığını dile getirmektedir. O kadar rahat davranıp insanları suça teşvik edercesine dükkânlarını, arabalarını, evlerini açık bıraksalar dahi hırsızlık ya da olumsuz bir durum yaşanmamıştır.

Turizm bağlamında gelişmeye yeni başlamış kırsal alanlarda gerekli güvenlik önlemleri yeterince alınırsa olumsuz olarak suç oranında gözle görülür bir değişme olmaz. Hatta suç oranlarında eskiye nazaran düşüş bile yaşanabilir. Katılımcılardan (K12) de, “*Köyde hırsızlık olayı hiç olmaz turizmle de bu olay değişmedi. Suç oranı artmadı daha da azaldı çünkü turizm ile çok önlem alındı burada zaten kamera taktılar her yere jandarma hep burada duruyor*” ifadesinde bu durumdan bahsetmiştir. Araştırmacı gözlemleri neticesinde katılımcıların görüşlerinin birebir aynı olduğuna tanıklık etmiştir. Ayrıca katılımcıların da ifadelerinden yola çıkarak Kuyucak’ta, köyde yaşamayan hiç kimsenin herhangi bir ticari faaliyette bulunmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca köydeki herkesin birbirini tanınması, hatta akrabalık ilişkileri olması da suç ve güvenlik açısından olumsuz bir durumun gelişmesine engel olmuştur. Kırsal turizmin gelişmesi sayesinde, köyde

yaşayanların sosyal refah düzeyleri arttığı için, suç işleme eğiliminde olmadıkları da anlaşılmaktadır. Katılımcılardan (K7) “...suç işleyen yok ya, zaten herkes para kazandığı için başkasından bir şey çalmaz” ifadesiyle bu durumu destekler nitelikte görüş bildirmiştir.

Sosyo-kültürel etkilerden “suç ve güvenlik konusunda değişim” alt temasına yönelik ifadeleri analiz edildiğinde, Kuyucak’ta kırsal turizmin gelişmesiyle yörede yaşayan insanlar açısından suç ve güvenlik konusunda olumsuz bir gelişme olmadığını, alınan önlemler doğrultusunda güvenliğin daha da arttığını söylemek mümkündür.

Aile ve Toplum Yapısında Değişim

Çeşitli sebeplerden ötürü aileler kırsal bölgelerden kentsel bölgelere göç ederler. Bu kişiler belli dönemlerde gerek aile bağlarını güçlendirmek gerekse nostalji yapmak için kırsal yörede bir araya gelirler. Kırsal turizm bu bağlamda Kuyucak’ta aileleri bütünleştirmiş, birlikte hareket etmeye teşvik etmiştir. Katılımcılardan (K1), “*Kuyucak’ta kırsal turizmin gelişmesi aile ve toplum yapısında bozulma yapmamıştır. Aksine bütünleştirmiştir aileyi, beraber ne yapabiliriz duygusu yerleştirmiştir.*” ifadesinde bu durumu özetlemektedir.

Kırsal yörelerde gelişen turizm faaliyetleri sayesinde iş olanakları artmakta, farklı alanlarda istihdam yaratılmaktadır. Bu istihdam olanaklarından aile içinde herkes yararlanarak iş/uğraş/meslek sahibi olabilmektedir. Bu durum; ilk başta aile yapısını, sonrasında da toplum düzenini değiştirmektedir. Bu duruma (K17) “...aile toplum yapısında değişim oldu, yaşlı teyzeler bile satış yapıyor önceden evde oturuyordu.” ifadesiyle olumlu yaklaşmaktadır. Katılımcılardan (K23) de “...kadının iş hayatına girmesi, eve ekmek parası kazandırması demek ek gelir demek, olumlu yönde iyi oldu. Ev pansiyonculuğu yapan var, eskiden yoktu. Aile yapısında bozulma olmadı, gençler de de bir bozulma yok, varsa da ben görmedim” ifadesinde olumlu yönde değişim olduğunu söylemektedir. Kırsal turizm sayesinde herkesin bir iş sahibi olması, hanehalkı gelirinin artması, bunların yanı sıra kadınların ve gençlerin iş hayatına girmesinden dolayı aile ve toplum yaşamında değişimden bahsetmek de mümkündür. (K8), “*Kadının iş hayatına girmesi tabi ki evde bir değişiklik oldu, biz evde 4 kişiyiz 3 bayan 1 erkek hepimiz turizmle uğraşıyoruz. Evde bizim sözümüz geçiyor diyebilirim*” ifadesiyle kadının aile içindeki rolünün ve yetkilerinin değişimini anlatmaktadır. Bu nokta, özellikle kırsal alanlarda erkek egemenliğinin varlığını vurgulamakta fayda bulunmaktadır. Ataerkil toplum

yapısının getirdiği özelliklerden birisi olan erkek egemenliği, kırsal turizmin kadın istihdamını destekleyen yapısı ile değişmektedir. Ekonomik gücün erkek elinden kadın eline doğru kaydığı bir yapı oluşturan kırsal turizm, aile yapısını da sonuç olarak etkilemektedir. Aile ve toplum yapısı açısından olumsuz olarak değerlendirilen bir durum ise, özellikle yüksek sezonda, ki Kuyucak için yaz ayları olarak tanımlanmaktadır, aile içinde herkesin çalışması sonucu aile bağlarının kopma noktasına varmasıdır. Katılımcı (K20), “...aile yapısında bir değişim oldu, çünkü ailede herkes çalışıyor kimse kimsenin yüzünü görmüyor. Evde bir sıcak çorba özellikle yaz aylarında kaynamıyor, ya dışardan yemek yiyorlar ya da restorana gidiyorlar. Ev ile fazla ilgilenemiyor bayanlar bu durumda da ailede bozulma oluyor” ifadesiyle görüşünü ortaya koymaktadır.

Kırsal turizmin getirdiği bir başka olumsuzluk da turiste özenme ve onun gibi yaşama isteği nedeniyle, aslında toplumsal olarak dışa kapalı olan kırsal bölgedeki insanların, turizm ile birlikte değişmeye başlaması, snobizm duygusunun yaygınlaşmasıdır. Bu bağlamda (K7), “...gençlerde bir turiste özentilik var bence, onlar gibi giyinmeye başladılar bence bozulma var. Kadınlar iş hayatına girdi onlarda da bir değişim var şimdi gerçeği söylemek gerekirse. Kadınlar eskiden bu kadar alışveriş yapmazlardı şimdi hep lüks şeyler alıyorlar” ifadesiyle köyde snobizmin izlerine işaret etmiştir. (K25) de “Gençlerde ahlak bozulması biraz var. Bize karşı tutumları değişti, ukala tavırları var bence hep bu para kazanmaktan dolayı” ifadesiyle gençlerin değiştiğini, bununda kırsal turizmden ötürü olduğunu söylemektedir. Katılımcılardan (K24)’ün konuyu özetler düşüncesi de şöyledir:

“...kardeş kardeşe düştüğünü ya da akrabaların birbirine girdiğini gördük özellikle o kurulan pazarda. Sebep benim müşteriye sen mal satıyorsun. İşte efendime söyleyeyim ben 15 TL dedim sen 10 TL dedin aynı ürüne. Sana çok müşteri geliyor bizim satışlarımızı düşürüyorsun diye çok tartışma, kavga oluyor. Bir yere para girdiği zaman insanlar değişebiliyor hocam. Kadının iş hayatına girmesi de aile düzenini değiştirdi, hanımın yüzünü akşam zor görüyorum çok çalışıyor. Ben de çok çalışıyorum evde yapılacak işler aksıyor. Bu durumda ilerde çok büyük sorunlara yol açacağını düşünüyorum şahsen. Olumlu özellikleri var tabi ilk başta çocuklara iş bulacağız derdi yok para kazanıyoruz, yeni meslekler türedi önceden köy pansiyonculuğu yoktu mesela şimdi 9 tane falan yapan var. Sosyal olarak insanlar daha kültürlendi daha kendine bakar oldu, istediği şeylere erişebiliyor, bunlar da olumlu olarak söyleyebilirim.”

“Aile ve toplum yapısında değişim” alt temasına yönelik ifadeleri analiz edildiğinde Kuyucak’ta yaşıyan kişilerin ifadelerinden yola çıkarak, köyde kırsal turizm gelişmesiyle yörede yaşıyan insanların aile ve toplum yapısında değişim olduğu, bu durumu bazı katılımcıların olumlu (15 katılımcı) bazılarının ise olumsuz (12 katılımcı) olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Kültürel Etkileşim

Turistler kırsal alanları ziyaret edip sadece oradaki turizm olanaklardan yararlanıp geri gitmezler, yanlarında bilmeyerek de olsa kendi kültürlerini getirirler ve kırsaldaki topluma yansıtırlar. Aynı zamanda ziyaret ettikleri yöredeki kültürden de etkilenecek devamlı yaşadıkları yere götürürler. Dolayısıyla kırsal turizm faaliyetlerinin kültürel etkileşime neden olduğu söylenebilir. Katılımcılardan (K5), “...*turistlerle etkileşim oldu herkes kendini geliştirdi. İnsanlar konuşmayı anlamayı öğrendi. Eğitim aldı sertifika aldı burada herkes. Özellikle bayanlar turistlerle konuşarak kendini geliştirdi. Yaşlı teyzeler bile satış yapıyor, herkesle konuşuyor sosyal anlamda onlar çok etkilendi*” ifadesiyle kültürel etkileşimi açıklamaktadır. (K1) de benzer düşünceyle “*İnsanlar eve kapanıktı şu anda gayet konuşkan, girişken farklı kültürden farklı insanlarla tanışıp kaynaşıyor, sosyalleşiyor*” şeklinde görüş bildirmiştir.

Kırsal kesimde kapalı toplum yapısının getirdiği özelliklerden ötürü belli kalıplaşmış ön yargılar vardır. Bu ön yargıları kırmak da çok zordur. Kırsalda turizm faaliyetlerinin gelişmesiyle bu ön yargılar ortadan kalkma eğilimindedir. Katılımcılardan (K19), “*Eskiden bir kadının köy meydanına geçip oturması, yabancı erkeklerle konuşması yadırganıyordu. Ama şimdi kimse bir şey demiyor, herkes gelen kişilerle konuşabiliyor. Köyde insanlar sosyalleşti*” ifadesiyle belirttiği üzere bir önyargının, kalıplaşmış bir kapalı toplum özelliğinin yıkıldığını göstermektedir. Benzer şekilde (K13) de görüşünü şöyle dile getirmiştir; “*İnsanların ön yargıları kalktı, modernleşti insanlar. Turizm burada kültürü değiştirdi, geliştirdi.*” Ayrıca insanların yöreye gelen turistlere karşı tutumlarında da değişim gözlenmektedir. (K11), “*Köydeki kadınlar özellikle çok değiştirdi, gelen turistlere karşı daha nazik kibar davranıyorlar, önceden tersliyorlardı herkese şimdi gayet nezih davranıyorlar*” ifadesi bu gelişmeyi özetler niteliktedir.

Kırsal kesimde yaşıyan insanlar ile kentsel bölgelerde yaşıyan insanlar arasında karşılıklı bilgi alışverişi olmaktadır. Bu durumun sonucu olarak kırsalda yaşıyan insanlar yeni kişiler tanır ve yeni bilgiler öğrenirler. Ayrıca yeni dostluklar edinip gelecekteki

vizyonlarını değiştirebilirler (Akça vd., 2001). Katılımcılardan (K15), “*Yerel halk gelen turistten çok şey öğreniyor. Gelen kişiler yapıcı eleştiri yapıyor o anlamda da iyi bir gelişme oluyor.*” ve (K16) “*...sosyal kültürel anlamda olumlu olarak çok değişim oldu. Buraya çok kariyerli, okumuş kişiler geliyor, burada bizle köylüyle muhatap oluyorlar.*” ifadeleriyle bu bilgi alışverişine işaret etmektedir.

Alt temalardan olan “kültürel etkileşim”e yönelik ifadeler analiz edildiğinde Kuyucak’ta kırsal turizmin gelişmesiyle birlikte, yörede yaşayan insanlarda gelen turistlerden kültürel anlamda olumlu etkiledikleri anlaşılmıştır.

Sosyal Olanaklar

Kırsal turizm potansiyeli yüksek olan yerlere turistler ilgi gösterir ve bu yerlerin talebini arttırmakta, bu da bölgeye yapılacak turistik yatırımların artmasına neden olmaktadır. Bu durum gerek kamu gerekse özel girişimcilerin bu potansiyele sahip kırsal alanlarda yatırım faaliyetlerinde bulunmalarını sağlamaktadır. Yörede yaşayan insanların gözünden konuya bakıldığında; kıt olan hatta hiç olmayan sosyal olanaklara erişim olanağına kavuşmaları söz konusudur. Katılımcılardan (K1), “*Sosyal anlamda gelişme gösterdi mi köy, bence gösterdi. Önceden köyde şenlik, etkinlik, konser vb. gibi aktivite yoktu şu anda var ve her geçen sene bu konuda çeşitli kamu kurumları, dernekler ve özel kuruluşlar faaliyetleri arttırma çabasında*” ifadesinde sosyal olanakların geliştiğini, gelecekte de gelişmesini beklediğini söylemektedir. Yine köyde kafe, restoran, eğlence mekânı, küçük büfeler gibi insanların sosyalleşip rahatlaması için çeşitli işletmelerin açıldığı gözlemlenmiştir. Katılımcılardan (K3)’ün “*...dışarıya yemeğe gidiyor millet.*” ifadesiyle insanların kırsal turizm sayesinde geliri arttıkça refah düzeyi yükseldikçe öncede gerçekleştiremediği etkinlikleri gerçekleştirir hâle geldikleri anlaşılmaktadır. (K6) da “*Köyde kadınlar kendi arasında tur düzenleyip tatile gidiyor, denize gidiyorlar. Kadınlar iş hayatına girdiğinden beri ekonomik bağımsızlığını kazandı toplanıp aktivite yapıyorlar, sosyal anlamda çok geliştiler. Kadınlar erkeklerden daha fazla para kazanıyor. Akşam oldu mu civar illerde restoranlar bizim köylü dolu. Herkes dışardan yemek söylüyor eskiden böyle değildi*” ifadesinde durumu özetlemektedir.

Kırsal turizm sayesinde ne kadar gelişse de, neticede küçük bir köy olan Kuyucak’ta sosyal olanaklar belli bir seviyeye kadar geliştirilebilir. Bu nedenle de yöre halkı civar illerdeki sosyal olanaklardan yararlanma eğilimine girebilirler. Alım gücünün artması, sosyal refahın gelişmesi, sosyal ve kültürel etkileşim ile yeni beklentilerin gelişmesi bu

durumu açıklayabilir. Katılımcılardan (K15), *“Her sezon sonunda köyde çoğu kişi tatile çıkıyor, safiye kesime doğru bu da kültürel manada değiştiğini gösterir. Ayrıca artık restorana gitmek yerel halk için lüks değil normal bir davranış haline geldi.”* ifadesinde bu değişimi vurgulamıştır. (K16) ise, *“Özellikle gençler sosyal anlamda çok gelişti, para kazandıkça şehre inip gezip tozuyorlar, tatile gidiyorlar”* ifadesiyle benzer görüş bildirmiştir.

Sosyo-kültürel etkilerden “sosyal olanaklar” alt temasına yönelik katılımcı ifadeleri analiz edildiğinde, köyde kırsal turizm gelişmesiyle yörede yaşayan insanların sahip oldukları ya da erişebildikleri sosyal olanaklarda büyük ölçüde gelişme olduğu anlaşılmaktadır.

Sağlık Olanakları

Kırsal turizmin ekonomik etkileri ile bağlantılı bir diğer konu da sağlık olanaklarına erişim olarak ifade edilebilir. Kırsal turizmin gelişmesiyle doğrudan yörede sağlık olanaklarının artması ya da ekonomik açıdan imkânları artan yöre halkının civar bölgelerdeki sağlık olanaklarından yararlanabilmeleri olasılıkları artar. Katılımcılardan (K12), *“Sağlık açısından burada bir yatırım olmadı, yalnız gelirimiz iyi olduğu için bazı hastalıklarda özel doktora da gidelim, iyi doktor bulalım diyor burada millet. Sağlık için paraya acımıyor veriyor. Eskiden garibandı halk böyle değildi”* ifadesi sağlık olanakları açısından ekonomik koşulların da desteği ile gelişme olduğunu desteklemektedir. Katılımcılardan (K10) ve (K18) de benzer ifadelerle sırasıyla *“İnsanların gelir düzeyi yükseldiği için artık özel hastaneye gidiyor”*; *“İnsanlar artık özel hastaneye gidiyor. Kırsal turizmin çok etkisi var”* şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

Sağlık açısından genel itibari ile 2000’lerden sonra köylere yatırım yapılmamakta, il ve ilçelere yatırımın daha fazla olduğu bilinmektedir. Gerek ilçe hastanelerinin geliştirilmesi gerekse de yap işlet devret modeli ile devasa ölçekli şehir ve bölge hastanelerinin yapılması bu duruma örnek gösterilebilir. Bu kapsamda Kuyucak’ta kırsal turizm gelişse bile sağlık açısından bir yatırımın yapılması düşük bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir. Katılımcılardan (K7) *“Sağlıkta devlet yatırım yapmadı ama Kılıç ve Senir Kasabasında sağlık ocağını iyileştirdiler, hemen 2 km var arada zaten oraya gidiyoruz, doktorlar ilgili yeni doktor da geldi”* ifadesinde Kuyucak’ta olmasa da 2-3 km yakınındaki kasabalarda sağlık açısından yatırımların yapıldığını bildirmiştir. (K24) de *“...civarda sağlık ocağı hastane açısından gelişme var. Zaten Isparta’da şehir hastanesi*

bölgenin en büyük hastanesi, ayrıca bir sürü de özel hastane var. İsteyen devlete isteyen özele gidebiliyor. Turizmin köyde gelişmesiyle insanların maddi durumu iyileştiği için daha fazla özele giden kişi olabilir” ifadesiyle civar bölgelerde sunulan sağlık olanaklarından yararlanmanın kırsal turizmin gelişmesiyle daha kolay hale geldiğini açıklamaktadır.

“Sağlık olanakları” alt temasına yönelik katılımcı ifadeleri analiz edildiğinde, köyde kırsal turizmin gelişmesiyle yörede yaşayan insanların sağlık olanaklarına erişiminin eskiye nazaran daha rahat olduğu ve gelirlerindeki artış sayesinde bu olanaklardan daha fazla yararlandıkları gözlemlenmiştir.

Eğitim olanakları

Eğitim olanakları açısından Kuyucak'ta yapılmış yeni bir yatırım bulunmamaktadır. Bunun nedeni, Türkiye'de 1990'lı yıllardan itibaren taşınmalı eğitime geçiş kararının alınmasıyla köy okullarının kapatılmasıdır. Diğer pek çok etkide olduğu gibi, eğitim olanaklarına erişim açısından da ekonomik faktörlerin desteği önemlidir. Kırsal turizm sayesinde yöre halkının refah seviyesinin artması, eğitim olanaklarına erişimi de kolaylaştırmıştır. Konuyla ilgili olarak (K8), “...eğitim konusunda bir bina olarak bir yapı bir gelişme olmadı. Ama arkadaşlar var dışarda okuyan onlara ailesi iyi bakıyor çünkü yazın zaten arkadaşlar köye geliyor, burada yaklaşık 2-3 ay çalışıyor baya para kazanıyor, ailesine veriyor kazandığını ailesi de ona çok iyi ev tutuyor, eğitim masraflarını üst seviyede karşılıyor” ifadesiyle durumu özetlemiştir. Benzer bir ifadeyle (K12), “Eğitim konusunda insanlar turizmden para kazandığı için tereddüt etmeden çocuğunu dışarda rahat bir şekilde okutabiliyor” diyerek ekonomik koşulların eğitim olanaklarına erişim üzerindeki etkilerini vurgulamıştır. Burada esas önemli gelişme eğitim açısından köy halkının vizyonunun gelişmesidir. Yörede halkı, çocuklarına ek kurslar aldırıp onları yurt dışında eğitime göndermeye başlamışlardır. Katılımcılardan (K16) ve (K2) sırasıyla “...çocuğuna kurs aldırıyor, özel okula gönderiyor”; “...eğitim konusunda bir değişim olmadı. Ama insanlar daha çok bu konularda bilinçlendi diye düşünüyorum. Mesela yurt dışında okutan var çocuğunu” ifadeleriyle durumu açıklamışlardır. Kırsal turizm ve beraberinde getirdiği olumlu ekonomik gelişmeler sayesinde eğitim hayatı yarıda kalan insanlar da eğitimlerini tamamlamak için bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Katılımcılardan (K18), “Köyde eğitim açısından gelişme

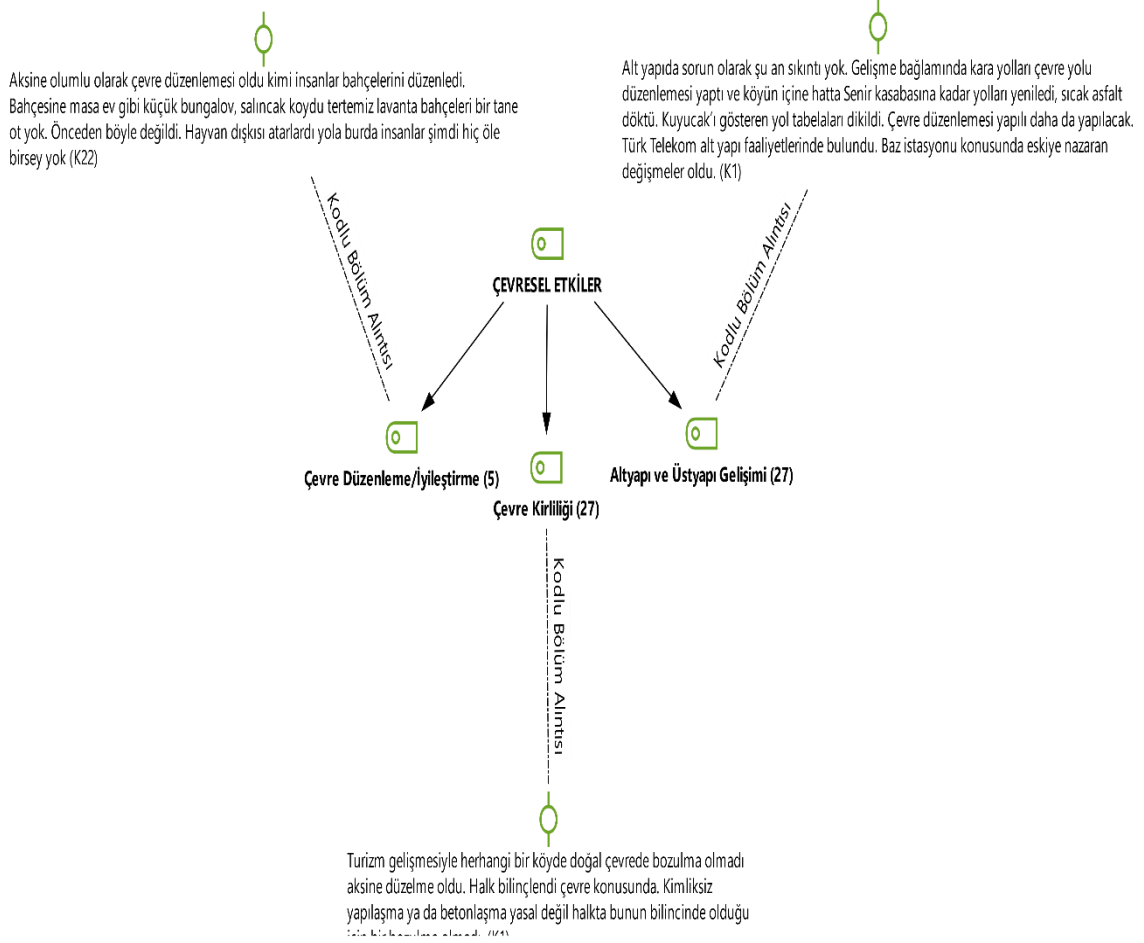
bilinçlenme oldu. Açık öğretimden okumaya başladı insanlar” ifadesiyle gelişmeyi açıklamaktadır.

Bir başka konu da köylerde taşınmalı eğitim sistemi nedeniyle okullar kapatılsa da, civar il ve ilçelerde açılan yeni okullara çocuklarını göndermek isteyen ailelerin bu olanaklara kırsal turizmi getirileri sayesinde kavuşmalarıdır. Katılımcılardan (K25) *“...bunlarda gelişme oldu ama dolaylı yoldan oldu. Eğitimde buraya okul yapılmadı ama civar yerlerde okullar gelişti, eskiden para yoktu kimsede, şimdi herkeste var. Çocuğunu iyi şartlarda okutuyor insanlar”* ifadesiyle civar yerleşkelerde gelişen okullar ve ekonomik koşulların iyileşmesini vurgulamaktadır. Kırsal turizmin Kuyucak'ta gelişmesiyle birçok kurum yerel halkın turizmi daha iyi anlaması, geliştirmesi ve daha iyi hizmet vermesi için çeşitli eğitimler vermiştir. (K20), *“Birçok farklı kurum buraya geldi eğitim verdi. Mesela esnaflıkla ilgili, müşteri karşılama, memnuniyeti ile ilgili. Hijyen sanitasyon ile ilgili. Daha da gelip burada eğitim verileceğini biliyorum.”* ifadesinde aldıkları eğitimlere vurgu yapmıştır.

Alt temalardan olan eğitim olanaklarına yönelik ifadeler analiz edildiğinde, köyde kırsal turizm gelişmesiyle gelir ve satın alma gücünün artışıyla birlikte eğitim olanaklarına erişimin de önemli ölçüde olumlu etkilendiği anlaşılmaktadır.

5.2.3. Çevresel Etkiler Ana Teması ile İlgili Katılımcı Görüşleri

Çevresel etkiler ana teması ile ilgili katılımcı görüşlerinin alt temaları restorasyon faaliyetleri, altyapı ve üst yapı gelişimi ve çevre bilinci olarak sıralanmaktadır. Şekil 5.5, bu alt temalara ilişkin katılımcı görüşlerinin dağılımını göstermektedir.

Şekil 5.5. Çevresel Etkiler Kodu ile İlgili Katılımcı Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Kod-Alt Kod-Bölümler Modeli

Şekil 5.5 incelendiğinde çevresel etkiler ana temasına ait çevre düzenleme/iyileştirme alt temasının 5 kez, altyapı ve üst yapı gelişiminin 27 kez, çevre kirliliğinin ise 27 kez kodlandığı görülmektedir. Çevresel etkiler ana teması ile ilgili katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

Çevre Düzenleme/İyileştirme

Turizm sayesinde elde edilen gelirler sonucu kaynakların devamlılığının sağlanması amacıyla çevre düzenleme ve iyileştirme çalışmalarının yapılması olağan şekilde görülmektedir. Katılımcılardan (K9), “...çevre konusunda bu işten para kazanıyoruz daha iyi ne yaparız diye uğraşyoruz, geliştirmeye çalışıyoruz elimizden geldiğince” ifadesiyle kırsal turizm faaliyetinden para kazandıklarını, bu işi önemsediklerini ve sürdürülebilir olması için her geçen yıl çevreyi nasıl iyileştirebileceklerini düşündüklerini açıklamaktadır. (K7) de bunu destekler nitelikte

“...köy iyice güzelleşti, herkes her sene daha güzel ne yapabiliriz diyorlar.” şeklinde görüş bildirmiştir. Kırsal turizm uygulanan yörede bahçe düzenlemesi, peyzaj çalışmaları kırsal turizmin geliştirilmesi bağlamında yapılan faaliyetlerden biri olmakla beraber, amatör bir ruhla yapılabilen zevkli bir iştir. Kırsal turizmde görsellik ön plandadır ve peyzaj düzenlemeleri turistlerin beklentileri de dikkate alınarak yapılmaktadır. (K11) kodlu katılımcının ifadesinde belirttiği gibi “...bahçe, peyzaj açısından geliştirmeye çalışıyoruz.” Kuyucak’ta çoğu yerli, görselliği ön plana çıkartmak için bahçelerini yeniden düzenlemiştir. Görselliği daha da arttırmak, ilgi çekmek, turistlerin odağını-buralara çevirmek için bazı köylüler lavanta tarlalarına ahşap gözetleme kuleleri kurmuşlardır. (K12) “...Yol kenarında ahşap kule işletme yaptılar” ifadesiyle bu düzenlemelere atıf yapmaktadır. Ayrıca önceden atıl olan ev, ahır benzeri yerlerin hayvan barınağı ya da hayvan gübresi toplama yeri olarak kullanıldığı, kırsal turizmin gelişmesiyle birlikte bu yapıların restore edilerek, yanlarına doğal görüntüyü korumak amacıyla ahşaptan oturma alanı ya da evler yapıldığı bilinmektedir. Bu konuda (K22), “Aksine olumlu olarak çevre düzenlemesi oldu, kimi insanlar bahçelerini düzenledi. Bahçesine masa, ev gibi küçük bungalov, salıncak koydu. Tertemiz lavanta bahçeleri, bir tane ot yok. Önceden böyle değildi. Hayvan dışkısı atarlardı yola burada insanlar, şimdi hiç öyle bir şey yok” ifadesiyle çevre düzenleme ve iyileştirme faaliyetlerinin Kuyucak’ta ne kadar yaygın ve etkin biçimde uygulandığını vurgulamaktadır.

Çevresel etkilerden “çevre düzenleme/iyileştirme” alt temasına yönelik katılımcı ifadeleri analiz edildiğinde Kuyucak’ta yaşayan kişilerin çevre düzenleme/iyileştirme faaliyetlerine olumlu baktıkları, bu düzenlemelerin onlara müşteri memnuniyeti ve gelir getireceğinin bilincinde oldukları anlaşılmaktadır.

Altyapı ve Üst Yapı Gelişimi

Kırsal turizm açısından belirli bir potansiyele sahip olan kırsal yörelerin turizme açılabilmesi için öncelikle ulaşım ve yerel hizmetler gibi altyapı ve üstyapı unsurlarının tamamlanmış olması gerekmektedir. Kırsal yörelerde hayatını sürdüren kişilerin faydalandıkları enerji, su, kanalizasyon sistemi, ulaşım olanakları, otopark ve iletişim sistemleri başlangıçta yeterli gelebilir. Ancak mevcut alt ve üst yapı, yörede turizm faaliyetinin gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan talebi zaman geçtikçe karşılayamayabilir. Bu durumda talebin arzı aşması nedeniyle altyapı-üstyapı sorunları da ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda kırsal turizm faaliyetlerinin geliştiği bölgelere

alt ve üst yapı yatırımlarının artış gösterdiği bilinmektedir. Akça vd. (2001)'ne göre; kırsal turizmin kırsal yörede yaygınlaşmasıyla o bölgede, altyapı-üstyapı gelişimi, eğitim ve sağlık yatırımları kayda değer bir şekilde artış gösterebilmektedir. Bunu destekler nitelikte (K24), *“Turizm gelişmeden önce semt pazarı gibi girişte ahşaptan ortalama 60 dükkânlı pazar yoktu, onu il özel idaresi önderliğinde şahıslardan para toplanarak yapıldı. Kim pazarda dükkân sahibi olmak istiyorsa onlar para verdi 6 bin civarı bir paraydı, orası yapıldı. Yine kara yolları çevre yolunu ve giriş kısmını yaptı. Kılıç Köyü'nden başlayarak Kuyucak'a hatta köyün merkezinden en üst lavanta bahçesine kadar sıcak asfalt döküldü, o da kara yolları ve il özel idaresi aracılığıyla yapıldı. Tabii Kaymakam Bey ve Vali Bey aracı oldu. Zaten görmüşsündür Kaymakam Bey hemen hemen her gün buralardadır. Baz istasyonu kuruldu, hatlar eskiden burada çok iyi çekmiyordu. Kılıç Köyü'nde iyi çekiyordu bizim köye çıktıkça pek çekmiyordu. Baz istasyonu yapıldıktan sonra iyi oldu, misafir şikâyet etmiyor artık. Bizim için de hat çekiyor, çekmiyor derdi olmuyor. İnternet alt yapısı pek iyi değildi önceden, Türk Telekom alt yapı çalışması yaptı, şimdi daha iyi durumda ve her evde internet var”* şeklinde görüş bildirmiştir. Bu ifadeye dayanarak, kırsal turizmin gelişmesiyle birlikte Kuyucak Köyü'nde üst yapı olarak ahşaptan dükkânlar, pazaryerleri kurulduğu, iletişim ve haberleşme açısından baz istasyonlarının arttırıldığı ve internet yapısının geliştirildiği, ayrıca ulaşım olanaklarının da asfalt yollar ile düzenlendiği anlaşılmaktadır.

Bir yerin ya da yörenin bilinirliği ve kolay erişilebilmesi için tabelalar iyi bir yol göstericidir. Tabelalar yöre hakkında bilgi verir, yöreye yönlendirir, yörenin tanıtımını yapar. (K16)'nın da *“Eskiden iyi bir tabela, ışıklandırma falan yoktu, şimdi var.”* ifadesiyle bahsettiği üzere, köyü okunabilirliğini ve tanınırlığını arttırmak amacıyla gerek Kuyucak'ı ana yollardan işaret eden gerekse köy içerisinde lavanta bahçelerini gösteren işaret ve yön tabelaları yerleştirilmiştir. Ayrıca yol ve kaldırım düzenlemeleri de yapılmıştır. Ulaşım olanaklarının turizm açısından son derece önemli olduğu düşünüldüğünde, bu tür düzenlemeler gereklidir. Kuyucak'ta yolların yapılması kapsamında (K2)'nin de bahsettiği gibi, katılımcıların neredeyse tamamı adeta sözleşmişçesine *“...sıcak asfalt döküldü köye. Çevre yolu eskiden kötüydü birçok kaza oluyordu. Çevre yolunu güzel yaptılar.”* ifadeleriyle konu hakkında görüş bildirmişlerdir. Yolların yanı sıra kaldırım düzenlemesine de dikkate çeken (K7) *“...kaldırımlar düzenlendi”* diyerek bu düzenlemeleri önemseydiğini ifade etmiştir. Köy içi yollar ve kaldırımlar, kırsal turizm amacıyla gelen ziyaretçilerin rahatça yön bulmaları ve

gezebilmeleri için önemli olanaklardır. Bunlara ek olarak, (K6) “*PTT burada 3 ay boyunca hizmet sağlıyor. İnsanlar para çekip yatırıyor, kargo alıp veriyor, önceden bunlar yoktu, turizmin gelişmesiyle oldu.*” İfadesiyle turizm sayesinde yöre halkının bazı konularda yaşadıkları sorunların da çözüme kavuştuğunu açıklamıştır. PTT gibi kurumların posta ve bankacılık faaliyetlerine en azından turizm sezonu boyunca rahatlıkla erişebilmeleri, yöre halkı için umut verici gelişmelerden biridir.

Kırsal alanlarda turizm faaliyetlerinin gelişmesiyle, yerel yönetimlerin hizmet anlayışı da gelişmekte, yöreye hizmet aktarımı artmaktadır. Katılımcılardan (K8)’in de bahsettiği gibi “*Çöpler eskiden haftada 1 alınırdı şimdi haftada 2 alınıyor.*” Yine hizmet bağlamında çeşitli kurumların bölgeyi daha yaşanabilir hale getirmek ve gelen turistlerin daha iyi vakit geçirebilmesini sağlamak amacıyla çevre düzenlemesi yapmaları da Kuyucak açısından önemli bir gelişmedir. Ayrıca turistlerin araçlarını güvenle bırakabilecekleri park alanlarının varlığı da önemli üstyapı düzenlemeleri arasında sayılabilir. Bununla ilgili olarak (K15) “*Çevre düzenlemesi kısmen yapıldı. Otopark alanı yoktu büyük otopark alanı yapıldı.*” görüşünü paylaşmıştır.

Çevresel etkilerden “altyapı ve üst yapı gelişimi” alt temasına yönelik katılımcı ifadeleri analiz edildiğinde, katılımcıların tamamının kırsal turizmin gelişmesiyle alt yapı üst yapı olanaklarında olumlu yönde değişim olduğunu söyledikleri görülmektedir. Bu gelişmeler, sosyal refahın artmasında önemli unsurlardır, çünkü kırsal alanda yaşayan insanlar yörede turizm olgusunun gelişmesiyle erişemedikleri (enerji, su, kanalizasyon sistemi, ulaşım olanakları, otopark ve iletişim sistemleri, çeşitli kurum binaları) alt ve üst yapı hizmetlerine erişim sağlayabilmektedir.

Çevre Kirliliği

Turizm ve çevre ayrılmaz bir bütündür, kırsal turizm açısından çevre daha da ön plana çıkan bir çekiciliktir. Dolayısıyla, turizm ve çevre birbiri ile yaşamsal bir bağ içindedir. Kırsal turizm de kendine has özellikleri nedeniyle çevre ile uyum içinde olan, çevreye karşı olumsuz etkileri en az seviyede olan bir turizm çeşididir. Soykan (1999)’a göre; kırsal yörelerde yaşayan insanlar, kırsal bölgelerin turizme kazandırılmasıyla beraber, kişiliksiz ve kirli bir çevrenin pazarlanamaz olduğunu deneyimledikten sonra doğal çevrenin korunmasına özen göstererek, koruma sürecinin doğrudan uygulayıcısı haline gelmektedirler. (K11)’in “*Çevre açısından bahçe, peyzaj açısından geliştirmeye çalışıyor. Daha fazla çevreye sahip çıkıyor buradaki halk aslında. Her sabah burada*

işimizi gücümüzü bırakıyoruz muntika temizliği yapıyoruz” ifadesi de bu görüşü desteklemektedir. (K9) da aynı görüşte olduğunu “...biz çok bilinçliyiz çevre konusunda yerden izmarit bile topluyoruz” ifadesiyle dile getirmektedir.

Türkiye’de turizm ve çevre ilişkisi incelendiği zaman akıllara ilk gelen konular; denizlerin kirletilmesi, betonlaşma, çarpık yapılaşma, atıkların artması, taşıma kapasitesinin aşılması, manzaranın, çevrenin ve bitki örtüsünün bozulması vb. olumsuz etkilerdir (Uygur ve Baykan, 2007). Kırsal turizmde bu olumsuz etkiler aslında tam anlamıyla gözlenmemektedir. Lavanta bahçelerinde betonlaşma yasaktır, bu durumda da sadece doğanın dengesini bozmayacak ahşaptan yapılar yapılabilir. (K8)’in konuyla ilgili görüşü; *“Betonlaşma ya da çarpık kentleşme dediğimiz olay olmadı. Lavanta tarlalarında ahşaptan mekân yapmaya izin var. Çevreyi koruyoruz biz ama gelenler pek korumuyor. Manzaranın kötüleşmesi, çirkinleşmesi gibi bir şey yok tam aksine biz bahçelerimize önceden bu kadar önem vermezdik şimdi lavanta bahçeleri çok önemli, çok temiz, hiç kimsenin bahçesinde ot bile yok görseli bozmasın diye.”* şeklindedir. (K12) de aynı görüşü paylaşmaktadır: *“Betonlaşma burada yasak zaten ondan dolayı da betonlaşma yok ahşap yapı yapabilirsiniz ama.”*

Kırsal turizmde insanlar otantik yapıları görmeye geldikleri için, konaklama işletmeleri, kafeler, dinlenme yerleri gibi tesisler de yörenin geleneksel mimari yapısına uygun olarak, ahşap binalar ya da köy evlerinin restorasyonu ile tasarlanmaktadır. Son yıllarda, köyde yaşayan ailelerin kendi evlerindeki bir odayı turistlere açması ile konaklama faaliyetlerinin yaygınlaştığı gözlenmektedir. Bu bağlamda kırsal turizmin çevreyle uyumlu bir turizm çeşidi olduğu söylenebilir. Ayrıca, yörenin doğal bitki örtüsünün ve tarımsal faaliyetlerin de kırsal turizm ile korunduğu görülmektedir. (K14) bu konuyla ilgili olarak, *“Bitki türünün değişmesi yangın gibi şeyler olmadı. Eskiye nazaran daha fazla lavanta tarımı yapılıyor.”* ifadesiyle görüş bildirmiştir.

Kırsal turizmin gelişmesiyle yörenin taşıma kapasitesinin aşılması beraberinde olumsuz olayların yaşanmasına da sebep olabilmektedir. Bunların başında atıkların artması ve çevrenin kirlenmesi gelmektedir. Yerel halk her ne kadar çevre temizliği konusunda bilinçli olsa da, kırsal turizm aktivitesi için yöreye gelenler bazen bu konuya dikkat etmemektedirler. Katılımcılardan (K10)’un da *“...atık çok fazla oluyor, insanın çok olduğu yerde bunlar maalesef ülkemizde oluyor.”* ifadesiyle Kuyucak’ta kırsal turizm faaliyetleri nedeniyle taşıma kapasitesi aşılmış, atıklar fazlalaşmıştır. Bir başka bakış açısıyla (K15), *“...ben buraya gelen turistlere çok şaşırıyorum. Lavantayı sevdikleri için*

köye geliyorlar gittikleri zaman akşamüstü arkalarına dönüp keşke baksalar ne bıraktık burada diye. Lavantaları bahçeye girip koparıyorlar, bitkiye zarar veriyorlar, yerlere şişedir, peçetedir bir sürü çöp atıyorlar. Tuvalet yok diye şikâyet ediyorlar ama tuvaleti de bu kadar mı pis bırakırlar. Hep tezatlar.” gelen turistlerin çevreyi kirlettiğini ve bu durumdan dolayı köy halkının mustarip olduğunu dile getirmektedir. Diğer katılımcıların çevre ile ifadeleri şu şekildedir:

“...manzaranın çirkinleşmesi, aşırı ve kimliksiz yapılaşma veya betonlaşma gibi şeyler olmadı zaten yasak. Yol kenarındaki işletmeler yola 100 metre olacak şekilde yapı yapmak için başvurular sonuç olumsuz oldu. Aslında bizim açımızdan iyi oldu, biz de böyle yapılaşmayı pek istemiyoruz. Köyde bazı yol üstünde tarlası olanlar istiyor, onlar da fazla kişi değil. Kirlenme konusunda aslında çok şikâyet var, Kaymakam Beyle Vali Beyle de iletişim içindeyiz bu konu hakkında, yalnız onlarda pek bir şey yapamıyor. Gelen misafirleri eğitemedik bir türlü. Her yerde aslında yazı var, çöp tenekesi var yine yola ya da tarlaya atıyor insanlar çöpleri, bu durum da akıl alır gibi değil. İnsanlar aslında daha duyarlı bir şekilde hareket etse doğa bozulmaz. Bir başka merak eden insan da gelip görür aslında.” (K24)

“...en çok mustarip olduğumuz konu aslında gelen turistlerin hepsinin değil ama bazısının çok pis olması, çevreyi çok kirletmesidir. Tarladan ürünlerimizi yoluyorlar, tuvaletleri pis bırakıyorlar. Bizim tuvaletler gördüğünüz gibi tarlanın içinde hani eski sistem gibi mecburen böyle beton yapı yasak ama çok temiz girin bakın sabah olduğu için şu an temiz, sen şimdi akşam gör fotoğrafını çek hatta yayınla. Çok pis halkımız çok pis. Şimdi biz köylü olarak hemen hemen herkes hijyen sanitasyon eğitimi aldık. Köyde herkes temiz ürün satmakta, etrafını temiz tutmaktadır. Gelen turistler de hijyen eğitimi alsın bence. Hijyen eğitimi olmayan köye girmesin.” (K25)

Çevresel etkilerden “çevre kirliliği” alt temasına yönelik katılımcı ifadeleri analiz edildiğinde, köyde kırsal turizmin gelişmesiyle yörede yaşayan insanlarda çevre bilincinin oluştuğunu, ancak gelen misafirlerin bu bağlamda aynı bilinci göstermediği ve çevreyi kirlettiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm potansiyeli açısından Isparta ili değerlendirildiğinde gerek Türkiye'nin en önde gelen turizm destinasyonlarından biri olan Antalya iline yakınlığı, gerekse henüz bozulmamış doğası, turistik açıdan önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Isparta, deniz-kum-güneş olarak isimlendirilen deniz turizmi anlayışına alternatif oluşturabilecek güçlü bir potansiyele sahiptir. Lavanta bitkisiyle adını duyurmuş, yöreye yerli ve yabancı olmak üzere pek çok turist gelmesine aracı olmuş, Isparta ili Keçiborlu İlçesine bağlı Kuyucak Köyü bu açıdan değerlendirildiğinde kırsal turizm faaliyetlerinin daha da geliştirilebileceği güçlü bir konuma sahiptir.

Kırsal kesimin gelişmesi, kırsalda yaşayan insanların içinde bulunduğu ekonomik, sosyolojik, çevresel ve kültürel koşullardan bağımsız olarak değerlendirilemez. Sosyal refah kavramı da incelendiğinde esas itibarıyla barınma, sağlık hizmetleri, alım gücü ve gelir seviyelerinin artırımı, sosyal güvenlik, istihdam artırımı, eğitim olanakları gibi sosyal hizmetlerin sağlanmasıyla erişilen daha iyi olma halidir. Ülkedeki bölgesel kalkınmışlık farklılıklarını gidermek ve kırsal kesimde yaşayan insanların refah düzeylerini yükseltmek için son yıllarda kırsal turizm büyük önem kazanmıştır.

Kırsal yörelerin ekonomisi daha çok tarıma dayalıdır. Tarım sektörünün diğer sektörlerle nazaran daha düşük katma değer üretmesi nedeniyle, milli gelirden aldığı pay zaman içerisinde azalmaktadır. Dolayısıyla kırsalda yaşayanların genellikle tek geçim kaynağı tarım olduğundan, kişi başına düşen gelir düşüktür, dolayısıyla alım gücü sınırlıdır. Bu faktörlerin yanı sıra kırsal alanlarda kamu hizmetlerinin yetersizliği, girişimcilik anlayışının gelişmemiş olması, mesleki bilgi ve becerilerin eksikliği, eğitim seviyesinin düşüklüğü, sağlık olanaklarının yetersiz olması, sınırlı istihdam olanakları ekonomik ve sosyal refah düzeyinin düşük olmasına neden olmaktadır.

Araştırma kapsamında katılımcıların görüşleri doğrultusunda kırsal turizm sayesinde yörede yaşayan insanların elde ettikleri gelirlerde artış olduğu görülmektedir. 2020 yılında başlayan korona virüs salgınından ötürü ziyaretçi sayısında geçmiş yıllara kıyasla büyük düşüş olduğu; buna rağmen, köyün beklentilerin ötesinde bir oranda ziyaretçi ağırladığı belirtilmiştir. Turizm faaliyetlerinin hane halkı gelirlerine önemli derecede katkısı olduğunu belirten katılımcılar, yoğun geçen sezonlarda yıllık hedeflerini bir hafta gibi kısa bir sürede yakaladıklarını; bu açıdan bakıldığında turizmin bölgede gelir getirici oldukça önem verilen bir ekonomik faaliyet alanı olarak görülmektedir. Yörede bulunan kırsal turizm işletmelerinin mamullerini, yine yöreden, esnaftan, halktan

temin etme yönünde eğilimi olduğu, bu sayede de yerel ekonominin canlanmasına katkıda buldukları görülmüştür.

Kuyucak'ta yaşayan katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak, köyde kırsal turizmin gelişmesiyle yörede yaşayan insanların alım gücünün de arttığı anlaşılmaktadır. Erişilmedikleri mal ve hizmetleri (traktör, araba, ev eşyası vb.) hane halkı gelirinin artmasıyla rahatlıkla alabilmeleri kırsal turizm sayesinde olmuştur. Dünyanın ve Türkiye'nin her yerinden, yöreye gelen turistlerin yörede yaptıkları her türlü harcamanın, yöre için doğrudan gelir kaynağı olduğu düşüncesi hâkimdir. Bu durum da doğrudan alım gücünü etkilemektedir.

Yapılan görüşmeler esnasında elde edilen bulgulardan bir diğeri de kırsal alanların kronikleşmiş problemlerinin başında gelen işsizlik sorunudur. Kırsal yörelerde temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Kuyucak Köyü'nün en temel problemlerinin başında sulama suyunun eksikliği gelmektedir. Köyde sulama suyu olmayışı, lavanta dışında benzer katma değere sahip ürünlerin üretiminin yapılmasını engellemektedir. Ayrıca Köy, yağış oranının düşük olması ve mera alanlarının sınırlılığı nedeniyle hayvancılık için elverişli değildir. Bu ve buna benzer sebepler geçmişte Kuyucak'ta işsizliğe sebep olmuştur. Sahada yapılan görüşmeler esnasında kırsal turizm gelişmeden önce köy halkının bir kısmın iş bulabilmek amacıyla köyden ayrıldıkları anlaşılmıştır. Kırsal turizmin yörede gelişmesiyle beraber bu sorun çözüme kavuşmuştur. İşsizlik nedeniyle göç tersine dönmüş, köyün dışına göç edenler geri dönmüştür. Hatta köyde fazla iş olanağı doğmuş civar yerleşkelerden işçi getirilmeye başlanmıştır. Yöresel ürün satışı bağlamında işletmecilik, lavanta mamullerinin pazarlanması yönünde esnaflık, köy pansiyonculuğu, butik otel işletmeciliği, lavanta mamulleri distribütörlüğü, yiyecek içecek işletmeciliği, bu işletmelerde çalışan temizlik personeli, aşçı, satış elemanı, servis elemanı, gözlemcilik vb. gibi birçok yeni çalışma ve iş alanı ortaya çıkmıştır.

Saha araştırmasında yapılan görüşmeler sonucunda lavanta bitkisinden elde edilebilecek ürünler arasında; lavantalı Türk kahvesi, lavanta çayı, lavanta gazozu, lavanta sirkesi, Lavanta suyu, lavanta balı, lavanta reçeli, lavanta dondurması, lavantalı kurabiye, lavantalı gözleme, lavantalı lokum, lavantalı muhallebi, lavantalı yoğurt, lavantalı peynir, lavanta sütü, lavanta tentürü, lavanta yastığı, lavanta demeti, lavanta kesesi, lavantalı bebek, lavanta yağı, lavanta kolonyası, lavanta sabunu, lavanta şampuanı, lavanta parfümü, lavanta kremi, lavanta araç kokusu, lavanta oda spreyi bulunmaktadır. Her geçen yıl ürün çeşitliliği artmaktadır. Her yıl aynı ürünler pazarda

yerini aldığında, bu ürünler zamanla sıradanlaşarak müşteri beklentisini karşılayamaz hale gelir ve satış-pazarlama sorunları ortaya çıkabilir. Hatta yeni kuşakların ürünlerden beklentilerinin farklı olduğu düşünüldüğünde, ürünlerin çeşitlendirilerek pazara sunulması ürünlerin daha çok satın alınmasını sağlayabilir. Kuyucak'ta ürün çeşitlendirilmesi başarılı bir şekilde yapıldığı için satış-pazarlama olayı da sorun olmaktan çıkmıştır. Katılımcıların görüşlerinden çıkan sonuca göre, kırsal turizm gelişmeden önce ürettikleri ürünleri satamadıkları dönemler olmuştur. Bununla beraber yörede yaşayan kadınların, atalarından öğrendikleri şekilde evde yaptıkları ekmek, tereyağı, bal, bazlama, makarna, erişte, kuskus, tarhana, kekik suyu, kantaron, reçel, salça, domates kurusu gibi yöresel ürünleri satışa sundukları; bu sayede hem ürün çeşitlendirmesine hem de aile ekonomisine ek gelir sağladıkları görülmektedir. Bu durumdan hareketle, kırsal turizmle birlikte yörede yaşayan kadınların istihdamının arttığı, gelir elde eden kadınların aile içinde ve toplum içinde statülerinin değiştiğini söylemek mümkündür.

Kırsal turizme bağlı olarak, yöre halkının yaşam koşullarını güçleştirecek hayat pahalılığı, bir başka ifadeyle enflasyon olmadığı konusunda katılımcılar görüş bildirmişlerdir. Ancak, lavantaya, eski evlere ve toprağa olan talebin zamanla artmasına bağlı olarak, ev ve arazi fiyatlarının arttığı görülmektedir. Bunun yanında, köyde kırsal turizmin gelişmesiyle yerel halkın ürettiği ürünlerin fiyatları artmıştır. Kırsal turizmde esas olanın, istihdamı yöre halkından oluşturmak ve yerel kaynakları kullanmak suretiyle kırsal yörenin kırsal kalkınmasına fayda sağlamak olduğu katılımcılar arasında kabul görmektedir.

Kırsal turizmin etkisiyle Kuyucak'ta nüfus hareketlerine yönelik olarak meydana gelen sonuçlar değerlendirmeye alındığında, kırsal turizm gelişmeden önce yöreden iş bulmak ümidiyle Antalya, Isparta, Denizli, Afyon vb. istihdam olanaklarının kısmen çeşitlilik gösterdiği yerleşim birimlerine yöreden göç yaşanırken, günümüzde ise tersine göç olgusunun hareketlilik kazandığı anlaşılmaktadır. Kuyucak'ta genel olarak nüfusun orta yaş ve üçüncü yaş grubunda olan kişilerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Göç eden kişiler incelendiğinde, yöredekilere oranla kısmen daha genç ve kendisini daha enerjik hissedenlerin Kuyucak'a döndüğü, katılımcı görüşleri ile desteklenmektedir. Kuyucak'ı ve kırsal hayatı sevenlerin eskiye nazaran daha fazla zamanını köyde geçirdikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, kırsal hayatın genç nüfusla canlandığını ve genç nüfusun mücbir sebeplerle kırsaldan ayrılmasını bir nebze de olsa azalttığını söylemek

mümkündür. Kırsal hayatın devamlılığı, geleneklerin sürdürülmesi, tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesi için genç nüfus son derece önemlidir, dolayısıyla kırsal turizmin en önemli etkilerinden biri olan istihdam artışı sürdürülebilirlik açısından da büyük önem taşımaktadır.

Yapılan görüşmeler esnasında elde edilen bulgulardan bir diğeri de köyde kırsal turizmin gelişmesiyle kültürün korunması açısından eskiye göre biraz azalma olduğu görüşüdür. Yörede yapılan görüşmelerde, Kuyucak'ta misafirperverlik, konukları karşılama ve ağırlama, bayramlaşma, özel günleri kutlama vb. gibi geleneklerin eskiye nazaran azaldığı, kültürel yozlaşmaya doğru adımlar atıldığı sonucu çıkmaktadır. Kırsal turizmin yörede gelişmesiyle insanların 2 ay gibi kısa dönemde, ekonomik anlamda kırsal turizmden maksimum fayda sağlama arzusunda olmaları dolayısıyla, kültürün korunması ve geleneklerin yaşatılması konusu ikinci plana atılmıştır. Benzer sebeplerden dolayı bir başka üzerinde durulması gereken olumsuz etki ise, örgütlenme ve iş birliği konusudur. Kısa da olsa turizm faaliyeti yapılan dönemde artan gelirlerin köyde yaşayan kişiler arasındaki örgütlenme ve iş birliği anlayışına zarar verdiği anlaşılmaktadır. Yöre insanının kısa dönemde fazla kâr elde etme hırslarının ürünlerde kaliteden çok sezonu kurtarma anlayışıyla kooperatif dışında bireysel satışlara yöneldiği, birbirlerinin müşterilerine müdahalede bulunduğu ve farklı fiyatlardan aynı ürünlerin satışının yapıldığı gibi bazı olumsuz etkilere yol açtığı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca bu olumsuz davranış şeklinin uzun vade düşünüldüğünde yöreyi ziyaret eden kişilere de yansıtılabileceği ve ziyaretçi sayısını azaltılabileceği düşünülmektedir.

Yapılan görüşmeler sonucunda kırsal turizmin gelişmesiyle yörede suç oranında herhangi bir artış gözlenmemiştir. Bu bağlamda özellikle kaymakamlık ve kolluk kuvvetleri yörede artan turizm hareketlerine paralel olarak gerekli güvenlik önlemlerini arttırmışlardır. Bu önlemlerden bazıları; bazı önemli noktaları kameralı sistem ile izlemek, köy merkezinde ve bazı noktalarda jandarma ekiplerinin konuşlandırılmasıdır. Ayrıca yollarda kalabalık, yanlış park etme gibi trafiği aksatacak olayları önlemek amacıyla denetimler yapılmakta, hız için radar uygulamaları kullanılmaktadır. Bu uygulamalar hem gelen ziyaretçiler hem de köy halkı için gerekli güvenlik önlemleridir.

Türkiye'nin ve dünyanın her yerinden pek çok insanın yöreyi merak edip gelmesi ile farklı kültürdeki kişilerle tanışma ve kaynaşma, dil becerileri elde etme gibi kazanımlar ortaya çıkmaktadır. Yöre insanları kırsal turizm öncesi eve kapanık, dış dünya ile iletişimi nispeten kısıtlı iken, kırsal turizm ile birlikte konuşkan, girişken, farklı

kültürden farklı insanlarla tanışıp kaynaşabilen ve sosyalleşebilen bir hal almışlardır. Yöre halkı ile daha samimi ve iç içe gelişen kırsal turizm faaliyetleri sayesinde, karşılıklı kalıcı dostluklar oluştuğu ve köylülerin kendilerini daha güvenli ve kendilerinden emin bir şekilde ifade edebildiklerini anlaşılmaktadır. Ayrıca kültür seviyesi yüksek kişilerin yöreye gelmesiyle kendilerini geliştirdiklerini ifade eden katılımcılar, köyde ön yargıların kalktığını ve kültürel anlamda köyün modernleştiğini vurgulamaktadırlar.

Kırsal turizm etkisiyle Kuyucak'ta aile ve toplum yapısındaki değişime yönelik olarak ortaya çıkan sonuçlar değerlendirmeye alındığında, olumlu ve olumsuz yorumlar olduğu ve görüş birliği sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Olumsuz etki olarak özellikle gençlerin turistler gibi davranma isteği, onlar gibi yaşama, onlar gibi giyinme ve konuşma isteği olduğu; bu durumun aile yapısını bozduğu, saygı kavramının yitirme eğiliminde olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca kadınların iş hayatına girmesinin de geleneksel aile düzenini değiştirdiğini, yaşam biçiminde geleneksel kalıpların terk edildiğini göstermektedir. Buna karşın, kadınların iş hayatına girerek hane halkına ek gelir sağlaması, kendine güvenlerinin artması olumlu bir gelişme olarak da değerlendirilmektedir. Gençler bağlamında da önceden içe kapanık ve öz güveni yitik olan gençlerin kırsal turizm gelişmesiyle kendini ifade edebilmeyi, girişken olmayı ve hakkını savunmayı öğrendiklerini konusunda görüşler bulunmaktadır.

Yörede kırsal turizm gelişmesine bağlı olarak, sağlık, eğitim ve sosyal olanaklar bağlamında katılımcı görüşlerinden yola çıkarak doğrudan olmasa da dolaylı olarak gelişmeler gözlemlendiği anlaşılmaktadır. Genç nüfusun az olduğu Kuyucak'ta civar kasabalar Senir, Kılıç veya Keçiborlu ilçesine öğrenciler taşınmalı sistemle eğitim için gönderilmektedir. Dolaylı olarak kırsal turizmin eğitim olanaklarına olumlu etkisi temelde gelir artışından kaynaklanmaktadır. Geçmişte refah seviyesi düşük, sadece yaşamsal ihtiyaçlarını karşılama derdinde olan yöre halkı, kırsal turizmin gelişmesiyle çocuklarına daha iyi eğitim olanakları sağlamayı düşünür hale gelmişlerdir. Kırsal turizmle artan gelirler ve satın alma gücü sayesinde insanların çocuklarına daha iyi eğitim verme, özel kurs aldırma, özel okuldan yararlanma gibi gelişmelerin yaşandığı, ayrıca orta yaş grubundakilerin de yarım kalmış eğitim serüvenlerini tamamlamak ya da eğitim seviyelerini yükseltmek adına eğitimlerine devam ettikleri katılımcı görüşlerinden anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra, Lavanta Kokulu Köy Projesi ile yörede yaşayanlara ev pansiyonculuğu, aromatik bitki yetiştiriciliği, işletmelerde hijyen ve sanitasyon, kırsal turizm etkinlikleri, girişimcilik, satış görevlisi, kooperatifçilik, alan tanıtım ve diksiyon

eğitimleri verilmiştir. Bu eğitimler sayesinde yöre halkı bilinçlenmiş, sürdürülebilir turizm anlayışı gelişmiş ve kırsalda kıt kaynaklarla yaşamını sürdürmeye çalışan yerel halkın refahının artırılmasının mümkün olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Saha araştırmasında yapılan görüşmeler sonucunda eğitim bağlamında değinilen gelişmeler benzer olarak, sağlık alanında doğrudan bir yatırım olmadığı, dolaylı olarak sağlık olanaklarının geliştiği anlaşılmaktadır. Yörede yaşayan insanların kırsal turizm sayesinde hane halkının refahı arttıkça, gelir seviyesi yükseldikçe devletin sağladığı sağlık imkânlarının yanı sıra özel hastanelerin sağladığı hizmetlerden yararlanma olanağı da artmıştır. Köyde doğrudan yatırım olmasa da civar kasaba, ilçe ve illerde sağlık hizmetleri alanındaki yatırımlar, Kuyucak halkının da sağlık olanaklarına erişimini desteklemiştir.

Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak, köyde kırsal turizmin gelişmesiyle sosyal olanakların geliştiği anlaşılmaktadır. Yörede doğrudan sosyal ve kültürel açıdan herhangi yatırım ya da faaliyet (bir tiyatro binası, konser salonu, açık hava amfisi, kütüphane vb.) bulunmamakla birlikte, köyde turistler için tasarlanan sosyal olanaklardan yararlandıkları, ayrıca tüketim alışkanlıklarının değiştiği anlaşılmaktadır. İnsanlar turizm sezonunda kazandıkları ek gelir ile tatil-gezi planı yapmaya başlamışlardır. Dışarda yemek yeme alışkanlığı lüks olmaktan çıkmış normal davranış kalıbı haline gelmiştir. Bu gelişmeler, kırsalda içine kapanık yaşayan insanların sosyal olarak dışa açılma, yeni yerler keşfetme, yeni kişilerle tanışıp ufuklarını genişletme gibi olanaklara sahip olmalarını sağlamıştır.

İnsanların kent yaşamındaki bunaltıcı kargaşa ortamından sıkılıp mola verdiği dönemlerde, doğanın kaçınılmaz çağrısına kulak verip Kuyucak Köyü'nü sıklıkla tercih ettikleri görülmektedir. Doğaya yönelik olarak değişen turist taleplerini karşılamak için yapılan her türlü hazırlık, yöreye gelen kişiler tarafından ilgi görmektedir. Bu bağlamda Kuyucak'ta çevre düzenlemeleri ve iyileştirme faaliyetleri katılımcıların altını çizdiği gelişmeler arasında yer almaktadır. Atıl durumda olan ev, ahır, kulübe, evin bir bölümü, bahçe vb. gibi yapı ve alanlar yöreye gelen ziyaretçiler için pansiyon, restoran, kafe, dinlenme alanı, otopark vb. şekilde restore edilip kullanılmaya başlanmıştır.

Araştırma kapsamında katılımcıların görüşleri çerçevesinde, kırsal turizm aracılığıyla yörede altyapı ve üst yapı gelişimi açısından karayollarında ve kavşaklarda gerekli ışıklandırma, bilgilendirme ve yönlendirme levhalarının hazırlandığı ifade edilmektedir. Yol ve kanalizasyon çalışmaları, kaldırımların ve otopark alanlarının

düzenlenmesi de çevre iyileştirme çalışmaları arasında yer almaktadır. Ayrıca iletişim altyapısı bağlamında internet ve cep telefonları için altyapı yatırımlarının yapıldığı da anlaşılmaktadır. PTT tarafından yaz aylarında para çekme-yatırma, kargo vb. gibi işlemlerin yapılabilmesi için hizmet verilmektedir. Son olarak köyde semt pazarı gibi doğal yapıyı bozmadan ve kırsal turizm anlayışına ters düşmeden ahşap malzemeden oluşan, yöresel ürünlerin satılması maksadıyla küçük dükkânlar yapılmıştır. Katılımcıların ortak görüşünden çıkan sonuca göre yörede kırsal turizm gelişmesiyle altyapı ve üst yapı faaliyetleri açısından eskiye nazaran büyük ölçüde gelişme olmuştur.

Kırsal turizm etkisiyle Kuyucak'ta yaşayan insanlarda çevre bilincine yönelik olarak ortaya çıkan sonuçlar değerlendirmeye alındığında, olumlu olarak algılandığı görülmektedir. Yöre halkı çarpık kentleşme, bilinçsiz betonlaşma ve manzaranın bozulmaması için olumsuz faaliyetlerden kaçınmıştır. Yapılanma olarak lavanta bahçelerinde ahşaptan ya da kıl çadır gibi yapılanmalar yapmıştır. Yörede yaşayan insanlar kırsal turizm faaliyetinden ek gelir sağladığını ve turistlerin doğal ortam, lavanta, temiz hava vb. gibi çekicilik unsurlarından dolayı yöreyi ziyaret ettiklerini bildiklerinden dolayı yörede yaşayan insanların çevre bilinci gelişmiştir. Kuyucak'ta yaşayan insanlar eskiden lavanta bahçelerinin temizliğine ya da düzenine önem vermezken, kırsal turizmin gelişmesiyle beraber lavanta bahçelerinde bir tane çöp hatta yabancı ot bile barındırmamış oldukları katılımcı görüşleri ve gözlemlerden anlaşılmaktadır. Katılımcıların ortak görüşü, özellikle yerli turistlerin çevreyi çok kirlettikleri, lavanta bahçelerine girip lavantaları koparttıkları, lavanta bitkisinin gelişimine zarar verdikleri, lavanta bahçelerine cam şişe, izmarit, peçete, yedikleri yiyeceklerin ambalajları vb. gibi bir sürü çöp attıkları, yöre halkının önem verdiği kadar çevreye dikkat etmedikleri yönündedir.

Isparta Keçiborlu havzasında bulunan Kuyucak Köyü'nde kırsal turizmin sosyal refah bağlamında etkilerini arttırmak ve bu araştırma kapsamında katılımcı görüşlerinden elde edilerek oluşturulan ana temalara ilişkin gelişmeleri hızlandıracak öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- Yapılan araştırma ve gözlemler sonucu köyün başlıca sorunları arasında sulama suyu problemi olduğu anlaşılmaktadır. Bu problem kısa vadede çözülmese de uzun vadede bununla ilgili çalışmalar yapılması gerekmektedir. Lavanta bitkisi suya çok az ihtiyaç duyan susuz tarım ürünüdür. Ancak lavanta bitkisinin özellikle yaz aylarında fazla olmamak kaydıyla bir ya da iki kez sulanması bitkinin daha renkli ve canlı görünmesini sağlayacaktır. Kuyucak'a insanlar

genel anlamda lavanta bitkisini görmeye geldiklerinden, bu yapılacak sulama faaliyeti sonucunda kısa olan turizm sezonunu uzatmak mümkündür.

- Yörede lavanta aromatik bitkisinin yanında adaçayı, gül, lale, kekik, şakayık, zambak, melisa gibi gerek parfümeri üretiminde gerekse ilaç sektöründe kullanılan hem ekonomik getirisi yüksek hem de çok az su tüketimine ihtiyaç duyan bitkiler yetiştirilebilir. Bu bitkilerin yörede yetiştirilmesi sayesinde ekonomisi genel olarak lavanta üretimine bağlı Kuyucak Köyünün, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve turizm sezonunun uzaması adına önemli fırsatlar yaratılabilir. Bu manada dikkat edilecek en önemli hususlardan biri de turizm talebinin arttırılması konusunda yapılan faaliyetlerde yörenin taşıma kapasitesi dikkate alınarak yönetim ve planlama çalışmaları olarak gösterilebilir.
- Topay (2003)'a göre; kamp kurulmasına elverişli alanlar %2-5 aralığında eğime sahip alanlardır. Doğa yürüyüşü için uygun olan eğim %0-15 arasında değişmektedir. Bisiklet yolları için uygun olan eğim ise %5'i geçmeyen eğime sahip alanlar olduğunu belirtmiştir. Tarhan (2020)'a göre; yörenin eğimi %0-6 aralığındadır. Dolayısıyla doğa yürüyüşü, bisiklet binme, ata binme, ATV sporu yapma vb. gibi kırsal rekreatif etkinlikler için yolların ya da rotaların oluşturulması, yine bu kapsamda kamp ve karavan alanları oluşturulması önerilmektedir.
- Kaybolmaya yüz tutmuş halı-kilim dokumacılığı, yöresel yiyecekler vb. değerlerin canlandırılması önerilmektedir. Bu bağlamda meydana kurulan ahşaptan pazarlarda dokuma faaliyetlerinin ve yöresel yiyeceklerin yöreye gelen kişilerin önünde gerçekleştirilmesi, hatta ziyaretçilerin doğrudan üretim faaliyetine katarak bu olguların deneyimlemelerinin sağlanması gerekmektedir. Bu sayede kaybolmaya yüz tutmuş değerler yeniden canlanacak, yerel halk ile turistler arasında iletişim derinlik kazanacak ve ekonomik faaliyetler çeşitlenecektir.
- Yapılan görüşmelerde Kuyucak'a gelen turistlerin lavanta bahçelerinin az olmasından dolayı mustarip oldukları anlaşılmaktadır. Saha çalışmasından elde edilen verilere göre alanda özellikle köyün girişinden itibaren atıl olarak duran birçok tarlanın olduğu gözlemlenmiştir. Bu alanlara; Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA), ve Küçük, Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi (KOSGEB) gibi kuruluşlar tarafından hibe ve desteklerin verilmesi,

Tarım ve Orman Bakanlığı, Kaymakamlık, İl Özel İdaresi, Üniversite vb. yerel yönetimler ve iştirakçilerle iş birliği yapıp çeşitli projelerle lavanta dikilmesi önerilmektedir.

- Yapılan görüşmeler ve gözlemler neticesinde kooperatif, dernek veya halkın iş birliği ve dayanışma içinde olacağı pek fazla kuruluş tespit edilmemiştir. Sadece bir adet kadın kooperatifi bulunmaktadır. Çeşitli dernek veya kırsal örgütler kurulup iş birliği ve dayanışma sağlanmalı, lavantayla alakalı ürünlerin üretimi için entegre tesisler kurulmalıdır. Bu tesislerde yaz kış lavanta ile alakalı ürünler üretileceği için yörede yaşayan halk sadece yaz aylarında değil, kış aylarında da sigortalı çalışarak gelir elde edebilir. Ayrıca yine bu dernek ya da kuruluşlar sayesinde ürünler için standartlar geliştirilebilir ve satış fiyatları belirlenebilir. Böylelikle satın alma eğiliminde olan ziyaretçilerin kafası karışmaz, kandırılma hissiyatına kapılmazlar. Ayrıca ürünlerini satmaya çalışan yerel halk arasında da fiyat farklılığından dolayı tartışma ya da olumsuz davranışlar gelişmez.
- Saha çalışmasından elde edilen bulgulara göre Kaymakamlık turizm değerlerinin tanıtımının çok önemli olduğu bilincinden hareketle bunu bir görev bilmiş ve çalışmalarını bu yönde devam ettirmiştir. Kaymakamlık tanıtım çalışmalarında başta Valilik olmak üzere Belediye hariç bütün paydaşlardan destek aldıklarını belirtmektedir. Kaymakamlık gerek tanıtımda gerekse sürdürülebilir turizm anlayışında yapılabilecek olan çalışmaların çoğunu yapmaya özen göstermiş ve yapmaya da devam etmektedir. Belediye ise çeşitli anlaşmazlıklardan dolayı Kuyucak'ta yapılabilecek turizm geliştirme faaliyetlerinde yer almamıştır. Gelecekte özellikle Belediye Kuyucak'taki turizm değerlerinin tanıtımına destek olmalı turizmin sürdürülebilir olması için elinden geleni yapmalıdır.
- Kırsal kalkınmada yöresel ürünlerden faydalanmak çok önemlidir. Kuyucak'ta yöresel ürünlerin yapılıp satılması olayı çok azdır. Isparta, Burdur ve Denizli gibi illerdeki fabrikalardan lavantalı ürünler sipariş edilip yörede satılmaktadır. Sürdürülebilir sosyal refah ve kırsal kalkınmanın sağlanabilmesi için o yörede üretilen ürünlerin yine o yörede arz edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda hem özgünlük olur hem de yöreye özgü olmayan fabrikasyon ürünler satışa sunulmaz.
- Kuyucak'a gelen ziyaretçiler genel anlamda çok az zaman geçirip (ortalama 1-2 saat), birkaç hediyelik eşya alıp, lavanta bahçelerinde fotoğraf çekip, belki

gastronomik ürünlerden yararlanıp yaşam alanlarına geri dönmektedirler. Ziyaretçilerin yörede daha fazla zaman geçirmesi ve yöreye daha fazla katkı yapmalarını sağlamak amacıyla özellikle köy pazarının yanındaki büyük otopark alanının yanına ağaçlandırma ve çimlendirme yapılması, dinlenilecek oturma alanı ya da kamerye, çocukların güzel vakit geçirebilmesi için park vb. alanlar yapılmalıdır. Ayrıca akşamları ışıklandırma, eğlence mekânları, canlı müzik yapan mekânların desteklenmesi de bu açıdan önemlidir.

- Çeşitli kuruluşlar aracılığıyla özellikle izlenme oranı yüksek ulusal kanallarda yörenin tanıtımı yapılmalıdır. Ulusal ve uluslararası fuarlara yöreden kişilerin katılması sağlanmalı ve bilinirliğini artırma çabaları güçlendirilmelidir. Yörede festival, konser, panayır vb. gibi etkinlikler bu amaçla düzenlenebilir. Bu faaliyetler sayesinde yörenin bilinirliğini artmış, yörede yaşayan insanların dayanışma duygularını güçlenmiş, yöredeki insanların sosyo-kültürel anlamda gelişmeleri sağlamış olacaktır. Ayrıca tanıtım faaliyetleri ile yöreye kaynak aktarımı artacak, dolayısıyla yöre halkı da yeni olanaklara ulaşabilecektir.
- Türkiye haricinde diğer ülkelerin bazı bölgelerinde ciddi anlamda lavanta üreticiliği ve turizmi yapılmaktadır. Kuyucak'ta bu işe gönül vermiş kişilerin yeni perspektifler kazanmak ve vizyonlarını genişletmek amacıyla bu bölgelere gönderilmeleri sağlanmalı ya da bunun için teşvikler yaratılmalıdır.
- Yörede yaşayan kişilere çeşitli kurumlar aracılığıyla birçok eğitim verildiği anlaşılmaktadır. Bu eğitimlerin zamanla tekrarlanması, sadece teorik değil uygulamalı olarak da yapılması gerekmektedir. Bu eğitimlere ek olarak başlangıç seviyesi dil kursu, e-ticaret, web tasarım kursları verilmelidir. Özellikle çevrimiçi satış bağlamında kursların verilmesi, sadece yaz aylarında yapılan yöresel ürünlerin satışını bütün yıla yaymak mümkün olacaktır. Dil kursları da yöreye gelen turistlerin istek ve ihtiyacını anlamada, onlara daha iyi hizmet vermede etkili olacaktır.
- Bölgeye yakın konumda Süleyman Demirel Üniversitesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi ve Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi bulunmaktadır. Bu durum aslında Kuyucak köyüne avantaj sağlamaktadır. Bu üniversitelerde bulunan akademisyenlerin Kuyucak'a gelerek çeşitli sunumlar yapmaları, yörede yaşamını sürdüren insanları turizm bağlamında bilinçlendirmeleri, çeşitli kongrelerde ya da konferanslarda bölgenin tanıtımını yapmaları sağlanmalıdır.

- Kuyucak'ta ciddi bir şekilde çevrenin kirlenmesi sorunu vardır. Çöpler birikip taşmakta ve rüzgâr yardımıyla etrafa savrulmaktadır. Yöre halkı çevre bilincine sahiptir ve kendi çaplarında temizlik faaliyetlerinde bulunmaktadır, ancak bu yeterli değildir. Bu sorunun giderilmesi için özellikle yaz aylarında belediyenin haftada bir çöp arabası göndermesi yeterli olmamaktadır. Ayrıca sadece yaz aylarında olmak koşuluyla belirli noktaların temizliği için birkaç temizlik personelinin görevlendirilmesi de önerilmektedir. Son olarak da insanların ihtiyaçlarını karşılayacağı seyyar tuvaletler konuşlandırılmalı ya da köyün otantik dokusunu bozmadan ahşap malzemenle bu yapılar inşa edilmelidir.
- Kuyucak'a gelen turistlerin lavantaya ve lavanta bahçelerine zarar verdiği görüşme ve gözlem sonucunda anlaşılmıştır. Bu sorunun çözülmesi için yerel yönetimler başta olmak üzere, işletme sahipleri ile acente temsilcileri ve rehberler bir araya gelmeleri gerekmektedir. Özellikle bölgeye turlar aracı ile gelen kişilere rehberlerin gerekli bilgilendirmeleri yapması gerekmektedir. Yerel yönetimler ve işletme sahipleri turist davranışları için çeşitli bilgilendirme tabelaları asabilir. Acente temsilcileri ise satışlarını yapmadan önce sözleşmelerine lavantalara zarar verilmemesi gerektiğine dair madde ekleyebilir. Bu önlemler sayesinde her gelen yeni turist Kuyucak'ta ki güzellikleri kaçırmamış olur.
- Ulaşım ve erişilebilirlik bağlamında yüksek sezonun olduğu yaz aylarında Isparta'dan Kuyucak'a iki saatte bir otobüs seferi düzenlenmelidir. Yöre hakkında bilgiler içeren rehberlik hizmeti verilmelidir. Ayrıca yaz aylarında özellikle stantların olduğu yerde acil yardım ekibi ve ambulans bulunmalıdır.
- Çeşitli hibe, destek ya da mikro kredilerle yerel halka maddi kaynak sağlanmalıdır. Yörede girişimcilik ruhu taşıyan kişilerin konaklama olanaklarını geliştirmek ve yeni iş olanakları yaratmak adına yörenin doğasına uygun olarak ağaç evler ya da işletmeler kurmaları desteklenebilir. Bununla birlikte, bölgede sürdürülebilirlik anlayışı sağlanmalı, rant oluşturulmamalı ve yörenin kendine has çekiciliği korunmalıdır.
- Kuyucak'ta bir imaj sorunu olduğu gözlem ve saha araştırmasından anlaşılmaktadır. Nasıl ki mavi ve beyaz renkler Bodrum'u simgelemekte ve orası hakkında imaj oluşturmakta ise, Kuyucak'la ilgili de mor ve beyaz renkler kullanılarak imaj çalışmaları yapılmalıdır. Bu doğrultuda, bazı evler bu renklerle

donatılabilir, hatta atıl durumda olan kerpiç evler restore edilerek bu renklerle tasarlanabilir. Sert zemin döşeme ya da duvarda figür olarak lavanta desenin kullanılması, ahşaptan kurulan çarşıda gölgelendirme elemanlarında (tente vb.) doku, renk ve malzeme bakımından lavanta temalı seçimlerin yapılması, sokak lamba desen ve ışıklarının yine lavantayı andıran sanatsal yapıda yapılması Kuyucak hakkında imajı güçlendirecek faaliyetler olarak düşünülmektedir.

Bu araştırma Isparta İli Keçiöborlu İlçesi'ne bağılı Kuyucak Köyü'nü kapsamaktadır. Her bir destinasyonun kendine has özellikleri nedeniyle bu araştırmanın sonuçları diğere kırsal alanlara genellenemez. Ancak, Kuyucak Köyü kırsal turizmin gelişimi ve yöre halkının sosyal refahı üzerinde olumlu etkilerinin anlaşılması açısından önemli bir örnektir. Yapılan araştırmanın, ileride yapılması düşünölen diğere çalışmalar için bir ışık olması ya da fikir vermesi ümit edilmektedir. Bu kapsamda aşağıda olası araştırmalar için önerilerde bulunulmuştur:

- Dünyada yaşanan koronavirüs pandemisinin taşıdığı risk faktöründen ötürü araştırma süresinin kısa tutulması ve araştırmanın sadece Kuyucak'ta yapılması araştırmanın kısıtları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda gelecekte yapılacak çalışmalarda, örnekleme genişletilip Denizli, Burdur, Isparta illerinde özellikle lavanta tarımı uygulanıp kırsal kalkınma gerçekleştirilen köyleri örnekleme dâhil ederek karşılaştırmalı çalışma ya da çalışmalar yapılabilir.
- Her ne kadar mikro düzeyde bir yerin sosyal refahını nicel yöntemler ile ölçmek zor olsa da gelecekte yapılacak çalışmalar için araştırmacılara sadece nicel yöntemle ya da hem nitel yöntem hem de nicel yöntemle bir başka değışle karma yöntemle çalışma ya da çalışmalar yapılması mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aca, Z. (2018). *Türkiye'de Kamusal Sosyal Yardımların Yapabilirlik Yaklaşımı Çerçevesinde Etkinliği Analizi: Bursa Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ahipaşaoğlu, S. Çeltek, E. (2006). *Sürdürülebilir Kırsal Turizm*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akalın G. (2000). *Kamu Ekonomisi*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2000.
- Akar, H. (2015). Farklılaşan Refah Ölçüm Yöntemleri ve Eğitim Açısından Türkiye'nin Değerlendirilmesi, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 52 (606), 23-40.
- Akar, S. (2014). Türkiye'de Daha İyi Yaşam Endeksi: Oecd Ülkeleri ile Karşılaştırma. *Journal of Life Economics*, 1 (1), 1-12.
- Akbulak, C. (2016). Ardahan İlinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Sayısallaştırılmış Swot Analizi ile Değerlendirilmesi. *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (07), 1-30.
- Akça, H. (2004). Dünyada ve Türkiye'de Kırsal Turizm. *Ekonomik ve Teknik Dergi Standard*. Yıl: 43, Sayı: 513, Eylül, 61-70.
- Akça, H., Esengün, K., ve Sayılı, M., (2001). Kırsal Alanların Kalkındırılmasında Kırsal Turizmin Rolü. *Standart Dergisi*, Şubat, Ankara, 40, 29-35.
- Akçura, M. ve Karadağ, L. (2015). Yerel Halkın Bakış Açısıyla Kırsal Turizmin Uygulanabilirliği: Datça Örneği. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5 (1), 105-110.
- Akesen A., (2009). Türkiye Eko turizm Potansiyelinde GAP Bölgesi'nin Yeri ve Önemi. *Orman ve Av Dergisi*, Sayı:6, Kasım-Aralık, s.16-20, Çankırı.
- Akın, S., M. Atay., ve E. Uysal. (2011), Türkiye Kalkınma Vakfı'nın Kırsal Kalkınma Pratiklerinde 'Karacadağ' Örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 17 (1-2), 65-72
- Akşap Y. (2018). Gastronomik Bir Değer Olarak Lavanta. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 32-41.
- Aktan, C. C. (2010). Türkiye'de Üretim ve İstihdama Yönelik Ulusal Rekabet Gücü Politikası. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 166-197.
- Aktan, C. C., ve Özkıvrak, Ö. (2008). *Sosyal Refah Devleti*. Ankara: Okutan.
- Albayrak, Ö. (2003). *Refah İktisadının Teorik Temelleri: Piyasa ve Refah İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Aldoğan, C. (2009). *Yolsuzluğun Sosyal Refah Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alpaydın, Y. (2008). Türkiye’de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri, *İlem Yıllık*, 3 (3), 49-64.
- Arastaman G., Fidan İ.Ö., ve Fidan T., (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: Kuramsal bir inceleme. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-75
- Arrow, K. J. (1950). A Difficulty in the Concept of Social Welfare, *The Journal of Political Economy*, 58 (4), 328-346.
- Arslan, G. E. (2013). Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2): 45-52.
- Ashley, C. (2000). *The Impacts of Tourism On Rural Livelihoods: Namibia’s Experience*, Overseas Development Institute (ODI), Working Paper, No. 128. London, pp. 1-31.
- Aşıroğlu, B., ve Çuhadar, M. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Destinasyon İmajı Algısı Üzerinde Sosyal Medyanın Etkisi: Lavanta Turizmi Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 925-945.
- Ataberk, E. (2017). Tire (İzmir)’De Turizm Türlerini Bütünleştirme Olanakları: Kültür Turizmi, Kırsal Turizm, Agroturizm ve Gastronomi Turizmi. *Turizm Akademik Dergisi*, 4 (2), 153-164.
- Ayaz, N., (2012), *Kırsal Turizm ve Paydaşları: Belediye Başkanlarının Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Aylan, F. K., Sarı Gök, H., & Şalvarcı, S. (2019). Kırsal yoksulluğun giderilmesinde kadın girişimciliğin rolü: Lavanta Kokulu Köy örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (2), 1271-1289.
- Baltacı A., (2017). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3 (1) 1-15.
- Barr N. (2004). *Economics of the Welfare State*, Oxford University Press, Oxford
- Başaran N. (2017). Bringing Lavender to Economy in Rural Development and Rural Tourism Scope. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 10 (1) 47-49.
- Bayraç, H. N. (2003). Yeni Ekonominin Toplumsal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutları. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 41-62.

- Berg B. L ve Lune H. (2015) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Konya: Eğitim Kitabevi.
- Bilgiç, F. Demir, Ş. Ş. ve İşler, D. B. (2016). *Alternatif Turizmde Yeni Bir Saha: Lavanta Bahçeleri*, (613-619). 20-23 Ekim Bodrum-Muğla, 17. Ulusal Turizm Kongresi, "Akademik Sektör Buluşması", Detay Yayıncılık, Ankara.
- Blamey, R. K. (2001). Principles Of Ecotourism. *The Encyclopedia Of Ecotourism*, 2001, 5-22.
- Bolat, B. A. ve Çılan, Ç. A. (2007). İnsani Gelişme İndeksi Bileşenleri Açısından Gelişmekte Olan Ülkelerin Diskriminant Analizi ile Karşılaştırılması, 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, ICANAS. Türkiye*, 223-234.
- Boukas, N., & Ziakas, V. (2016). Tourism Policy And Residents' Well-Being İn Cyprus: Opportunities And Challenges For Developing An Inside-Out Destination Management Approach. *Journal Of Destination Marketing & Management*, 5 (1), 44-54.
- Boyacıoğlu, E. Z. (2014). Kırsal Turizmde Kadın Girişimciliği: Edirne Örneği. *International Journal of Social and Sciences*, 4 (2), 82-90.
- Busby, G. ve Rendle, S. (2000). The Transition from Tourism on Farms to Farm Tourism, *Tourism Management*, 21(6), 635-642.
- Can, İ. I. ve Kızılırmak, İ. (2018). Alaşehir Bölgesinin Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi (IRTAD)*, 2(1), 29-34.
- Castaneda, B. E. (1999). An Index Of Sustainable Economic Welfare (ISEW) For Chile. *Ecological Economics*, 28(2), 231-244.
- Cengiz, T. ve Çelem, H. (2003). Kırsal Kalkınmada Analitik Hiyerarşi Süreci Yönteminin Kullanımı. *Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 144-153.
- Ceylan, S. ve Somuncu, M. (2021). Lavanta Tarımında Tarım Turizmine: Kuyucak (Isparta) ve Akçaköy (Burdur) Örneği. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi (IRTAD)* 5 (1), 50-72.
- Chelli, F. M., Ciommi, M., ve Gigliarano, C. (2013). The index of sustainable economic welfare: a Comparison of Two Italian Regions. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 81, 443-448.
- Chmiliar, I. (2010). *Multiple-Case Designs*, SAGE Publications, USA.

- Civelek, M. (2013). *Sürdürülebilirlik Kapsamında Agro-Turizm ve Kırsal Kalkınma İlişkisi: Muğla Yöresindeki Tatuta Çiftliklerinin Agro-Turizm Potansiyeli Yönünden Değerlendirilmesi*, Muğla: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Connolly, S., & Munro, A. (1999). *The Economics Of The Public Sector*. Prentice Hall.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics Of Qualitative Research Techniques And Procedures For Developing Grounded Theory (Third Edition)*. Los Angeles, USA: Sage.
- Coşkun, O. İ. (2019). Kırsal Turizm. Gökçe Yüksek (Ed.) *Alternatif Turizm içinde* (s. 72-102). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Yayınları.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry Research Design Choosing Among Five Approaches*. India: Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çev: M. B. Demir) Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Creswell J.W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağlar, Y. (1986), Köy-Köylülük ve Türkiye’de Köy Kalkınması Sorunu, *Ziyaretçiler Derneği Yayını*, Ankara.
- Çağlayan, M. (2019). *X ve Y Kuşağı’nın Sosyal Refah Algısı*, Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakar Y. M. (2007). *Türkiye’de 1980 Sonrası Kırsal Kalkınma Uygulamaları ve Çorum Örneği*. Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakır, G. (2011). *İğneada ve Çevresinde Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi*. Tekirdağ: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Çalışkan, A. (2001). *Sosyal Refahın Sağlanmasında Devletin Etkinliği ve Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0 (59), 89-132.
- Çeken, H. Dalgın, T., ve Çakır, N., (2012), Bir Alternatif Turizm Türü Olarak Kırsal Turizmin Gelişimini Etkileyen Faktörler ve Kırsal Turizm Etkileri. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2 (2), 11-16.

- Çeken, H. ve Erdem, B. (2003). Turizm Sektörünün İstihdam Yaratmadaki Etkisi. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan kaynakları Dergisi*, 5 (1), 1-11.
- Çeken, H., Karadağ, L. ve Dalgın, T. (2007). Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye'ye Yönelik Teorik Bir Çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 1-14.
- Çeken, H., Metin, Uçar, ve Dalgın, T. (2012). Kırsal turizmin gelişimi konusunda yerel halkın algıları: Fethiye yöresi örneği. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 1 (1), 4-28.
- Çelebi, A.K. (2003). *Liberal Ekonomik Düşünce de Kamu Kesiminin Büyüklüğü Sorunu*, Manisa: Emek Matbaası.
- Çelebi K., (2000). *Kamu Ekonomisi Analizi: Kamu Ekonomisinin Büyüklüğü Sorunu*, Emek Matbaası, Manisa.
- Çelik N., Bahar, O., Tatar S. (2017). Kırsal Kalkınmada Glamping Turizmin Rolü: Club Amazon Bördübet Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (51), 1282-1287
- Çelik, Z. (2006). Türkiye'de Kırsal Planlama Politikalarının Geliştirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Planlama Ana Bilim Dalı.
- Çeltek, E., (2004), "Kırsal Turizm ve Tokat İlinin Kırsal Turizm Potansiyelinin Swot Analizi," Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, İ., Üzümcü, T. P. ve İçöz, O. (2017). "Kırsal Alanlarda Sürdürülebilir Kırsal Turizm ve Kocaeli-Kandıra Kırsal Turizm Gelişimi Modeli". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 137–156.
- Çoban, M. N. (2018). *Demokrasinin Göstergelerinin Refah Üzerine Etkisi: Ab Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çondur, F. ve Cömertler, N. (2010). Çevre Kirliliği ve Yoksulluk İlişkisi: Büyük Menderes Havzası Örneği, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 65-72.
- Çuhadar, Y. (2019). SWOT Analizi ile Osmaneli İlçesi'nin Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (4), 1-10

- Darling, C.A. (1987). *Family Life Education*. In M.B. Sussman and S.K. Steinmetz (Eds.), *Handbook of marriage and the family* (pp. 815-833). New York: Plenum.
- Dashper, K. (2014). *Rural Tourism: An International Perspective*. UK: Cambridge Scholars.
- Decrop, A. (2004). Trustworthiness in qualitative tourism research. *Qualitative research in tourism: Ontologies, epistemologies and methodologies*, 156-169. London: Routledge
- Demircioğlu, G., (1993), "Kırsal Turizm Nedir?"; *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 5, Eylül-Ekim, Ankara, ss. 8-10.
- Dijskra, L. ve Poelman, H. (2014). A Harmonised Definition of Cities and Rural Areas: The New Degree of Urbanisation, European Commission, WP 01/2014.
- Dimitrovski, D. D., Todorović, A. T., & Valjarević, A. D. (2012). Rural Tourism And Regional Development: Case Study Of Development Of Rural Tourism İn The Region Of Gruđa, Serbia. *Procedia Environmental Sciences*, 14, 288-297.
- Doğanay, H. (1997). Palandöken (Tekederesi) Göleti Çevresinin Rekreatyonel Önemi (Coğrafi Bir Tanıtım). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 3 (2). 23-47
- Donohoe, H. M., & Needham, R. D. (2006). Ecotourism: The evolving contemporary definition. *Journal of Ecotourism*, 5(3), 192-210.
- Duclos, J. Y., Araar, A., Giles, J. (2006), "Chronic and Transient Poverty: Measurement and Estimation, with Evidence from China.
- Duran, E. (2020). *Beyaağaç (Denizli)'ın Kırsal Turizm Çekicilikleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ekiztepe, A. B. (2020). *Kırsal Yoksulluğun Azaltılmasında Kırsal Turizmin Yeri ve Önemi: Aşağı Büyük Menderes Havzası Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Ellis, F. ve Biggs, S. (2001). Evolving themes in rural development 1950s-2000s. *Development Policy Review*, 19(4), 437-448.
- Emekli, G., Südaş, İ., ve Soykan, F., (2006). Göç, Kırsal Kalkınma-Kırsal Turizm ve Türkiye, 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15 Eylül 2007 Ankara, Türkiye 324-340.

- Ercan, F., Dalgın, T. ve Atak, O. (2017). Muğla/Ortaca İlçesinin Kırsal Turizm Potansiyelini Değerlendirmeye Yönelik Bir Swot Analizi. *Journal of International Social Research*, 10 (52). 1416-1424
- Eric, T. N., Semeyutin, A., & Hubbard, N. (2020). Effects of enhanced air connectivity on the Kenyan tourism industry and their likely welfare implications. *Tourism Management*, 78, 104033.
- Esengün, K., Akça, H., ve Sayılı, M., (2002). Dağlık ve Ormanlık Alanlarda Kırsal Turizm Faaliyeti ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma. *I. Ulusal Ormanlık Kooperatifleri Sempozyumu*, 22-23 Mart, Kastamonu, 97-102.
- European Commission (EC) (1999), *Towards Quality Rural Tourism*, Enterprise Directorate General, Brussels: Tourism Unit.
- Fırat, E. ve Aydın, A. (2015). İnsani Kalkınma Endeksine Göre Türkiye'nin Eğitim Endeks Göstergelerinin Oecd Ülkeleri ile Karşılaştırılması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15 (29), 62-87.
- Furat, M. (2013). Küresel Politika Değişimleri ve Türkiye'de Kırsal Kalkınma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12 (3), 589-610.
- Flick, U. (2013). Mapping The Field. In U. Flick (Ed.), *The SAGE Handbook Of Qualitative Data Analysis* (3-18). Los Angeles, USA: Sage.
- Gao, J. H. (2021). A Comparison of Your Better Life Index and Its Antecedents Across Two Chinese Cultures. *International Journal of Asian Business and Information Management (IJABIM)*, 12 (3), 275-288.
- George, H. ve Rilla, E. (2008). Agritourism Enterprises on Your Farm or Ranch: Where to Start. University of California, Division of Agriculture and Natural Resources.
- Geray, C. (1999). Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve İlçe Köy Birlikleri, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8 (2) 11-42
- Geray, U. (1991). Ekonomi, *İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları*, İ.Ü. Yayın No: 3633, Or. Fak. Yayın No:408, İstanbul, Türkiye.
- Giannakis, E. (2014). The Role Of Rural Tourism On The Development Of Rural Areas: The Case Of Cyprus. *Romanian Journal of Regional Science*, 8 (1).
- Gligorić, M., Gavrilović, B. J. ve Savić, L. (2018). Prosperity Index As A Measure Of Wellbeing In European Union And Western Balkan Countries. *Teme: Casopis Za Društvene Nauke*, 12 (4), 1253-1275.

- Giray, F. H., Akın, A., Gün, S. (2004). Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler. *Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi*, 161-168. 16-18 Eylül 2004 Tokat
- Giray, F. H., Kadakoğlu, B., Çetin, F., & Bamoi, A. G. A. (2019). Rural tourism marketing: Lavender tourism in Turkey. *Ciência Rural, Santa Maria*, 49 (2)
- Goldsmith, E.B. (1996). *Resource Management For Individuals And Families*. Minneapolis, MN: West Publishing
- Greve, B. (2008). What is Welfare? *Central European Journal of Public Policy*, 2 (1), 50-73.
- Guba, E.G. (1981) Criteria For Assessing The Trustworthiness Of Naturalistic İnquiries. *Educational Technology Research and Development*, 29, 75-91.
- Gülçubuk, B. (2002). Kırsal Kalkınma Politikaları. İnternet Adresi: <http://www.kirsalcevre.org.tr/KC/KClibrary.php?doc=KitapINF>, Erişim Tarihi: 16.04.2021.
- Gülçubuk B. Yıldırak, N. Kızılaslan, N. Özer, D. Kan, M. Kepoğlu, A. (2010). Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri. *Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresinde sunulmuştur*, Ankara.
- Günel, F. E., Çağlar, A., Uyar, S. G. K., Karadeniz, O. ve Yeşilyurt, M. E. (2017). Türkiye’de İllere Göre İnsani Gelişme Endeksi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 208-216.
- Güney, T. (2013). *Yolsuzluk ve Refah*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürbüz S. ve Şahin F. (2018) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güzel, B. (2014). Sanayi Devrimi’nin Ortaya Çıkardığı Toplumsal Sorunların Edebiyattaki İzdüşümü: Émile Zola’nın Germinal Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (33), 157-165.
- Haberal, H. (2015), *Turizmde Alternatif Ekolojik Turizm-Doğa Turizmi-Kırsal Turizm-Yayla Turizmi*, Detay Yayıncılık, Ankara
- Haberler, G. (1941). *Prosperity and Depression*, Geneva: League of Nations.
- Haldar, P. (2007) Rural Tourism-Challenges and Opportunities, *International Marketing Conference on Marketing Society: Co-Operative, Rural & Bop Marketing*, Kalinga Institute of Industrial Technology University, Noida. ss. 111-129.

- Hamlin, A. (2008). The Idea of Welfare and the Welfare State. *Public Finance and Management*, 8 (2), 108-140.
- Hartley, J.F. (1995) *Case Studies In Organizational Research*, Sage, London.
- Henry, M.I. (1995). Is Well-Being The Focus Of Home Economics? A Report On An Australian Study. *Proceedings of the Home Economics Institute of Australia conference (79- 84)*. Fremantle, Australia.
- Hicks, J. R. (1939). The foundations of welfare economics. *The Economic Journal*, 49 (196), 696-712.
- Holcombe, R. G. (2009). A reformulation of the foundation of welfare economics. *The Review of Austrian Economics*, 22 (3), 209- 224.
- Irshad, H. (2010). Irshad, H. (2010). Rural Tourism-An Overview. Government of Alberta. *Agriculture and Rural Development*. Canada. pp. 1-28.
- İzgi, B.B. ve Özpolat A. (2008). Küreselleşen Devletin Değişen Rolü ve Sanayileşme Üzerine. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 229-240.
- Jackson, T. (2009). *Prosperity Without Growth: Economics for a Finite Planet*, 1. ed., New York: Earthscan.
- Johnson, G. H. (1960). Arthur Cecil Pigou, 1877-1959, *The Canadian Journal of Economics and Political Science* 26 (1),150-155
- Kadanalı E. ve Yazgan Ş. (2012). Kırsal Turizmin Ekonomik- Sosyal ve Çevresel Etkileri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23): 97-100
- Kahraman, N ve Türkay, O. (2006). *Turizm ve Çevre (2. Baskı)*, Ankara Detay Yayıncılık.
- Kaldor, N. (1939), Welfare Propositions of Economics and Interpersonal Comparisons of Utility, *Economic Journal*, 196, 549-552.
- Kalkınma Bakanlığı, (2018). *Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara
- Kaplow, L. and Shavell, S. (2000). *Principles of Fairness versus Human Welfare: On the Evaluation of Legal Policy*, John M. Olin Center for Law, Economics and Business, Harvard Law School, Discussion Paper Series, No.277.
- Karafakı, F. Ç., & Yazgan, M. E. (2012). Kırsal Turizme Kavramsal Yaklaşım, Kırsal Turizmin Önemi ve Etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 2 (2), 55-58.
- Kastenholz, E., Davis, D. ve Paul, G. (1999), Segmenting Tourism in Rural Areas: The Case of North and Central Portugal, *Journal of Travel Research*, 37, pp. 353-363.

- Kaypak, Ş. (2012). Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), 11-29.
- Kazgan, G. (1999). *İktisâdi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, 8. Baskı İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kızılaslan N. ve Ünal T. (2014). “Tokat İlinin Ekoturizm/Kırsal Turizm Potansiyeli ve SWOT Analizi”, *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, C. 9 ss. 45- 61.
- Kirmanoglu, H. (2013). *Kamu Ekonomisi Analizi*, İstanbul: Beta Yayım Dağıtım AŞ.
- Koçak, O. (2007). *Sosyal Sorunlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Kole, N. M. (2005). *An Evaluation Of The İntegrated Sustainable Rural Development Programme Highlighting Stakeholder Mobilisation And Engagement MD in Agricultural Economics, Extansion and Rural Development University of Pretoria*.
- Koşić, K., Demirović, D., & Dragin, A. (2017). Living In A Rural Tourism Destination– The Local Community's Perspective. *Tourism İn South East Europe* 4, 267-278.
- Koutsoyiannis, A. (1997). *Modern Mikro İktisat*, 1997. Gazi Kitabevi, Ankara, II. Baskı Çev: Muzaffer Sarımeşeli.
- Kozak, M. A., Özdemir, N., ve Çuhadar, Y. (2019). İmece Kültürünün Turizmde Kullanımı: Bilecik-Kurşunlu Köyü. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 805-819.
- Köroğlu, A. ve Köroğlu, Ö. (2006), Kırsal Turizmin Yöre Kalkınmasındaki Rolü: Buldan Yöresi Kırsal Turizm Potansiyeli, *Buldan Sempozyumu 2006 (23-24 Kasım 2006) Bildiriler Kitabı*, Buldan/Denizli, Cilt 1, ss. 233-242.
- Kurşun, A. Ve Rakıcı, C., (2016). Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci ve Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 2(2), 135-156.
- Kuşat, N. (2014). Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Bir Alternatif Olarak Kırsal Turizm ve Türkiye De Uygulanabilirliği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (2), 65-88.
- Kuter, N. ve Ünal, H. E. (2013). Kırsal Kalkınmada Kırsal Turizmin Önemi. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 13 (2), 192-201.

- Lane, B. 1993. Sustainable rural tourism strategies: a tool for development and conservation in Bramwell. Proceedings of the Second International School on Rural Development, 28 June-9 July. Ireland.
- Leco, F., Pérez, A., Hernández, J. M. ve Campón, A. M., (2013), Rural Tourists and Their Attitudes and Motivations Towards the Practice of Environmental Activities such as Agrotourism, *International Journal of Environmental Research*,7 (1), 255-264.
- Leininger, M. (1994). Evaluation Criteria And Critique Of Qualitative Research Studies. In J. M. Morse (Ed.). *Critical Issues in Qualitative Research Methods*. (s. 95-115). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.
- Lincoln Y. S. ve Guba E. G. (1986) But Is It Rigorous? Trustworthiness And Authenticity In Naturalistic Evaluation. *New Directions for program Evaluation*. 30:73-84
- Little, I. M. D. (1960). *A Critique of Welfare Economics*, Oxford U.P.
- Mason, P. ve Cheyne, J. (2000). Residents' Attitudes To Proposed Tourism Development. *Annals Of Tourism Research*, 27 (2), 391-411.
- Maxwell, J. A. (1996). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. California: SAGE Publications.
- McDonough, J. ve McDonough, S. (2006). *Reserach methods for English language teachers (3rd Edition)*. London, Arnold.
- McGregor, S.L., Goldsmith, E.B., (1998). Expanding Our Understanding Of Quality Of Life, Standard Of Living And Well-Being. *Journal of Family and Consumer Sciences*. 90 (2) 2-6
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Merriam, S. B. ve Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation (Fourth Edition)*. San Fransisco, CA: Jossey Bass.
- Mertens D. M., (2014). *Research And Evaluation in Education And Psychology: Integrating Diversity With Quantitative, Qualitative, And Mixed Methods*, New York: Sage.
- Metin, U., Hatice, U., Kurnaz, A., & Kurnaz, H. A. (2012). Kırsal Turizmin Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkisi Ve Fethiye Örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(1), 75-82.

- Mikaeili, M. ve Memlük, Y. (2013). Integration of Rural Tourism and Cultural Tourism and Rural Sustainable Development. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 3 (2), 87-91.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mohaqqei Kamal, S. H., Rafiey, H., Sajjadi, H., Rahgozar, M., Abbasian, E. Ve Sharifian Sani, M. (2015). Territorial analysis of social welfare in Iran. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 31(3), 271-282.
- Morgül, Ş. M. (2006). *Trakya Bölgesinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesine İlişkin Analiz: Kırklareli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Moseley, J. M. (2003). *Local Partnerships for Rural Development The European Experience*, CABI Publishing, Cambridge, USA.
- Mthembu, M. B. J. (2012). Rural Tourism Development: A Viable Formula For Poverty Alleviation in Bergville. *Inkanyiso: Journal of Humanities and Social Sciences*, 4 (1), 63-74.
- Myint, H. (1948). *Theories of Welfare Economics*, Cambridge: Harvard University Press.
- Nagaraju, L. G. ve Chandrashekara, B. (2014). Rural Tourism And Rural Development In India. *International Journal Of Interdisciplinary And Multidisciplinary Studies*, 1 (6), 42-48.
- Nath, S. K. (1973). *A Perspective of Welfare Economics*, London: The Macmillan Press Ltd.
- Neuman W. L. ve Robson K. (2014). *Basics Of Social Research*, Canada, Toronto: Pearson.
- Oakley, P. ve Garforth, C. (1985). *Guide To Extension Training*, FAO Training Series, No: 11, FAO, Rome, Italy.
- OECD, *Tourism Strategies and Rural Development*, Paris, 1994, s.6
- Ongun, U. (2015). *Kırsal Turizmin Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Şirince Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Ongun, U. Ve Erbaş, E. (2020). Sosyal Medyanın Destinasyon Gelişimindeki Rolü: Lavanta Kokulu Kuyucak Köyü Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8 (4), 3129-3154.

- Ongun, U., Gövdere, B. ve Çiçek U. (2016). Yeşilova'nın Kırsal Turizm Potansiyelinin Swot Analizi İle Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7 (16), 75-88.
- Ongun U., Gövdere B. ve Kösekahyaoğlu L. (2018). Kırsal Turizm Kapsamında Yerel Halkın Beklentileri: Isparta Kuyucak Lavanta Vadisi Örneği. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 7 (2), 43-58.
- Özaydın, M. (2008). Küresel Etkilerle Şekillenen Sosyal Politika Anlayışı Ekseninde Sosyal Politikaların Geleceğini Tartışmak. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 163-180.
- Özcan, G. (2009). *Türkiye'de Kamu Harcamalarının Sosyal Refah Devleti Anlayışı Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Özgünç, N., (1998). *Turizm Coğrafyası (Özellikler-Bölgeler)*. Çantay Kitapevi, İstanbul.
- Özguven, A. (1984). *İktisadi Düşünceler Doktrinler ve Teoriler*, Filiz Kitapevi, İstanbul.
- Özguven A. (1988), İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Özmen, Z. (2017), Refah Modelleri Açısından Avrupa'da ve Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 88- 117.
- Özmete, E. (2004). Ailelerin Öznel Refah (Subjective Well-Being) Düzeylerine ilişkin Bir Değerlendirme. *Aile ve Toplum*, 7 (7), 9-21.
- Özpınar, Ş., Demir, Ö. ve Keskin, S. (2011). Türkiye'de İstihdamın Yapısının Değerlendirilmesi (2000- 2010), *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3 (2), 133-142.
- Özkan. E (2007). "Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Kırsal Turizm" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Paksoy, S. (2015). Ülke Göstergelerinin Vikor Yöntemi ile Değerlendirilmesi, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (2), 153-169.
- Pareto V. (1971). *Manual of Political Economy*, M.Kelley Publishers, New York.
- Pattanaik, P. K. (1997). *Human Well-Being and Economic Goals*, Editör: Fran Ackerman, David Kiron, Neva R. Goodwin, Johnatan M. Haris, Kevi Gallagher, Island Press, USA.

- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev: M. B. Demir) Ankara: Pegem Akademi.
- Perales, R. M. Y. (2002). Rural Tourism İn Spain. *Annals Of Tourism Research*, 29 (4), 1101-1110.
- Pierson, C. (1998). *Beyond the Welfare State? The New Political Economy of Welfare*. Second Edition Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press University Park.
- Pigou, A. C. (1951). Some Aspects of Welfare Economics. *The American Economic Review* 41 (3), 287-302.
- Pigou, A. C., (1962), *The Economics of Welfare*, 4. Baskı, Macmillian, Londra.
- Pigou, A. C. (2009). *The Economics of Welfare*, 3rd Edition, US: MacMillanand Co Ltd.
- Price, Catherine M.: *Welfare Economics in Theory and Practice*, London, The Macmillan Press, 1977.
- Praag V. B. and Frijters, P. (1999) The Measurement Of Welfare And Well-Being: The Leyden Approach. E. Diener, D. Kahneman, & N. Schwarz (Editors), *In Well-being: the foundations of hedonic psychology* (413-433). NewYork: Russel Sage Foundation.
- Prochowicz, R. ve Sleszynski, J. (2006)." The Index of Sustainable Economic Welfare revisited for Poland in transition", *Revista Internacional de Tecnología, Sostenibilidad y Humanismo*, diciembre 1,(75-90).
- Pulselli, F. M., Ciampalini, F., Tiezzi, E., ve Zappia, C. (2006). The index of sustainable economic welfare (ISEW) for a local authority: A case study in Italy. *Ecological Economics*, 60 (1), 271-281.
- Reeder, R. J. ve Brown D. M. (2005). *Recreation, Tourism, and Rural Well-Being*. United States Department of Agriculture, Economic Research Report, 7.
- Reynolds, P. C. and Braithwaite, D. (2001). Towards a conceptual framework for wildlife tourism. *Tourism Management*, 21(1), 31-42.
- Roberts, L. and Hall, D., (2003). *Rural Tourism And Recreation: Principles To Practice*. Cabı Publishing. Uk.
- Rowley C.K ve Peacock A.T, (1975). *Welfare Economics*, Martin Robertson, London.
- Saban A. Ve Ersoy A. (2017). *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*, Anı Yayıncılık, Ankara.

- Sarı Gök, H. (2019). *Destinasyon Yönetiminde Toplum Temelli Turizm: Burdur ve Isparta Yöresinde Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Savaş, F.V. (1979). *Kalkınma Ekonomisi (İkinci Baskı)*, İstanbul: İ. İ. T. İ. A. Nihad Sayar Yardım Vakfı Yayınları, No:315/547
- Scitovsky, T. (1941), A note on Welfare Propositions in Economics, *The Review of Economic Studies*, 9 (1), 77-88.
- Seggie, F. N. ve Bayyurt, Y. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemlerine Giriş*. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.). Nitel araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları içinde (ss. 11-22). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sen, A. K. (1982). *Choice, Welfare and Measurement*, Basil Blackwell, Oxford.
- Sen, A. K. (1984). *Resources, Values and Development*, Oxford: Blackwell Cambridge /Mass.: Harvard University Press.
- Sen, A. K. (1999). *Development as Freedom*, Alfred A. Knopf Inc., USA.
- Sezen, I. (2015). A Recommended Area For Rural Tourism And Recreation: Hızırilyas Village (Horasan-Erzurum)/Turkey. *Artium*, 3 (1) 1-16
- Sharpley, R. (2002). Rural Tourism And The Challenge Of Tourism Diversification: The Case Of Cyprus. *Tourism Management*, 23 (3), 233-244.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies For Ensuring Trustworthiness İn Qualitative Research Projects. *Education For İnformation*, 22 (2), 63-75.
- Shipman, S. D. (2015). *The Role of Self-awareness in Developing Global Competence: A Qualitative Multi-case Study*. Graduate Theses, Dissertations, and Capstones. Paper 21.
- Shortall, S., & Shucksmith, M. (1998). Integrated Rural Development: İssues Arising From The Scottish Experience. *European Planning Studies*, 6 (1), 73-88.
- Sidali, K. L., Spiller, A., & Schulze, B. (Eds.). (2011). *Food, Agri-Culture And Tourism: Linking Local Gastronomy And Rural Tourism: Interdisciplinary Perspectives*. Springer Science & Business Media.
- Skousen, M. (2014). *İktisadi Düşünce Tarihi: Modern İktisadın İnşası* [Çevirenler: Mustafa Acar-Ekrem Erdem-Metin Toprak]. *Liberte Yayıncılık*.
- Slivinski, A. (1987). *Bergson Social Welfare Functions in Applied Welfare Analysis*, Social Choice and Welfare, Soc Choice Welfare (1987) 4: 241-251.
- Small, W. A. (1906). What is Welfare? *The Journal of Education*, 64 (25), 703-704.

- Smith, A. (2013). *Milletlerin Zenginliği*, Haldun Derin (Çev.), 6. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Snyman, S. (2014). The Impact Of Ecotourism Employment On Rural Household Incomes And Social Welfare İn Six Southern African Countries. *Tourism and Hospitality Research*, 14 (1-2), 37-52.
- Soleimani, A., Majnoui Toutakhane, A., & Aftab, A. (2018). Investigation of the Role of Rural Tourism Development in the Promotion of Rural Social Welfare Indexes (Case Study: East Azerbaijan Province). *Journal of Research and Rural Planning*, 7(2), 25-40.
- Soykan, F. (1999). Doğal Çevre Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 10, Türkçe, Mart-Haziran, 67-75.
- Soykan, F. 2000. Kırsal Turizm ve Avrupa'da kazanılan deneyim. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 11 (Mart-Haziran), ISSN 1300-4220, Ankara.
- Soykan, F. (2003). Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 12 (1).
- Soykan, F. (2006). *Avrupa'da Kırsal Turizme Bakış Kazanılan Deneyim*. II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, Balıkesir: s. 73.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Stake, R. E. (1995). *The Art Of Case Study Research*, London. Sage.
- Stepanov, S., Jovicic, M. ve Jovicic, M. (2018). Strategic Positioning Sustainable Development of Rural Tourism in Serbia. *4th International Rural Tourism Congress, Congress Proceedings*, pp. 240-252.
- Surat, H. (2020). Gevaş İlçesinin Kırsal Turizm Potansiyelinin SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 23-36.
- Şenaras, A. E. ve Çetin, İ. (2016). Oecd Ülkelerinde Refahın Daha İyi Yaşam Endeksi ile Analizi. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 12 (2), 31-51
- Şenses, F. (2018). *İktisada Giriş-Giriş İktisadı Öğrencileri ve İktisada İlgi Duyanlar İçin Yardımcı Kitap*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Şerefoglu, C. (2009). Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü-2007-2013 Yılları Arasında Ülkemizde Uygulanacak Olan IPARD Kırsal Kalkınma Programındaki Yeri, Önemi ve Beklenen Gelişmeler. Uzmanlık Tezi, Ankara
- Tarhan Y. (2020). *Kırsal Kalkınma Kapsamında Lavanta Tarımı-Ekoturizm İlişkisi: Isparta İli Kuyucak Köyü Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bartın: Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tolunay, A. ve Akyol A. (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 116-127.
- Topay, M. (2003). *Bartın-Uluyayla Peyzaj Özelliklerinin Rekreasyon-Turizm Kullanımları Açısından Değerlendirilmesi Üzerinde Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Torun, E. (2013). Kırsal Turizmin Bölge İnsanına Katkıları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15 (24), 31-37
- Tosun, A. E. (1997). *Yaşlılara sunulan sosyal refah hizmetleri ve huzur evine yönelik bir araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Trukhachev, A. (2015). Methodology For Evaluating The Rural Tourism Potentials: A Tool To Ensure Sustainable Development Of Rural Settlements. *Sustainability*, 7 (3), 3052-3070.
- Türkay, O. (2001). “*Mikroiktisat Teorisi*” , Genişletilmiş 10. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Türkben, C., Gül, F., Uzar, Y. (2012). Türkiye'de Bağcılığın Tarım Turizmi (Agro-Turizm) İçinde Yeri ve Önemi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23), 47-50.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetim*, 24 (24) 543-559.
- Uçar, M., Çeken, H., ve Ökten, Ş. (2010). *Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınma (Fethiye Örneği)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uçar, M., H. Çeken ve Ökten, Ş. (2017), *Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınma: Fethiye Örneği*, Ankara: Detay Yayıncılık.

- UNWTO. (2016). Tourism and Poverty Alleviation. UNWTO On The Ground, 1. <http://step.unwto.org/content/tourism-and-poverty-alleviation-1>. Erişim Tarihi: 17.07.2017.
- Urtasun, A. ve Gutiérrez, I. (2006). Tourism agglomeration and its impact on social welfare: An empirical approach to the Spanish case. *Tourism Management*, 27 (5), 901-912.
- Uygur ve Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 30-49
- Ün, E., Tutar, F., Tutar, E. ve Erkan, Ç. (2012). Ekonomik Kalkınmada Kırsal Turizmin Rolü: Türkiye Örneği. *In International Conference On Eurasian Economies*, ss. 345-350.
- Yaylalı, M. (2004). *Mikroiktisat*, Beta Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul.
- Yavilioğlu, C. (2002). Kalkınmanın Anlam bilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 59-77.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23 (112).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, G. Ö. ve Gürol, N. K. (2012). Balıkesir İlinin Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23), 23-32
- Yin R. (2009) *Case Study Research: Design And Methods Fourth Edition*, California: Sage Publications.
- Yurcu, G. (2017). Rekreatif Faaliyet Katılım Alanlarına Göre Bireylerin Öfke İfade Tarzlarının Negatif-Pozitif Duygulanım ve Yaşam Doyumları Üzerindeki Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8 (18), 26-40.
- Yüksek Planlama Kurulu (YPK), (2014), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014 –2020), Ankara.
- Zengin, B. ve Savgın, C. (2016). Türkiye Çiftlik Turizminin Neresinde? *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (35), 475-493.
- Zhao, W. ve Ritchie, J. B. (2007). Tourism and Poverty Alleviation: An İntegrative Research Framework. *Current Issues in Tourism*, 10 (2-3), 119-143.

- Wedderburn, Dorothy (1965), Fact And Theories of The Welfare State. *Socialist Register*, 2 (2), 127-145.
- Wiggins, S., Kirsten, J., & Llambí, L. (2010). The future of small farms. *World development*, 38 (10), 1341-1348.
- Winters, P., Corral, L. ve Mora, M. A. (2013). Assessing the Role of Tourism in Poverty Alleviation: A Research Agenda, *Development Policy Review*, 31(2). pp. 179.
- Wong, C. K., Wong, K. Y. ve Mok, B. H. (2006). Emotions, Self-Interest and Support for Social Welfare in a Chinese Society with Reference to a Dutch Study on Welfare Legitimacy, *International Journal of Social Welfare*, 15 (4), 302-313.
- World Bank. (1975). *World Development Report 1974/75*
- World Tourism Organization (2004) *Rural Tourism in Europe: Experiences, Development and Perspectives*. Published by the World Tourism Organization.

Internet Kaynakları

- http-1:**“Refah”, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/refah> (14.03.2021).
- http-2:** Türk Dil Kurumu, ”Refah”, <https://sozluk.gov.tr/> (14.03.2021).
- http-3:** Cambridge Dictionary, “Welfare”,
<https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/welfare>
(14.03.2021).
- http-4:** Socio-Economic Welfare Index, https://www.swissocial.org/filelinks/SEWI-Summary_13.05.13.pdf (14.05.2021).
- http-5:** https://www.swissocial.org/?submenu=The_SEW_Index (14.05.2021).
- http-6:** The Legatum Prosperity Index,
https://www.prosperity.com/download_file/view_inline/3690 (14.05.2021).
- http-7:** Better Life Index, <https://www.oecdbetterlifeindex.org/#/111111111111>
(14.05.2021).
- http-8:** Human Development Index <https://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (14.05.2021).

http-9: Ekonomi Sözlüğü, “Gelişme”, <https://www.mahfiyegilmez.com/p/ekonomi-sozlugu.html>(07.05.2021).

http-10: Erdil M., (2017), “Mor turizm” <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/mor-turizm-40526505> (15.10.2021).

EKLER

EK-1 Görüşme Formu

GÖRÜŞME YAZILI İZİN FORMU

Sayın Katılımcı,

Öncelikle gerçekleştirmeyi planladığımız görüşmeye katılmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim.

Yürütmekte olduğum bu çalışma “Kırsal Turizmin Yerel Halkın Refahına Etkisi: Isparta Kuyucak Örneği” başlıklı bir araştırma çalışması olup, kırsal turizm aktivitesi olarak Kuyucak'a gelen kişilerin orada yaşayan yerel halkın refahına etkisini ölçmek amacıyla taşımaktadır. Kuyucak'ta uygulanan kırsal turizmin kırsal kalkınmaya ve yörede yaşan insanların refahına ne gibi etkileri olduğunu saptayıp. Kırsal turizmin refahı sağlayıp sağlamadığını göre çözüm önerileri geliştirilmesi ya da daha fazla nasıl refah artırılabilir konusuna değinilmesi bağlamında sizin görüşlerinizin önemli olduğunu düşünüyorum.

Sizden istenen, doktora tezi kapsamında hazırlanmış olan açık uçlu soruların tarafınızca yanıtlanmasıdır. Gerçekleştirilecek görüşmede araştırma verilerinin geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak, veri kaybını önlemek amacıyla ses kaydının yapılması planlanmaktadır. Görüşmemizin ortalama 30-45 dakika süreceğini tahmin ediyorum. Sizinle gerçekleştirilen görüşmede alınan ses kaydı bilimsel araştırmalar dışında hiçbir yerde kesinlikle kullanılmayacaktır. Ek olarak araştırma raporunda isimleriniz kesinlikle yer almayacaktır.

Çalışmayla ilgili her türlü görüş, öneri ve sorularınız için aşağıdaki iletişim adreslerinden şahsıma ulaşabilirsiniz. Zaman ayırdığınız ve araştırmaya katkıda bulunmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim.

Araştırmacı Adı: Yusuf ÇUHADAR

Adres:

İş Tel:

Cep Tel:

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

Katılımcı;

Ad ve Soyadı:

İmza:

Tarih:

Görüşmemize başlamadan önce sormak istediğiniz soru ya da belirtmek istediğiniz herhangi bir düşünceniz var mı?

Demografik Sorular

Yaş:

Eğitim Durumu:

Cinsiyet:

Yaşadığınız Yer:

Meslek:

Kırsal Turizme dâhil olmadan önce hangi işle meşguldünüz:

Görüşme Soruları

1. Kuyucak'ta kırsal turizm yoluyla bugüne kadar hangi ekonomik olumlu-olumsuz etkiler/değişimler (Gelir, istihdam, enflasyon, alım gücü, ürünleri gerçek değerinden satma, kolay pazarlama, ürünlerin kalitesi, ürünlerin çeşitlenmesi, yeni meslekler vb.) ortaya çıkmıştır?
  - Bugünkü durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?
  - Bundan sonra ekonomik yapıda ne tür etkiler, katkılar bekliyorsunuz?
  - Olumlu etkilerin sürdürülebilir olması için ne yapılmalı?
  - Olumsuz gelişmelerin olmaması için kimler ve hangi kurumlar ne tür tedbirler almalıdır?
2. Kuyucak'ta kırsal turizm bugüne gelinceye eğitim, sağlık gibi sosyal hizmet alanlarında yenilikler, olumlu-olumsuz değişimler yaratmış mıdır?
  - Bugünkü hizmet düzeyi yeterli midir?
  - Bundan sonra hangi kurumlar ne tür hizmetler vermelidir?
3. Kuyucak'ta kırsal turizm bugüne kadar ulaşım vb. altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve teknolojik yeniliklere kavuşmada bir rol oynamış mıdır?
  - Bugünkü hizmet düzeyi yeterli midir?
  - Bundan sonra hangi kurumlar ne tür hizmetler vermelidir?
4. Kuyucak'ta kırsal turizm bugüne kadar aile ve toplum yapısında (kadının iş hayatına girmesi ve para kazanması, ev pansiyonculuğu, örgütlenme, dayanışma, işbirliği ve ortaklıklar, aile yapısının bozulması, aile mahremiyetinin kalmaması, iş ve ticaret ahlakının bozulması, suçların artması, güvenlik sorunlarının çıkması, yerli ve yabancı turistlere özentisi, gençlerin ahlakının bozulması, misafirperverliğin azalması vb.) olumlu-olumsuz değişimler yaratmış mıdır?
  - Bugünkü durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?
  - Bundan sonra hangi konularda ne tür değişimler bekliyorsunuz?

- Olumlu etkilerin sürdürülebilir olması için ne yapılmalı?
  - Olumsuz gelişmelerin olmaması için kimler ve hangi kurumlar ne tür tedbirler almalıdır?
5. Kuyucak'ta kırsal turizm, bugüne kadar doğal çevre (su, bitki örtüsü, hayvanlar, toprak, manzara vb) üzerinde ne tür değişikliklere (kirlenme, bozulma, yok olma, tür değişme, yangın, manzaranın çirkinleşmesi, aşırı ve kimliksiz yapılaşma/betonlaşma vb) yol açmıştır?
- Bundan sonra hangi konularda ne tür değişimler bekliyorsunuz?
  - Olumsuz gelişmelerin olmaması için kimler ve hangi kurumlar ne tür tedbirler almalıdır?
6. Kuyucak'ta kırsal turizmin ailelere, köye ve kırsal kalkınmaya en yüksek katkıyı verebilmesi ve sürdürülebilir olabilmesi için, diğer ifadeyle kırsal turizmin başarılı yönetimi için önerileriniz nelerdir?
- Kırsal halka eğitim, kurs, sertifika, markalı ürünler, etkili tanıtım, temizlik, kurallar, projeler, maddi destekler, köy kooperatifi ya da derneği, dış uzman desteği (danışman)....
7. Kuyucak'ta kırsal turizmin ailelere, köye ve kırsal kalkınmaya en yüksek katkıyı verebilmesi için turistlerden beklentileriniz nelerdir?
- Turistlerin köye hangi faydaları olabilir?
  - Yerli halk-turist ilişkileri ne düzeyde olmalıdır?
  - Yerli-yabancı, bekar-evli, genç-yaşlı gibi turist tercihleriniz var mıdır?
8. Kırsal turizm yörede göçü durdurdu mu ve yöre tersine göç aldı mı? Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz.
9. Kırsal turizmin bölgede gelişmesinin sizin refahınızı olumlu ya da olumsuz etkileyen etkileri oldu mu? Varsa bu etkiler nelerdir?